

БО «Благодійний фонд Харків з тобою»
ГО «Дерево-життя»
КЗК «Харківський літературний музей»

ДЕВ'ЯТЬ ЖИТТІВ ТРАДИЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
всеукраїнського форуму-семінару
в рамках проекту “Дев’ять життів традиції”
за підтримки Українського культурного фонду
(13-15 вересня 2019, Харків)

м. Харків

УДК 39(=161.2)
ББК 63.5(4УКР)

*Відповідальність за якість та достовірність матеріалів
несуть автори публікацій.*

Д25 Дев'ять життів традиції: матеріали всеукраїнського форуму-семінару
(13-15 вересня 2019, Харків) – Х.: ФОП Шейніна О.В. – 2019 р. – 268 с.

У збірнику подано матеріали форуму-семінару «Дев'ять життів традиції», у яких висвітлюються актуальні проблеми сучасного стану відродження та популяризації українських народних традицій та традицій інших народів. Збірник може стати у нагоді фахівцям з етнографії, етнокультурології, фольклористики, народознавства, керівникам етно-гуртків та усім, хто цікавиться витокami національної культури.

© БО «Благодійний фонд Харків з тобою», ГО «Дерево-життя»,
КЗК «Харківський літературний музей», 2019.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Дорогі друзі!

Ви тримаєте в руках збірку тез виступів на першому форумі-семінарі «Дев'ять життів традиції», присвяченому знайомству між собою людей, які не просто опікуються питаннями збереження культурної спадщини, матеріальної та нематеріальної, алей активно просувають ідею необхідності популяризувати традиції, надавати їм друге, третє життя.

Щиро вдячна всім, хто підтримав ідею проекту, долучився до реалізації проекту, став учасником, доповідачем форуму-семінару.

Щиро вдячна моїм найближчим друзям – неймовірній команді проекту, у якій об'єдналися не тільки учасники БО «Благодійний фонд "Харків з тобою"», але й учасники наших партнерських організацій.

Проект реалізує БО «Благодійний фонд "Харків з тобою"» за підтримки Українського культурного фонду в партнерстві з КЗК «Харківський Літературний Музей» та ГО «Дерево-Життя». PR супровід проекту здійснює PR агенція «Bagelse Letters», логістичний супровід – Туристичний центр «Оберіг-тур».

З любов'ю до вас,

Олена Рофе-Бекетова,

директорка БО «Благодійний фонд "Харків з тобою"»

Ідея проекту «Дев'ять життів традиції» плавно витекла з проведення Всеукраїнського фестивалю вертепів «Вертеп-фест». Занурившись в його надихаючу атмосферу, почавши тісно спілкуватися з людьми, які займаються популяризацією традицій, особливо з тими, що роками збирають український фольклор, ми прийшли до розуміння, що хочемо говорити не тільки про вертепи, колядки та щедрівки.

«Ми бачимо, що є люди, які займаються вивченням особливостей традицій в різних регіонах і того, як вони передаються з покоління в покоління, – ділиться Олена Рофе-Бекетова, координаторка-керівниця проекту, директорка БО «Благодійний фонд "Харків з тобою"». – Але ці знання залишаються надбанням досить вузького кола людей. Тому у нас виникла ідея семінару-зустрічі, де буде можливість обговорити з однодумцями, як зробити знання про традиції більш доступними – і в різних регіонах, і в різних поколіннях. Важливо зрозуміти, як популяризувати ці знання і дати нове життя традиціям. Ми плануємо підписати Меморандум про те, як ми будемо діяти далі, об'єднавши наші зусилля. Також на нашому Форумі будуть присутні представники не лише різних регіонів, а й етнічних громад Харкова, які поділяться своїм досвідом».

У кожного покоління традиції трансформуються, зазнають зміни. Але це ті стержні, які пронизують суспільство, допомагаючи зберігати ідентичність – те, що і є Україною. Підтримати їх і передати далі, як естафету, що не переривається вже протягом століть або навіть тисячоліть, – саме в цьому ми бачимо головну мету проекту «Дев'ять життів традиції».

Мета проекту – сфокусувати фахівців, громадських активістів, представників різних спільнот, фольклорних груп на необхідності не тільки вивчати і зберігати, але й популяризувати (інтерпретація) особливості культурних традицій кожного з регіонів країни, обмінюватися фольклорним матеріалом та досвідом у його інтерпретації (розповсюдженні); прищеплювати молоді повагу та розуміння необхідності зберігати традиції, наснажуватися ними; бачити в культурній спадщині джерело нових ідей та розвитку креативної індустрії.

Форум-семінар має за мету об'єднати фахівців-етнографів; керівників гуртів, що збирають та зберігають народні пісні, танці, культурні традиції своїх регіонів; представників туристських компаній, що орієнтовані на розвиток внутрішнього туризму, та представників етнічних спільнот Харкова.

Ціллю реалізації цього проекту є створення передумов для формування Міжрегіонального об'єднання для вивчення, зберігання та популяризації особливостей регіональних традицій української культури.

Критеріями (індикаторами) досягнення цілі стануть:

- розроблений та узгоджений Меморандум про співпрацю між учасниками семінару;
- розроблений та затверджений план наступних спільних дій учасниками семінару;
- розроблений та затверджений план фандрейзінгу;
- збірка тез виступів, рекомендацій та порад, що будуть напрацьовані впродовж форуму-семінару.

Під час реалізації проекту планується виконати наступні завдання:

- у межах підготовчого етапу до форуму-семінару провести по регіонах моніторинг рівня актуалізації народних традицій у сучасному житті, за результатами якого буде сформований більш детальний порядок денний форуму (які теми і питання найбільш важливі і цікаві для учасників, який є досвід у різних регіонах, тощо);
- підготувати та провести форум-семінар «Дев'ять життів традиції» з обміну досвідом з вивчення та популяризації регіональних культурних традицій, особливо серед молоді (попередню програму форуму-семінару додаємо);
- підготувати та провести у межах форуму-семінару;
- візну сесію по Харкову з метою ознайомлення з прикладами традиційної для східної України архітектури;

- «Етно-паті» – перфоманс – показ колекційних слобожанських українських строїв з приватних колекцій – як приклад сучасної популяризації народних строїв серед молоді;
- презентацію фестивалю «Вертеп-Фест» і його подій (акція «Нова радість стала» і «Етновечорниці») як приклади популяризації культурних традицій різних регіонів і етнічних спільнот;
- розробити та затвердити Меморандум про подальшу співпрацю, план спільних дій та план фандрейзінгу в межах створення Міжрегіонального об'єднання для вивчення, зберігання та популяризації особливостей регіональних традицій української культури;
- підготувати, надрукувати та розповсюдити збірку тез форуму-семінару, рекомендацій, плану дій та можливих джерел їх фінансування, а також текст Меморандуму, що будуть напрацьовані під час проведення форуму-семінару.

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ: ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКІ РИСИ ТА ЛОКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СВЯТОГО ВЕЧОРА, 6 СІЧНЯ)

У сучасному світі виникає потреба у більш чіткому розумінні культурних та релігійних надбань, які з одного боку співіснують між собою, а з іншого – асимілюються. Усе частіше актуальним постає питання ролі, яку релігія виконує в культурі і навпаки. На прикладі обрядовості Святого вечора в українській родині розглянемо грані співіснування її дохристиянської та християнської основ, а також локальні особливості та загальноукраїнські риси.

Однією з найдавніших форм духовної культури народу є звичаї та обряди¹. Між ними існує певна різниця. Звичаїв дотримуються щоденно, обряди ж виконуються напередодні чи безпосередньо у дні свят. Вони, як неписані закони, народжуються разом з народом і передаються з покоління у покоління, тобто стають традиційними. Геродот стверджував: «якби усім народам у світі надали можливість вибирати найкращі з усіх звичаїв та обрядів, то кожен народ вибрав би свої власні» [1]. Українці належать до тих націй у Європі, чия обрядовість є однією з найдавніших і найбагатших.

Зимова календарно-побутова обрядовість² вважається однією з найцікавіших у календарному циклі свят українців. Великим колоритом і насиченістю відзначаються обряди і звичаї Святого вечора, у яких переплелися і турбота про родину, і піклування про господарство, і прагнення забезпечити добробут сім'ї у прийдешньому році.

Зосередимо увагу на аналізі традиційної Святвечірньої обрядовості в українській родині, головню теренів Опілля³, проведемо паралелі з іншими

¹ **Словничок термінів:**

Звичаї – повсякденні, усталені правила поведінки, що склалися історично, на основі людських стосунків, у результаті багаторазового здійснення одних і тих же дій та усвідомлення їх суспільної значущості.

Обряди – символічні дієства, приурочені до відзначення найбільш важливих подій у житті людських гуртів, родин, окремих осіб.

Ритуал – послідовне виконання обрядів, які супроводжують відзначення певного святкового дня чи релігійної відправи.

Обрядовість – система усталених обрядів, якими супроводжується громадсько-побутове чи релігійне життя.

² **Календарно-побутова обрядовість** – система усталених обрядів, які мають тісний зв'язок із календарними циклами, від яких безпосередньо залежав побут наших предків.

³ **Історико-етнографічний регіон** – територія, що вирізняється комплексом етнокультурних прикмет, сформувалась унаслідок ландшафтно-кліматичних, історичних особливостей.

етнографічними районами України та сусідніми народами. Розглянемо дохристиянську та християнську основи святкування Святого вечора, грані їх співіснування у XXI ст.

Приготування до посної вечері. Зміни у хаті та на господарстві

Найкраще різноманітність святовечірніх обрядів ілюструє ритуальна трапеза, до якої завчасно готувалися всі члени сім'ї. Підготовка до Святої вечері носила урочистий характер та складалася із цілого ряду дій, де кожному з членів сім'ї була відведена певна роль.

В останній день сорокаденного пилипівського посту – 6 січня (24 грудня за старим стилем) усі дорослі і старші діти нічого не їли до вечері. Зауважимо, що на початку XX ст. український історик Ярослав Пастернак у селах Жовківського р-ну Львівської обл. зафіксував усні перекази жителів щодо обов'язку дотримання посту: «на Святий вечір повинні постити всі молоді парубки і дівки, а старі вже не конче» [2].

Піст це покутна практика, яку часто згадує християнське передання та акцентує на його важливості у духовному житті. Піст став невід'ємною складовою народно-літургійного календаря українців. З ним пов'язана значна кількість народних уявлень, вірувань та повір'їв, які відображені у повсякденному побуті сім'ї та різноманітних обрядодіях постового періоду. Особливість постування полягає передусім в обмеженні харчування. Українці дотримувалися посту досить суворо, що зумовлено не лише високим рівнем релігійності і набожності, а й через певні об'єктивні причини: обмеженість запасів продуктів харчування у відповідну пору року та потреба їх ощадливого використання.

Що стосується необхідності дотримання посту в навечір'я Різдва, то це було виховним елементом у набутті стриманості та плеканні терпеливості у сімейних відносинах: як серед дорослих, так і серед дітей.

Напередодні Різдва виносили з хати усе, що мало відношення до буденної жіночої роботи (гребені, веретена, мотовила, клубки тощо), адже давня українська хата слугувала не лише місцем для ночівлі чи прийому їжі, а й майстернею для господині, світлицею для гостей. Окрім того, побутувала заборона працювати (особливо шити і прясти, «щоб не вколоти душу померлих родичів», які приходили до живих) на всі великі свята. Дозволено лише поратися по господарству чи виконувати поточні домашні справи.

Святковою прикрасою у хаті були вишиті рушники. В окремих районах Слобожанщини як оздоба використовувалися паперові квіти та «витинанки» – мережані паперові полотнища, якими прикрашали стіни та вікна. На Західному Поліссі та Волині як елементи святкового декору відомі так звані «павуки» – конструкції з житньої соломи у вигляді геометричних фігур. Зазвичай «павука» підвішували під стелею і освітлювали маленькими свічками.

Різдвяного павука виготовляли не лише українці, а й поляки, чехи, серби. За народними уявленнями «павук світ снував», тобто сповістив про нове життя. До прикладу, для весільної традиції білорусів характерне виготовлення павука, якого кріпили до стелі, посеред приміщення, у якому святкували весілля, що символізувало народження нової сім'ї.

Наявність «павука» у святковому вбранні житла роз'яснює народна легенда, що доповнює євангельську розповідь про втечу Йосифа, Марії та Дитятка від переслідувань царя Ірода (Мт 2,13-15). У ній йдеться про павука-рятівника, який, заснувавши павутиною вхід до печери, врятував малого Христа від смерті з рук Іродових воїнів.

У давніх українських та білоруських легендах павутина розглядається як субстанція, яка поєднує світ земний та небесний й виступає засобом зв'язку між людьми і Богом. За легендою, один чоловік, який був ткачем, задумав затягнути пряжею весь світ. Бог порвав пряжу вітром і спалив блискавкою, а ткача перетворив у павука [3]. Схоже пояснення семантики павутини простежується у повір'ях сербів і болгар: «Бог створив вітер, щоби порвати павутину, з якої павук сплів друге небо, яке заважало людям бачити істину та призводило до гріха» [4].

Дванадцять страв Свят-вечора. Різдвяні хліби та кутя

До Святої вечері (яку називали «Свят вечір», «Багата кутя», «Вілія») готували переважно 12 пісних страв. На початку ХХ ст. такої кількості дотримувалися не всі і не скрізь. Як правило, намагалися приготувати якнайбільше різноманітних страв.

Дванадцять – сакральне число: три по чотири. У міфології світове дерево складається з трьох вертикальних поверхів (Верх, Середина і Низ). Воно втілює уявлення про світ, створений з Неба, Землі й Підземної частини, а також горизонтальної площини – чотирьох сторін Світу [5]. Різдвяні свята припадають на пору зимового сонцестояння, коли день перемагає ніч, сонце – пільму, а добро долає зло. З погляду християнських народних вірувань дванадцять страв обумовлені кількістю апостолів або ж асоціюються з 12-ма місяцями у році.

Для приготування Святої вечері використовувались майже всі наявні в господарстві продукти, за винятком скоромних, заборонених у піст. За традицією кутя й узвар займали почесне місце на столі під образами – на покуті. До переліку основних страв також входили: кутя; узвар; пісний борщ з квасолею й грибами чи рибою; пампухи; вареники з капустою, картоплею, гречаною чи пшоняною кашею, квасолею, грибами, вишнями, маком з медом; пироги й книші; горох із сіллю; квасоляне пюре з калиною; млинці гречані, пшоняні й пшеничні; гриби; риба; голубці [6].

Різнманітна і багата їжа в цей день, за народними уявленнями, повинна була гарантувати добробут людей у наступному році. Тому навіть найбідніші

родини прагнули мати на столі саме 12 святвечірніх страв. Інколи для досягнення омріяного числа треба було полічити й сіль у сільниці, й воду у кухлику, і юшку, у якій варилася картопля і квасоля.

Загальнопоширеними стравами в багатьох регіонах України були пироги та пісний борщ. На Опіллі пироги із сушених грушок називали «гамани». В окремих селах Жидачівського району надавали особливого значення пампухам. Якщо хтось не міг мати дітей, казали: «Бери пампух, аби ти живіт спух». Давали в подолок пампуха [7].

Однак найважливішою із страв традиційно вважалася **кутя**⁴, яку подекуди на Опіллі називали «пшениця». Варили її в окремому горщику, який тримали тільки для неї, ставили на стіл у призначеній для цього макітрі. Найчастіше – це грубо товчена у ступі пшенична каша, приправлена медом або цукром, з горіхами і маком.

Видатний український етнограф Микола Сумцов свого часу писав, що з тварин і каші, частково з хліба, складалися святочні жертвоприношення богам у язичницький період. Щодо каші, то вона була переважно святочним жертвопринесенням хліба, і в цьому, на думку дослідника, полягає глибока архаїчність святка. Учений вказував також на обрядовий зв'язок каші з печеним хлібом і поступовий перехід у деяких місцевостях обрядової каші в обрядовий хліб. Хліб доповнював кашу, і, що важливо, каша призначалася людям, а хліб – свійським тваринам [8].

Про «класичну» кутю згадується у літописних записах XII ст.: «Коутья... поставиться в блюдохъ, с медом и съ сушенимъ виньмъ (изюмом), и съ ореховы ядръци» [9]. Кутя була найдавнішою обрядовою їжею первісних землеробів. Саме нею зустрічали живі своїх покійних предків. А останні, перебуваючи серед своїх рідних живих, мали турбуватися, «щоби пшениця зродилася яра» [10].

Про семантику обрядової страви куті свідчать різноманітні обрядові дії. На Лемківщині та Гуцульщині побутував звичай перед Святою вечерею обходити довкола хати. Переважно це робив господар: брав хліб, свічку, мед і кутю та з кимось із членів родини обходив обійстя [11]. Кожного разу господар зупинявся перед вікнами і вигукував: «Гурр!» Тим часом господиня, яка залишалася в хаті біля святкового столу, запитувала: «Хто там гуркає?» На це отримувала відповідь знадвору: «Сам Христос з кутею-макотергою!» Це мало б означати, що кутя на Святвечірню трапезу потрапляє від Бога [12].

Загальнопоширений у українців звичай, коли першу ложку куті господар підкидав до стелі. Вважалося, що чим більше зернин прилипне до стелі, тим врожайніший буде рік; кількість зерен, що пристала до стелі чи впала на долоню, означала кількість сподіваних цього річ роїв [13]. Підкидання

---

⁴ **Кутя** – каша, до складу якої входять: пшениця (чи ячмінь) (символ смерті і відродження), мак (символ сну), мед (символ солодкості та воскресіння).

куті виглядало як доправлення жертви догори – місця перебування вищих сил. З допомогою жертви немовби відновлювалися зв'язки: своє відділене від чужого і разом з тим між ними залишався міцний зв'язок, запорукою і втілення якого є жертва.

Як бачимо, у дохристиянський період каша, схожа до куті, була жертвою тодішньому пантеону богів. У християнський час символізм куті, пов'язаний з відродженням мертвих у пам'яті живих. Аналогічним значенням у народі наділена поминальна страва «коливо».

Поряд з кутею обов'язковим компонентом свят вечірньої трапези українців був компот із сухофруктів. Широко відомою назвою цього напою є «узвар». Однак на Опіллі побутують й інші його назви: «лісніці», «вар», «поливка». Цікаво, що на Бойківщині узвар не варили, бо його ніхто не буде пити. Люди вірили, що як на Святий вечір не пити рідини, то не будеш пити літом під час польових робіт. Відзначимо, що узвар готували і на щодень, особливо у бідні на вітаміни пісні весняні чи зимові дні.

Різдвяний сніп та останні приготування до вечері.

Із сходом вечірньої зорі господар вносив до хати святковий сніп із пшениці, жита чи вівса. Залежно від місцевості, в Україні побутували різні його назви («дід», «дідух», «коляда», «колідник», «сніп», «король») [14]. У деяких місцевостях, зокрема на Волині, цей сніп був збірний і складався з колосся пшениці, жита, ячменю, вівса тощо. Іноді в нього встромляли косу, серп, граблі, що мало символізувати трудові діяльність у новому році. Колосся для різдвяного снопа заготовляли ще влітку на жнивях. Здебільшого на жайниках (початок жнив) першого зжатого снопа брали для виготовлення «дідуха».

Ритуальна практика пов'язана із різдвяним снопом найкраще збереглася в українців Карпат (Бойківщина, Лемківщина, Гуцульщина) та на Поліссі. Однак у деяких місцевостях України святковий сніп був рідкістю. Зокрема подекуди на Опіллі та Волині «дідухом» або ж «дідом» називали соломку, яку стелили на долівку у хаті, а сіно, яке стелили на столі, називали «бабою». У словацькій Лемківщині подекуди замість соломи до хати вносили снопи збіжжя, які клали на лавки у кут за стіл. Стільки снопів, скільки челядників (членів сім'ї) у хаті [15]. Кожен з челядників упродовж Різдвяних свят сидів на своєму снопі, що мало забезпечити великий урожай збіжжя у наступному році.

Сніп до хати вносив господар і ставив на почесне місце під образами чи на столі, де він стояв до Нового року (інколи до Водохреща). Внесення «дідуха» супроводжувалося стійки вербальними формулами, які здебільшого релігійного змісту або ж пов'язані із побажанням щастя та здоров'я усій родині.

Однак постає питання: яке ж семантичне значення різдвяного снопа? Провідні науковці виділяють три значення:

- 1) це частка збіжжя померлих родичів (за Корнелієм Кутельмахом);
- 2) «дух діда», тобто дух померлих родичів (за Василем Скуратівським);
- 3) символ плодючості поля, достатку збіжжя, тобто символ достатку в господі (за Митрополитом Іларіоном (о. Іваном Огієнком).

Значення різдвяного «дідуха» як частка збіжжя померлих родичів є найдавнішим, первісним його значенням, яке виникло в період остаточно переходу до землеробства (на межі I-ІІ ст. нашої ери) [16]. Очевидно, що невдовзі це семантичне значення «дідуха» внаслідок вірувань та обрядових дій, таких як: «дідуха» частували кутею, «щоби дідух їв і померші душі», впродовж свят нічого не можна робити, бо «дідух» стоїть тощо. Первісна значення основа втрачається і переходить в інше значення – «дух діда», тобто дух померлих родичів. **Найсучасніше семантичне значення** «дідуха» запропоноване о. Іваном Огієнком у праці «Дохристиянські вірування українського народу». Цей сніп символізував достаток хліба і паші аж до нового врожаю. «Жито особливо поважалося, як правдивий середник до життя (жито від жити)... сніп жита вноситься в хату під Різдво [17].

Усі ці три значення є цілком прийнятні і лише обмежені певними часовими відрізками – від первісного значення у період остаточно переходу до землеробства – до сьогодення.

На сьогоднішній день «дідух», колись звичайний сніп збіжжя, набув декоративно-мистецького вигляду: чи то дерева, чи то людини, до того ж різноманітними прикрасами і як в давнину набув у різдвяній традиції широкого застосування у народних масах.

Перебіг святої вечері: поминальні мотиви та колядування.

Важлива роль в обрядах і звичаях Святого вечора належала столу, за яким збиралася вся сім'я. За традицією його притрушували сіном, по кутках клали часник, а потім покривали скатертиною – «обрусом». Часник на різдвяному столі (не лише в українців, а й у хорватів, сербів і словаків) виконував роль оберегу від злих духів. В апотропейних цілях часник використовували протягом всього календарного року, а особливо під час великих свят або ж важливих життєвих подій (весілля, народження дитини, похорон).

На Поділлі, частково на Опіллі та у зоні Карпат було прийнято ховати під стіл сокиру та інші інструменти і господарські знаряддя із заліза, що за повір'ям мало забезпечити здоров'я членів сім'ї і захистити їх від впливу злих сил.

Зі сходом першої зорі з молитвою сідали до вечері. Трапеза проходила з дотриманням певних правил. Починалася із запалення воскової свічки, яку ставили на столі, і молитви. Українці Карпат свічку встромляли в обрядовий хліб. Подекуди на Опіллі свічку встромляли у посудину, наповнену пшеницею. Під час вечері всі мусіли зберігати урочистий спокій: не галасувати, не човгати під столом ногами. «Сидять за вечерею тихо, промовляють

лише те, що справді треба, бо тоді приходять і померлі вечеряти. А коли за вечерею так собі балакають, то померлі тільки у вікно заглядають, а в хату не приступлять» [18].

Важливу роль під час вечері відіграла запалена на столі свічка. Подекуди На Свят-вечір запалювали свічки і на могилах своїх родичів. Ця традиція прийшла до нас разом із християнством. Хоч у давнину робили це по-іншому: спалювали на подвір'ї в'язку соломи. Українці Карпат ритуальний вогонь донедавна запалювали перед обходом двору. Дотримувались цього звичаю і в інших районах України, хоча протягом віків його ритуальне значення частково втратилося. У народних уявленнях святвечірній вогонь слугував засобом для освітлення шляху померлим, які «прибували» на вечерю до родини з потойбічного світу. Подібну театралізовану імітацію таких відвідин мертвими живих можемо спостерігати в обрядовості багатьох етносів (грузини, мордва, індіанці Північної Америки та ін.) [19].

Здебільшого в українців традиція щодо порядку подавання страв є стійкою. Трапезу починали або закінчували кутею. На тих теренах України, де трапезу починали не з куті, на початку їли часник з хлібом (північна смуга Опілля, Надсяння). Звичай починати передріздвяну вечерю з часнику побутував й в інших слов'янських народів.

У передріздвяний вечір намагалися відгадати долю родини. По вечері затискав пальцями господар запалену свічку. Усі дивилися куди піде дим: якщо до порога, то казали, що хтось помре; якщо до ліжка – прибуток буде; якщо у вікно – всі разом будуть увесь рік.

Після святкової трапези неодружені дівчата з перев'язаними соломою ложками вибігали на двір і слухали, з якого боку загавкає собака – туди і заміж вийдуть. Часто під час описаного обряду дівчата тарахкотіли ложками, створюючи відповідним способом шум.

Сім'я завжди була основою суспільства. Особливо в минулому, коли освіти як такої не було або ж була не всім доступна, саме у сім'ї закладалися всі найважливіші цінності. Так є й дотепер! Чому ж так важливо, щоб на Святий вечір всі члени сім'ї були разом? Спільне святкування родинних урочистостей чи християнських свят впливало найперше на дітей. У такий час сім'я для них виконувала функцію етнічного відтворення, яка, насамперед, повинна була формувати національну свідомість і сприяти нагромадженню та передачі культурних цінностей. Батьки своїм прикладом та поясненням виконуваних звичаїв та обрядів забезпечували продовження народної традиції, що мало неабияку виховну силу та спонукало до усвідомлення своєї національної ідентичності.

Згідно з давніми слов'янськими віруваннями на Святий вечір **приходили і душі померлих членів роду**, на що чітко вказують окремі обрядові дієства. Українці для душ померлих родичів залишали на столі

вечерю. В окремих горщик клали кутю, кусочок хліба, свячену воду, а також ложку. Усе це ставили на столі або на підвіконні. У деяких селах на Опіллі могли й на цвинтар нести. Ложки після вечері не мили до наступного ранку, бо ними начебто мали користуватися душі покійних. Дуже часто затикали ложки за перевесло снопа, пояснюючи так: «прийдут померші кутю їсти»; «казали, хоче «дід» вечеряти».

На Багату кутю відбувався обмін ритуальними стравами. Вочевидь, ця традиція має ще дохристиянське коріння. Діти носили вечерю (як правило це була: кутя, книші, пироги, риба тощо) бабі-повитусі, хрещеним батькам, родичам. Приймаючи обрядові страви, господарі дякували і в свою чергу передавали дари – такі ж страви зі свого столу. Таким чином, відбувався обмін ритуальною вечерею, що символізувало спорідненість двох сімей, їхню приязнь і взаємну щедрість. Дітей, що приносили вечерею, пригощали узваром та іншими стравами, обдаровували гостинцями: піріжками, горіхами, яблуками, цукерками.

Загальновідомо, що на Святий вечір починали **колядувати**. Проте у народній традиції колядувати починали ще на жнивах. Коли господар нажинав першого гречаного снопа, то сідав на нього і колядував. З того часу вважалося дозволеним колядувати. Цей звичай донині пам'ятають волиняни [20]. Народні колядки пройняті хліборобськими мотивами.

Діти і дорослі ходили окремо колядувати. Якщо діти починали обходити хати з колядою вже від Святого вечора, то старші колядники – тільки з наступного дня. У західних регіонах України ходили з колядою і господарі – збирати на церкву.

Колядування є позацерковним звичаєм, однак з часом він був християнізований. Тому в тематиці колядок представлені як релігійні, так і світські мотиви. У так званих народних колядках окремо величали господаря, господиню, їхніх дітей. Оспівується дбайливий і розумний хазяїн, у якого незліченні отари овець та череди корів, а його жінка – найкраща, дуже роботяща, дає лад усьому господарству. У колядках для парубків переважали мисливські та військові мотиви. Про золоті персні, старостів, дівочу красу і вірність, щасливе кохання колядували дівчатам. Розмаїття мотивів у колядках, персональне їх адресування кожному членові родини вирізняє український обряд колядування.

До числа найдавніших належать українські колядки, у яких побутували казково-фантастичні мотиви. У колядках, що виконувалися під час Різдвяних свят безпосередньо у церквах, переважали біблійно-релігійні мотиви з оспівуванням народження Божого дитяти. Такими колядки ми знаємо й тепер.

Висновки.

Підсумовуючи, виділимо три основні грані співіснування дохристиянської та християнської основи в обрядовості Святого вечора українців:

Піст і трапеза. Як бачимо, піст став невід'ємною складовою народно-літургійного календаря. Спільна родинна трапеза донині відіграє важливу роль у сім'ї, що впливає не лише на виховання молодшого покоління, а й на усвідомлення своєї етнічної ідентичності.

Вшанування померлих членів роду. Дохристиянська увага до померлих є значно багатшою. Оскільки у язичницький період померлі мають більше зв'язку з живими, більше цікавляться долею живих і проявляють краще зацікавлення світом, зокрема є більш «вільними у просторі»: «прилітають» на Святу вечерю, перевтілюються у тварин тощо. У християнській традиції радше йдеться про духовне спілкування живих з померлими та пам'ять про них через молитву.

Ритуальні символи та обрядодійства у сім'ї. Для дохристиянської ментальності обряди були здебільшого чимось магічним, що присвоювало його виконавцям та учасникам надприродну силу, наділяло їх чудесними здібностями, добробутом, здоров'ям та урожаєм. Християнська доба внесла у свідомість розуміння обряду як способу спілкування з Богом, Його пізнання, святості (обожествлення) та «стягання благодаті» (особливо через святі Таїнства).

Загалом цікава «символіка протилежностей» Свят-вечора: світло-темрява, піст-трапеза, живі-померлі... У магізмі Святого вечора грані між цими протилежностями стираються. Християнство воцерковило народні традиції, збагативши їх новим сенсом. Накладання церковних свят на «священні часи» давніх культур Святі Отці розглядали як свідомий акт Церкви, згідно якого елементи конкретних культур пов'язані з новим способом життя християнина. Свого часу Олександр Мень писав, що «Церква звертається до минулого... з метою відкрити основну лінію свого історичного буття і своє діяння у світі» [21].

Список використаної літератури:

1. Геродот. Історії в дев'яти книгах / Пер. Білецький А. – 1993.
2. Пастернак Я. Звичаї та вірування в с. Зіболках, Жовківського повіту / Ярослав Пастернак / Матеріали до етнології й антропології. – Львів, 1929. – Т. XXI – XXII. – Ч. 1. – С. 387.
3. Кабакова Г. И. Паук // Славянские древности. – Т. 3 (Кр) – (Пе). – С. 648.
4. Гура А. В. Паутина // Славянские древности. – Т. 3 (Кр) – (Пе). – С. 649.
5. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: ескіз української міфології. – Київ, 2003.

6. Артюх Л. Українська народна кулінарія: Історико-етнографічне дослідження. – Київ, 1977.
7. Роман С. Святвечірня обрядовість українців Жидачівщини (за матеріалами етнографічних експедицій) / Соломія Роман // Народознавчі зошити. – Львів, 2012. – № 1. – С. 144.
8. Сумцов Н. Ф. Хлеб в обрядах и песнях. – С. 72-73.
9. Артюх Л. Ф. Їжа та харчування в Київській Русі / Л. Ф. Артюх // Етинографія Києва і Київщини. Традиції і сучасність. – Київ, 1986. – С. 69.
10. Левкович І. Українські народні різдвяні звичаї / І. Левкович . – Лондон, 1956. – С. 20.
11. Кутельмах К. М. Календарна обрядовість // Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження. – Київ, 1987. – С. 287.
12. Schnaider J. Z kraju huculów // Lud. – Lwów, 1899. – №5 – S. 208.
13. Мовна Уляна Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття. – Львів, 2006. – С. 68.
14. Зборовський П. Різдвяний цикл свят за традицією села Верхнє Висоцьке на Турківщині / Петро Зборовський // Народознавчі зошити. – Львів, 2008. – № 1-2. – С. 50;
15. Горбаль М. «Дідуд» («дід»), кутя в різдвяній обрядовості Лемківщини. Типологія та семантика /Марія Горбаль // Народознавчі зошити. – Львів, 2012. – № 2. – С. 218.
16. Глушко М. Походження та джерела вчиненого хліба в українців (культурно-генетичний аспект) / Михайло Глушко // Народознавчі зошити. – Львів, 2012. – № 2.
17. о. Іван Огієнко Дохристиянські вірування українського народу: історико-релігійна монографія. – Київ, 1993. – С. 61.
18. Кримський Аг. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення з авторського макету 1930 р. – Черкаси, 2009. – С. 210.
19. Кутельмах К. Прадавня основа в календарній обрядовості українців Карпат // Народознавчі зошити. – Львів, 1995. – № 4. – С. 207.
20. Баглай М. Зажинкові звичаї та обряди волинян Гоцанщини // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею: зб. наук. пр. –Рівне, 2014. – Вип. XII, Ч. 2.
21. Мень А. Таинство, слово и образ. – С. 179.

ТРАДИЦІЙНА СПАДЩИНА КИТАЮ У ШКІЛЬНІЙ ХУДОЖНІЙ ОСВІТІ

Сьогодні в Китаї найбільше потрібні інноваційні таланти, і одне з найважливіших завдань мистецтва – виховувати в людях інноваційний дух та інноваційні здібності. Проте інновації не виникають нізвідки, хороші інновації невіддільні від спадщини. Китайська культурна історія налічує 5000 років.

У 2017 році Генеральна канцелярія ЦК Комуністичної партії Китаю і Генеральна канцелярія Державної ради опублікували «Думки щодо реалізації спадщини та розвитку високої традиційної культури Китаю». Відродження, збереження і просування китайської високої традиційної культури у процесі викладання предметів мистецтва має бути важливим змістом і напрямом шкільної художньої освіти. Але як китайська висока традиційна культура має відобразитись у художніх курсах і викладанні? Автор вважає, що є два основних аспекти.

1. Класичне китайське мистецтво, китайський живопис і каліграфія є прямим відображенням 5000-річної історії Китаю за допомогою візуальних засобів, що передають ідеологічний дух, моральні почуття китайської нації, соціальну історію та багато інших аспектів. У зв'язку з цим навчальна програма та навчальні матеріали у шкільній мистецькій освіті зумовлюють викладання на основі врахування естетичних і когнітивних особливостей учнів. Почуття в живописі та значення картин віддзеркалюють унікальне світосприйняття і мислення, ціннісні орієнтації та культурні традиції китайців.

2. В останніх «Стандартах навчальних планів з художніх предметів у середній школі (видання 2017 г.)» інтегрований модуль «Китайський живопис і каліграфія» є одним з перших у послідовності національних навчальних програм з формального мистецтва і за своїм змістом кардинально відрізняється від роздільного навчання «каліграфії» і «гравюри» у попередніх навчальних програмах. Це пов'язано з тим, що ці три види культури спільно розробляються китайською традиційною культурою. Поєднання «поезії, книги, живопису і друку» є унікальною формою китайського мистецтва. Це інновація і найяскравіша родзинка контент-дизайну нової шкільної навчальної програми з мистецтва, яка відображає важливість, яку художня дисципліна надає спадщині високої традиційної культури Китаю.

Ремесла, народне мистецтво тощо розширюють форми вираження високої традиційної культури. В останні роки зміст різних традиційних ремесел, народних промислів та інших проявів традиційної культури набуває все більшого значення в навчальних програмах з мистецтва в початкових і середніх школах. Серед них традиційні ремісничі вироби і техніки (кераміка,

вироби з дерева, рельєф, друк та фарбування, ткацтво тощо) можуть поглибити розуміння майстерності учнями і підвищити їхній інтерес до нематеріальної культурної спадщини країни. Матеріали, форми і методи виробництва різних видів ремесел також тісно пов'язані з регіональними звичаями та способом життя людей, що може допомогти студентам зрозуміти зв'язок між ремеслами й унікальною народною культурою та досліджувати її символічне й історичне значення. Крім того, зміст курсів з народного регіонального та етнічного мистецтва також є важливим компонентом шкільної художньої освіти, яка може допомогти учням зрозуміти багатство і різноманітність регіонального і національного культурного життя (глиняна скульптура, вишивка, маски, ляльки, гравюра на дереві, новорічні картини, батик, витинання з паперу, різьблення по каменю, палацові ліхтарі і багато іншого).

Важливим носієм високої традиційної культури Китаю у шкільній мистецькій освіті є підручники. У зв'язку з цим сучасні 11 комплектів підручників з мистецтва для початкових і середніх шкіл у країні створені відповідно до концепції, згідно з якою «При виборі змісту підручників з мистецтва ми маємо приділяти особливу увагу високому китайському традиційному мистецтву й етнічному і народному мистецтву, пропагувати видатну національну культуру і відображати особливості Китаю». З точки зору методів викладання, є окремі (або поодинокі) уроки, які прямо розповідають про китайські класичні твори мистецтва і національне народне мистецтво, а також у різних розділах підручника представляють традиційні матеріали і легенди. Наприклад, у підручнику з мистецтва для дев'ятого класу, виданому по всій країні, є спеціальний факультативний зміст «Колекція китайського музею». Він знайомить з репрезентативними картинами, скульптурами, каліграфією та бронзовими виробами в колекціях великих музеїв Китаю, де проводяться лекції про традиційну культуру.

Шляхи реалізації трьох прекрасних традиційних китайських культур у шкільній мистецькій освіті.

1. Визначте культурне ядро і зрозумійте зв'язок між мистецтвом і культурою в реальних життєвих ситуаціях.

Культура – це унікальний спосіб життя і поведінки людей певної епохи і регіону, що охоплює одяг, їжу, житло і транспорт. Наприклад, при ознайомленні з традиційним житлом – давньокитайськими «висячими будинками», на додаток до вивчення використаних матеріалів і характеристик будівель з сухими колонами, учителі можуть також комбінувати характеристики «перебування нагорі і внизу», щоб розповісти про закони міграції етнічних меншин. А підвісна підлога вентилується, щоб запобігти потраплянню вологи і захистити від холоду і спеки. Цей зміст може зробити традиційну культуру більш «доступною і веселою», інтуїтивно зрозумілою,

живою і яскравою, і вчителі можуть потім керувати естетичним сприйняттям і творчими діями учнів на цій основі.

2. Розкрийте зв'язок між культурною «спадщиною» і «інноваціями».

Успадкування китайської традиційної культури є необхідною передумовою для інновацій, в іншому випадку інновація позбудеться коренів. Але одночасно й успадкування без інновацій (копіювання зразків) пов'язано з відсутністю мотивації для розвитку. Отже, успадкування високої традиційної культури Китаю через шкільну художню освіту також має активно усвідомити взаємозв'язок між «успадкуванням» і «інноваціями», щоб учні могли не тільки оцінити глибину традиційної культури, а й додати культурну впевненість у собі завдяки традиційній культурі. Крім того, можна вивчати й аналізувати взаємозв'язок між культурним «успадкуванням» та «інноваціями» і скеровувати учнів на спостереження, виявлення спільного й відмінного, порівняння і формулювання унікальних естетичних суджень.

3. Координуйте стосунки між місцевою культурою і мультикультуралізмом у світі.

Культура різноманітна, і китайська традиційна культура знаходиться в гармонії з культурою інших націй, країн і регіонів світу. Тому у шкільній мистецькій освіті та викладанні в класі вчителі мають координувати відносини між місцевою культурою і світовим мультикультуралізмом.

Розвиток культури і мистецтва будь-якої країни і нації ґрунтується на традиційній культурі нації; обмін і процвітання загальносвітової культури і мистецтва засновані на розвитку різних національних культур. Чим більше відкритий світ, тим більше культура і мистецтво кожної нації і країни будуть підкреслювати їх індивідуальність, і тільки коли різні країни змагатимуться, щоб продемонструвати свої особливості та індивідуальний шарм, вони зможуть просувати багатство і різноманітність світової культури і мистецтва. «Якщо нація хоче бути сильною, вона не завжди може слідувати за іншими. Єдиний вихід – відкрити дорогоцінні ресурси традиційної культури країни і використовувати її в якості духовної основи процесу модернізації».

*Анастасія Боженко,
Олеся Чаговець*

ІНДУСТРІАЛЬНА СПАДЩИНА: НЕ МОЖНА ЗНИЩИТИ

Друга індустріальна революція суттєво змінила не лише економічну сферу розвитку цивілізації, але й стиль життя. З'явилися індустріальні ландшафти у містах, розвинулась нова культура виробництва, сформувались практики повсякденної поведінки, зрештою, виник специфічний робітничий фольклор. Індустріальний стиль життя був панівним протягом другої

половини ХІХ – кінця ХХ ст., тож залишив по собі значний пласт індустріальної спадщини. Для Харкова, який був центром промисловості Півдня Росії, потім став «пролетарською» столицею у 1920-1930 рр., міський простір якого все ще перерізаний промзонами, питання, що робити з індустріальною спадщиною є надзвичайно актуальним.

Проте, якщо говорити про її визнання як культурної спадщини, то тут виникають численні проблеми. За звітом ЮНЕСКО від 2001 року лише 5,3% світової матеріальної культурної спадщини належить до індустріальних об'єктів. На сьогодні ситуація значно покращилася: із 869 об'єктів культурної спадщини 117 належить до індустріальної (13,5%). Дослідженням та розробкою методів консервації та реставрації займається Міжнародний комітет консервації індустріальної спадщини (ТІССІСН). Проте серед українських індустріальних об'єктів жоден не входить до списку культурної спадщини ЮНЕСКО. Матеріальні об'єкти індустріальної доби часто не сприймаються як спадщина ані суспільством, ані міською владою, тож є вразливими.

Серед способів збереження індустріальної спадщини фахівці виділяють такі: створення індустріальних парків та комплексів, скансенів, ландшафтних заказників, фіксація стану об'єктів за допомогою креслень, оцифрування спадщини та створення віртуальних музеїв.

Наукове вивчення об'єктів відбувається через так звану індустріальну археологію, яка виникла на Заході у 1950-ті рр. і розглядає індустріальну спадщину крізь призму матеріальних об'єктів. Центрами індустріальної археології є Мічіганський університет у США, Асоціація індустріальної археології у Великобританії, а також чисельні локальні організації у Глочестері, Норфолку, Лондоні, Сасексі та інших графств та міст.

Індустріальна спадщина також стає об'єктом уваги митців. Зокрема, у Західній Європі сформувалась традиція індустріальної фотографії (роботи Берндта та Хілі Берхер, Франка Гольке, Фонса Брасера та інших). Серед локальних харківських ініціатив слід відзначити проект «Завод. Експедиція», який передбачає серію екскурсій на заводи скетчерів та фотографів та подальші виставки в рамках «Urban Sketchers Camp UA». Також згадаємо роботи Миколи Рідного «Дошка пошани», Даніла Ревковського та Андрія Рачинського «Кіптява» тощо.

Індустріальна спадщина має великий потенціал як туристичний об'єкт. Зокрема, за сприяння ЮНЕСКО розробляється ЕРІН – Європейський маршрут індустріальної спадщини, а також на рівні окремих країн – проект «Індустріальна спадщина як туризм», який охоплює спадщину Естонії та Латвії. В Україні потенціал індустріального туризму найповніше розкритий у Кривому Розі, де щорічно влаштовується «Ніч індустріальної

культури у Кривому Розі» та проводяться екскурсії комерційними туристичними агентствами.

У Західній Європі індустріальна спадщина вже давно перепрофілюється та використовується без втрати автентичних об'єктів. Зокрема, заводи стають осередками культурних та мистецьких просторів, де розташовуються майстерні, екокрамниці, IT-кластери, які акумулюють креативний клас. Зокрема, можна згадати завод «Віфлеємська сталь», який має декілька майданчиків для проведення дозвілля, а також пішохідну набережну; «Strijp S» у Нідерландах, колишні потужності «Philips», що стали містотвірними для Ейндховену. Зараз це – величезна територія у 27 га, на якій розташовано понад 2000 креативних підприємств. Колишні підприємства та інші індустріальні об'єкти стають приміщеннями для музеїв, зокрема, Галерея сучасного мистецтва у Лондоні «Tate Modern» розташована у колишній електростанції або «Zeit MOCAA» у Кейптауні – в колишньому елеваторі.

Якщо згадувати приклад України, то це – Арт-завод «Механіка» у Харкові, де проводяться різноманітні заходи – від рок-фестивалів до фестивалів традиційної кухні, «Промприлад» в Івано-Франківську, що стає майданчиком для діяльності НГО та соціального підприємництва, Арт-завод «Платформа» у Києві. Але ці об'єкти покривають лише малу частку індустріальних об'єктів, які вже не функціонують. Деякі проекти, що начебто спрямовані на ревіталізацію індустріальної спадщини, як наприклад, майбутня IT-Manufactura у Харкові, зовсім не враховують особливості реставрації таких об'єктів, фактично знищуючи архітектурне середовище та сам автентичний об'єкт.

Більшість об'єктів індустріальної спадщини, які не функціонують, знаходяться під загрозою знищення. Приміром, лише 20 га Харківського тракторного заводу зайняті під виробництво, інші 150 га – не функціонують. Це підприємство є винятковим для міста, але його цехи поступово руйнуються. Великий потенціал для створення музею має покинутий елеватор, що знаходиться поряд з Південним вокзалом. Від заводу-гіганта «Серп і молот», що заснований ще наприкінці XIX ст. Максиміліаном Гельферихом, узагалі нічого не залишилося.

Індустріальні зони формують просторову тканину міста, вони вплетені у його структуру та тісно пов'язані з іншими районами. Індустріальні об'єкти ставали містоутворювальними елементами. Для Харкова це – Паровозобудівний завод та ХТЗ, які формували навколо себе житлові райони. Коли індустріальні об'єкти просто зносяться, замість них залишається пустка у просторі і часі, занепадає інфраструктура. Можна пригадати «Серп і молот», він же – Завод Товариства Гельферих-Саде. На місці заводу зараз звалище, стадіон і парк – у закинутому стані. Зникає традиція та пам'ять

про робітничі династії, про цілу добу, коли життя міста підпорядковувалося ритму заводів, забуваються імена.

Харків поступово втрачає своє індустріальне обличчя, і втрати починаються з найважливіших об'єктів. Здебільшого це відбувається через людський фактор, адже у суспільстві відсутнє розуміння цінності та естетики індустріальної спадщини, культура дослідження та міждисциплінарної співпраці, зрештою, не ідентифікується потенціал монетизації та комерціалізації індустріальних об'єктів. Саме тому перший крок до збереження спадщини – це її популяризація та актуалізація її цінності, ініціювання дискусії у суспільстві з цього приводу.

Список використаної літератури:

1. Vergara M. C. The Portrait of industrial Artefacts: The trigger of a new appreciation. ZARCH. No. 5. Режим доступу: <https://zarch.unizar.es/index.php/es/numeros/numeros-publicados/numero-5/the-portrait-of-industrial-artefacts-the-trigger-of-a-new-apreciation>
2. Божко Л. Д. Індустріальний туризм як нова форма туристичної поведінки та практики. Збірник наукових праць. Сер.: «Історія та географія», 2014. Вип. 50. С. 146-153. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2014_50_29.
3. Лахтионова Е. С. История изучения индустриального наследия по материалам журнала «Архитектон: известия вузов». История науки и техники в современной системе знаний: Шестая ежегодная конференция кафедры Истории науки и техники, 8 февраля 2016. Екатеринбург: УМЦ УПИ, 2016. С. 123-129.
4. Пацюк В. Музеефікація об'єктів індустріальної спадщини кривбасу як напрямок розвитку індустріального туризму. Праці науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Випуск 6. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. Режим доступу: <http://krt.dp.ua/images/files/pdf/.pdf>
5. Пацюк В. С. Аналіз світового досвіду становлення туризму індустріальної спадщини. Теоретичні, регіональні, прикладні напрями розвитку антропогенної географії та геології: матеріали Третьої міжнародної наукової конференції. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. С.273-278.
6. Тямін М. Ю. Наукові засади організації парків-музеїв індустріальної культури (скансенів). Праці Центру пам'яткознавства, 2012. Вип. 21. С. 17-31.

Назар Божинський

ТРАДИЦІЙНЕ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА СЬОГОДНІШНЯ СИНЕРГІЯ ТРАДИЦІЙНОГО ОДЯГУ, КОБЗАРСТВА ТА АРХІТЕКТУРИ

Досліджуючи свого часу традиційну слобідську архітектуру, авторові вдавалось неодноразово відзначати неодривний характер усіх складових частин вернакулярного «традиційного» життя. Тобто традиційний інтер'єр східноукраїнського житла (як, втім, і дь якого іншого традиційного) немислимий без зразків тканини, одягу, зразків деревних виробів, кераміки, тощо. Тобто архітектурне середовище споруди суттєво втрачало свій емоційно «катарсисний» вплив при заміні предметів інтер'єру та одягу всередині. Між тим, доречно і слід сказати, що ці питання взагалі мало досліджені.

Натомість правильно підібране наповнення споруд робить неймовірний ефект на учасника-спостерігача та створює незабутнє враження від входу у самотутнє мистецтво. І навпаки – неправильно підібрані речі, їхній надлишок, арегіональність, не тематичність, зразу змінює враження – замість слобідського, наприклад, житла – отримуємо «сарай», недолугий «музей» невідомо чого, «комісійну крамницю», тощо.

Та сама ситуація складається і з традиційним одягом в інтер'єрі – якщо він неправильно зроблений, іншого регіону, невідповідний – традиційний інтер'єр зруйновано.

Аналогічна ситуація буде з музикою – нетрадиційні, невідповідні звуки як наприклад електронна музика, джаз, реп, важки метал, рок-н-рол, реггі і т.д. – нищить і інтер'єр і враження від предметів – одягу, кераміки і таке інше.

Екстер'єр споруд відповідно виконавши попередні умови може бути справедливим зразком традиційного середовища, якщо навколишня природа і ландшафт відповідають переліченим часткам (архітектура, одяг, тощо). Степова хата на схилі, оточена смереками – втрачає свій первісний мистецький вплив. Це вже – не зразок традиційного явища.

Проводячи паралелі із проведенням традиційних кобзарювань, свят, традиційного побуту – всі компоненти даного середовища виявляються надзвичайно важливими, і при втраті бодай одного створюють хибне враження, хибний вплив на споглядача-учасника середовища.

Багатолітній досвід проведення традиційних кобзарювань довів що максимально ефективними створювачами традиційних середовищ є правильно підібрані компоненти предметно-просторово-звукового середовища. Як ми зазначали вище, ці питання ще мало досліджені, проте відрадно що вже зараз на це починають звертати увагу і вигуки окремих експертів перестають бути голосом волаючого в пустелі. Осмислити ці явища

і зробити відповідні висновки для подальшої роботи – дасть новий щабель відродження і розвитку Української культури.

Список використаної літератури:

1. Черемський К.П. «Шлях звіаю», Харків, Глас, 2002.
2. Божинський Н.І. «Традиційний епічний виспів сьогодні», / Маеріяли науково-практичної конференції «Традиційна бандура і сучасність», Київ, 2019.
3. Божинський Н.І., «Умови збережин предметно-просторового середовища народного житла Східної України. Вісник ХДАДМ, – Харків, 2009. – №4. – с.9-14
4. Аргюх А., Васянович О. та ін. «Етнографічна експедиція на Харківщину і Луганщину», «Народна творчість та етнографія», №6, 2007.
5. Студії з української етнографії та антропології./ Вовк Х. – К.: Мистецтво, 1995.
6. Народня деревообробка в Україні/ Шевченко Є. – К.: «Артанія», 1997. – XX с.
7. Helmut Uhlig, «BALI – INSEL DER LEBENDEN GÖTTER», C.Bertelsmann Verlag, München, 1979
8. «Vernacular Architecture», by Henry Glassie. Indiana University Press, 2000
9. Daniel C. Swan, «TRADITIONAL ARTS, AMERICAN INDIAN», Oklahoma Historical Society, <http://digital.library.okstate.edu/encyclopedia/entries/A/AR019.html>
10. 20th Anniversary Conference of the International Association for the Study of Traditional Environments, «INTERROGATING TRADITION: Epistemologies, Fundamentalisms, Regeneration and Practices», 2008 CONFERENCE: Oxford, UK, <http://arch.ced.berkeley.edu/research/iaste/2008conference.htm>

Анна Боярська-Хоменко

ПРОСВІТА ДОРОСЛИХ ЯК ЗАПОРУКА ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВІДТВОРЕННЯ ТА ПРИМНОЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Україна – це країна з давньою славетною історією, із унікальними традиціями та надзвичайно багатою культурною спадщиною. Найбільш відповідальним завданням для батьків, учителів, соціальних та культурних діячів є реалізація спільної місії – відродження української нації. Дорослі повинні забезпечити виховання молодого покоління українців, які знають свою історію та мову, поважають традиції свого народу, пишаються культурною спадщиною України, зберігають її, відтворюють та примножують.

Ми, педагоги, часто говоримо про збереження культурної та історичної спадщини. Але, на жаль, так само часто не зважаємо на проблеми просвітництва та популяризації знань про культуру й традиції України серед дорослого населення нашої держави. Ми вбачаємо в цьому прямий причинно-наслідковий зв'язок: дорослі люди з низьким духовно-інтелектуальним рівнем розвитку не можуть виховати високоморальне покоління.

Для того, щоб дорослі могли прищепити дітям любов та повагу до своєї країни, історії і культури, необхідно розробити та реалізувати цілісні національні культурні проекти та програми, творцем і лідером яких може стати кожен дорослий українець. Ми переконані, що до числа таких національних культурних проектів і програм має увійти проект культурної просвіти дорослих. Зокрема доцільним є створення освітніх центрів та установ для дорослих, які б проводили просвітницьку діяльність з різними категоріями населення нашої країни.

Варто зазначити, що реалізація ідеї створення освітніх центрів для дорослих не є новою, вона реалізована у багатьох провідних країнах Європи та Світу (Великобританія, Німеччина, Канада, США, Франція тощо). Одночасно така ідея відповідає концепції навчання впродовж життя, що проголошено в Україні однією з ключових компетенцій сучасного світу знань.

Діяльність освітніх центрів та закладів для дорослих забезпечить активне впровадження навчальних програм, що спрямовані на розвиток загальнолюдських моральних та культурних цінностей, але при цьому ґрунтуються на ідентичності та унікальності українського народу.

Наприклад, поряд із звичними для нас та популярними серед дорослих українців мовними, комп'ютерними, економічними, бізнесовими та менеджерськими освітніми курсами, освітні центри для дорослих повинні пропонувати низку курсів культурного розвитку. Наприклад, можна пропонувати освітні програми з оволодіння традиційними мистецтвами, вивчення народної творчості та вітчизняної літератури, практикуми та майстер-класи з традиційних ремесел, курси з етнопедагогіки, публічні лекції та диспути з історії України тощо.

Метою діяльності подібних освітніх установ повинно стати просвітництво дорослих українців, що сприятиме набуттю уміння зважувати етичні цінності, виховувати у молодого покоління поваги до своєї історії, плекати у дітей почуття гордості за свій народ та його культуру.

Ґрунтуючись на етичних принципах, освітні курси навчать дорослих розуміти складні питання в професійній та особистій сфері, вирішувати етичні, правові та економічні аспекти повсякденного життя, відповідально ставитись до свого фізичного та емоційного здоров'я, а також спонукатимуть

дорослих людей до розширення власного кругозору та формування культурних цінностей.

Зважаючи на гостроту питання збереження, відтворення та популяризації культурної спадщини України, на питання формування та розвитку духовно-інтелектуальних цінностей як дорослого населення, так і українських дітей, ми пропонуємо розробити очні та дистанційні курси неформальної освіти дорослих. Курси можуть передбачати вивчення таких освітніх програм, як: етика, культура та мистецтво, культурологія здоров'я, традиційні духовні практики, народна педагогіка тощо.

Особливий аспект варто зробити на популяризації таких програм, адже більшість дорослого населення України залишається осторонь освітніх питань та не визнає важливості освіти впродовж життя, а також необхідності постійного особистісного й культурного заростання. Для вирішення цих питань необхідно об'єднати зусилля влади, діячів культури та мистецтва, представників медіа, учителів, науковців та громадських активістів.

Варто також зазначити, що без сучасних технологій навчання освітні курси та програми не будуть користуватись попитом серед дорослих українців. Традиційні методики просвітницької діяльності повинні органічно доповнюватись сучасними інтерактивними методами навчання. Дорослі учні не повинні відчувати себе поглиначами, а потім і передавачами теоретичних знань. Необхідно створити умови для активного залучення дорослих до безпосереднього оволодіння техніками народного мистецтва, до процесу пізнання культури та традицій українського народу, навчити їх відчувати мистецтво, співставляти думки та почуття, які викликає культурна спадщина нашої країни.

Таким чином, запорукою збереження, відтворення та примноження культурної спадщини України є культурна просвіта дорослих. У свою чергу, освічені та духовно багаті дорослі українці стануть запорукою виховання молодого покоління, яке з повагою ставитися до своєї історії та культури. Треба також пам'ятати, що реалізація систематичної просвіти дорослого населення нашої країни потребує значних ресурсів та інвестицій. Це і людські ресурси, це й інвестиції у відповідну підготовку вчителів та педагогів, у підготовку діячів культури і мистецтва. У галузі культурної спадщини просвітницька діяльність є ефективним шляхом донесення до дорослих українців значущості нашої історії, культури та традицій. Одним із завдань кожного дорослого громадянина нашої держави є формування у дітей національної гідності, гордості за свою країну та дбайливого ставлення до культури України.

*Наталія Буднік,
Тетяна Шелестова,
Світлана Ізотова*

ЛИСИЧАНСЬКА «МАЙСТЕРНЯ» ТАЛАНТІВ

Ініціативна група «Майстерня» м. Лисичанськ була заснована 31 травня 2019 року і складається з акторів-аматорів, яких об'єднала загальна мета, спрямована на розвиток українських народних традицій, сучасного фольклору, українських старовинних обрядів. Без минулого немає майбутнього, тому ми сприяємо відродженню українських народних традицій, культури, мови.

Буднік Наталія: У 2017 році я вперше брала участь у Вертеп-фесті, який відбувся в м. Харкові й уже не змогла залишатися осторонь від цих подій. Доля звела мене з цікавими людьми, з якими разом ми організували «Лисичанський вертеп аматорів», і кожний наступний наш виступ був яскравішим та цікавішим. Надихнувшись ідеєю популяризації українських традицій, ми організували фестиваль вертепів, який відбувся у нашому місті 6 січня 2019 року. У вертепній ході взяли участь понад 250 учасників з Луганської та Донецької областей.

У січні 2019 року наш колектив взяв участь у Харківському вертеп-фесті в складі «Лисичанського вертепу аматорів». У наступному році ми будемо виступати як колектив вертепу аматорів «Майстерня». Плануємо принести свято в дитячу обласну лікарню, міський дитячий притулок, пройти ходою по рідному місту, а також виступити в будинку культури селища Мирна Долина.

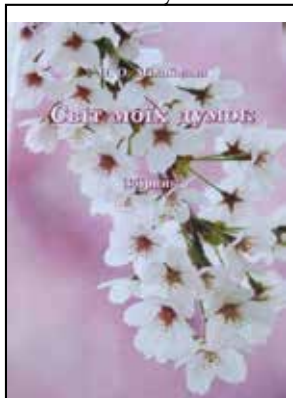

Влітку наша «Майстерня» провела дитяче свято «Чарівна веселка», спрямоване на популяризацію української мови серед дітей та молоді. Волонтери разом з дітлахами та їх батьками читали українські вірші та співали українські пісні.

У нашому колективі є дуже талановита учасниця – поетеса Михайлова

Наталія Олександрівна, жителька селища Мирна Долина, що поблизу м. Лисичанська. Вона почала писати ще в шкільному віці, її вірші публікувались у місцевій газеті, у 2018 році вона взяла участь у літературному фестивалі «Крилате сузір'я» в м. Харків, а в серпні 2019 року брала участь у фестивалі народної творчості «Слобожанський спас» м. Сватове. У лютому 2019 року вийшла її перша збірка під назвою «Світ моїх думок». Наталія була ініціатором створення художнього аматорського колективу «Калинонька», у якому

й до цього часу бере активну участь, вона також учасниця ІГ «Майстерня». У вільний час вишиває бісером та нитками картини.

Ще одна перлина в нашій команді – Світлана Ізотова, яка також пише вірші і є дуже талановитою людиною.

«Майстерня» талантів об'єднує небайдужих людей, які мають бажання змінювати світ навколо себе на найкраще, ми всі розуміємо важливість нашої спільної справи.

Оксана Ваврик

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ: ШЛЯХИ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні відбувається активна інтеграція України до світового культурного простору, тому повноцінне та всебічне виявлення й вивчення культурної спадщини з метою виваженого використання і комплексного збереження її – стратегічне, державної ваги гуманістичне і науково-практичне завдання. Захист вітчизняної культурної і духовної спадщини визнано одним з пріоритетів Стратегії національної безпеки України.

Держава Україна, країна з давньою історією, що багата на нематеріальну культурну спадщину (НКС), розглядає культурну спадщину як об'єкт охорони та дорогоцінний скарб народу здійснюючи систематичні зусилля по забезпеченню захисту НКС на своїй території з моменту ратифікації Конвенції ЮНЕСКО [1], спираючись на Закон України від 06.03. 2008 р. № 132-VI «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини». На підставі цього Закону для імплементації Конвенції від 03.10. 2013 № 932 було створено Експертну раду при Міністерстві культури України з питань нематеріальної культурної спадщини. Цей консультативний орган складається з науковців, дослідників та представників відповідних неурядових організацій. Крім цього, наказами Міністерства культури України від 14.12. 2012 № 1521 було затверджено зразок форми Облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України.

Міністерство культури як виконавчий орган по здійсненню Конвенції від 11.12. 2017 № 1319 затвердив Порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України та створив національний перелік елементів НКС. Від 27.07. 2015 № 548 була визначена й уповноважена установа для науково-методичного забезпечення реалізації Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (Український центр культурних досліджень Міністерства культури України). Сьогодні усі регіони України беруть активну участь у проведенні інвентаризації елементів НКС на місцевому рівні.

Свій інвентарний список елементів НКС Україна почала створювати шляхом укладання відповідних інституційних угод з місцевими органами влади, дослідниками, установами культури, неурядовими організаціями та місцевими громадами. Ці угоди передбачають створення місцевих адміністративних органів для складання інвентарних списків НКС, розробки системи захисту, підвищення обізнаності та заохочення участі громадськості в інвентаризації та охороні. Така система перевірки та документального підтвердження спрямована на визначення й підтримку культурної спадщини, яка є цінною для місцевих громад.

З метою виконання своїх зобов'язань за Конвенцією Україна з 2008 року вживає постійних заходів для проведення систематичної документації та інвентаризації культурних практик (елементів НКС).

Будь-яка культурна практика може вважатися елементом нематеріальної культурної спадщини та може бути внесеною до відповідних реєстрів. У Конвенції ЮНЕСКО задекларовано, що культурні практики проявляються у наступних галузях:

1. Традиційні ремесла: ткацтво, вишивання, різьблення, лозоплетіння, ковальство, гончарство, декоративний розпис, виготовлення народної іграшки та хатніх прикрас, виготовлення музичних інструментів, писанкарство (приклади з Репрезентаційного списку ЮНЕСКО: від України Петриківський розпис, з Саудівської Аравії – жіноча традиція розписування стін в 11 провінціях регіону Асір).

2. Виконавські мистецтва: гра на тому чи іншому музичному інструменті, пісенні традиції, народний театр, зокрема ляльковий, народні побутові танці та ігри (як приклад з Репрезентаційного списку ЮНЕСКО – Танго з Аргентини та Уругваю; ірландська гра – Сквош; музика (стиль) Регі з острова Ямайка).

3. Звичай та обряди, тобто усні традиції та форми вираження, включаючи мову як засіб для передачі НКС: колядування, щедрування, дівочі ворожіння, Водохреща, Івана Купала, обжинки, вечорниці, весілля, уродини, проводи в армію, поминальна обрядовість тощо (від України в Терміновому списку охорони «Козацькі пісні з Дніпропетровщини; або від Туреччини, в 2 гірських селах на північному сході активно використовують мову свисту або свистячу мову).

4. Соціальні та побутові практики, пов'язані з природою та всесвітом: народні традиції будівництва, дитячі ігри, народна педагогіка, народна система прогнозування погоди, народна медицина, народна астрономія, догляд за свійськими тваринами, рибальство, полювання, кулінарія (як приклад з Репрезентаційного списку ЮНЕСКО – Перу, 4 гірських села інків передають знання, навички та ритуали, пов'язані із щорічним оновлення 36 метрового мосту з сухої трави – «Квесвачака» у провінції Кана,

або Соколине полювання з РС від 18 країн: ОАЕ, Саудівської Аравії, Катар, Сирія, Марокко, Португалія, Іспанія, Франція, Німеччина, Південна Корея, Казахстан, Монголія, Пакистан, Австрія, Бельгія, Чехія, Угорщина, Італія).

Сьогодні Національний реєстр елементів НКС України, який щороку затверджується Кабінетом Міністрів України, налічує 14 позицій: *Бортництво* (Рівненська та Житомирська обл.) – старовинна формалісового бджільництва, що виникло ще в давньоруській державі; *Традиція орнаментального розпису Бубнівської кераміки* (Вінницька обл.); *Козацькі пісні Дніпропетровщини*. Внесені до Національного переліку України в 2015 р. та Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, що потребують термінової охорони у 2016 р.; *Традиція Косівської мальованої кераміки* (Івано-Франківська обл.); *Кролевецьке переборне ткацтво* (Сумська обл.); *Опішнянська кераміка* (Полтавська обл.); *Орньек* – кримськотатарський орнамент та знання про нього; *Петриківський розпис* (Дніпропетровська обл.) – найвідоміший із усіх елементів НКС України. Був внесений до Репрезентативного списку елементів НКС ЮНЕСКО у 2013 р., а до Національного переліку – 2015 р.; *Пісенна традиція села Лука* (Кієво-Святошинського р-н, Київська обл.); *Технологія виконання вишивки «білим по білому»* (селище Решетилівка, Полтавська обл.); *Традиція рослинного килимарства* (селище Решетилівка, Полтавська обл.); *Косівська писанка* (Івано-Франківська обл.); *Караїмський пірижок з м'ясом* (м. Мелітополь); *Традиція обряду «Водіння куста»* (селище Сварицевичі, Дубровицький р-н, Рівненська обл.) [2].

У 2015 році Тернопільська область також долучилася до процесу реалізації норм Конвенції ЮНЕСКО «Про охорону нематеріальної культурної спадщини». Тоді була створена та надіслана до Міністерства культури Облікова картка елемента нематеріальної культурної спадщини Тернопільщини «Борщівська чорновишита сорочка» (внесена під № 67 від 05.10. 2015 р. до «Обласних/регіональних переліків елементів нематеріальної культурної спадщини України»).

Нагальною темою збору, охорони та моніторингу стану елементів НКС в області знову постала в другій половині 2018 року. Основними завданнями цього шляху стали: популяризація елементів НКСУ шляхом проведення зустрічей з майстрами, виставок-презентацій, видання інформаційних матеріалів; виховання патріотизму, зацікавленості у вивченні та збереженні української культурної спадщини; підвищення культурної самоосвіти різних верств населення.

Також були визначені напрямки у цій галузі:

Інформаційний: видання науково-популярних видань та інформаційних матеріалів; *Бібліографічний:* формування електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу; *Креативний:* проведення виставок, презентацій, майстер-класів тощо.

У зв'язку з цим Управлінням культури Тернопільської ОДА був розісланий лист (від 02.07. 2018 р.) до структурних підрозділів у сфері культури районних державних адміністрацій, міських рад міст обласного значення та об'єднаних територіальні громад про визначення особи чи групи осіб для роботи щодо збору, охорони та моніторингу стану життєздатності елементів нематеріальної культурної спадщини на місцях. Листи-відповіді від зазначених структурних підрозділів щодо визначених відповідальних осіб надсилалися до управління культури до 23.07. 2018 р.

До початкових заходів з охорони нематеріальної культурної спадщини, стану збереження та популяризації елементів НКС також належить друк методичних рекомендацій зі збору й обробки елементів НКС (упорядник: канд. мистецтвознавства (PhD), старший науковий співробітник, лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії братів Лепких О. Ваврик) для відповідальних осіб щодо збору, охорони та моніторингу стану життєздатності елементів НКС у структурних підрозділах у сфері культури районних державних адміністрацій, міських рад міст обласного значення, об'єднаних територіальних громадах за підтримки Управління культури Тернопільської ОДА та Тернопільського обласного методичного центру народної творчості.

Продовженням розпочатої справи та з метою роз'яснювальної роботи, надання методичної допомоги структурним підрозділам у сфері культури районних державних адміністрацій, міських рад міст обласного значення і об'єднаним територіальним громадам, 06.09. 2018 р. Тернопільським обласним центром народної творчості був проведений обласний методичний семінар «Формування місцевого переліку та охорони елементів нематеріальної культурної спадщини, що знаходяться на території області». Для участі в ньому були запрошені провідні фахівці з Івано-Франківська (С. Капустинська) та Рівного (Ю. Гончарова) для обміну інформацією та досвідом щодо виявлення та охорони елементів НКС у представлених ними областях.

Ще однією позицією в списку реалізації положень Конвенції ЮНЕСКО щодо НКС є участь відповідальних осіб у семінарах Українського центру культурних досліджень («Забезпечення охорони елементів нематеріальної культурної спадщини, що знаходяться на території областей»), «Імплементация Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи» тощо).

На сьогоднішній день управління культури Тернопільської ОДА та Обласний методичний центр народної творчості проводять роботу щодо формування обласного Переліку елементів нематеріальної культурної спадщини Тернопільщини.

Нині вже підготовлені Положення про обласну Комісію зі збору, обробки та складання орієнтовного переліку елементів нематеріальної культурної

спадщини Тернопільської області при управлінні культури Тернопільської ОДА, про створення та ведення Переліку елементів нематеріальної культурної спадщини Тернопільської області, на стадії завершення формування складу Комісії, а також провадиться робота над Положенням щодо охорони, збереження та популяризації елементів НКС для їх подальшого внесення до Програми збереження культурної спадщини Тернопільської області.

У зв'язку з цим 13 структурних підрозділів у сфері культури районних державних адміністрацій, міських рад міст обласного значення та об'єднаних територіальних громад визначилися з місцевими елементами НКС, які пройдуть конкурсний відбір Експертною комісією при управлінні культури Тернопільської ОДА.

У списку елементів НКС, надісланих на конкурс, є: *Бережанська міська рада* – елемент НКС «Лемківські пісні з м. Бережани»; *Бережанська РДА* – «Лемківська писанка (пацьорки)»; *Монастириська РДА* – елемент НКС «Староноворічне засівання з конем села Вістря Монастириського р-ну»; *Шумська РДА (Шумський районний краєзнавчий музей)* – елементи НКС «Повстанські пісні Шумщини» та «Шумський весільний обряд «Корона»» (неконкретизована локація даних елементів); *Кременецький краєзнавчий музей* – елемент НКС «Кременецькі гречані вареники»; *Кременецька РДА* – елемент НКС «Обряд Куста з с. Андруга Кременецького р-н»; *Гусятинська РДА* – елемент НКС «Весільний обряд «Вінкоплетіння» з с. Самолуски Гусятинського р-ну»; *Борщівська РДА* – елемент НКС «Обряд Подільського весілля з с. Горошова»; *Байковецька ОТГ* – елемент НКС «Різдвяна Традиція «Спалювання дідуха» з с. Курники»; *Зборівська РДА* – елемент НКС «Приготування страв на Святий вечір»; *Заліщицький РБК* – елемент НКС «Весільний обряд «Вінкоплетіння» в селах Заліщицького р-ну»; *Підгаєцька РДА* – елемент НКС «Обряди Різдвяних свят на Підгаєччині»; *Бучач РДА* – елемент НКС «Підзамочківські лемківські пісні та обряди».

Серед запропонованих елементів НКС своєю інформаційною наповненістю та насиченістю, широким ілюстраційним рядом вирізняються елементи НКС із Кременеччини («Обряд Куста», «Кременецькі гречані вареники»), Борщівщини («Обряд Подільського весілля в с. Горошова»), Бережанщини «Лемківська писанка (пацьорки)».

Отже, нами окреслена низка думок стосовно запровадження комплексної системи щодо охорони, збереження та популяризації елементів НКС в області, а саме: у першу чергу, потрібно досліджувати, фіксувати, писати, публікувати матеріали про елемент(и); проводити відео фіксацію процесів, що стосуються того чи іншого елемента; організовувати експедиції для вивчення та фіксації елемента (музичних творів, пісень) куди залучатимуться науковці, фольклористи, культурологи; розповідати про носіїв елементів НКС (про родини, сім'ї, громади) де підтримуються та зберігаються традиції,

виховується та навчається молоде покоління старійшинами, які можуть розповісти про людей – носіїв традиції, про їхню участь у процесі вивчення, щоб молодь могла задокументувати почуту інформацію; використовувати елементи НКС у сувенірній продукції; формувати музеї, кімнати-музеї, експозиції; за допомогою розроблених презентацій популяризувати НКС на всіх рівнях; усі відповідальні особи зобов'язані виставляти всю інформацію щодо елементів НКС (інформувати) на інтернет-ресурсах; започатковувати фестивалі для популяризації та життєздатності того чи іншого елемента; шукати, долучати меценатів, які походять з тієї місцини, де побутує НКС, залучаючи їх сприянню у збереженні елемента, адже будь-які кошти допоможуть підтримати (реанімувати) НКС Тернопільщини. Гроші потрібні, щоб підтримати носіїв спадщини, для їхнього натхнення передавати знання своїм спадкоємцям; необхідно вводити інформацію про елемент до уроків виховної години чи історії краю, залучати до процесу виявлення, збирання, збереження дітей, адже їм доведеться продовжити цю справу, щоб не перетворитися на невігласів без роду та племені; інформувати про інші елементи, що побутують на різних територіях краю та України, їхній стан, ступінь збереження, щоб прищепити відповідальність та бажання зберігати та опікуватися власним; видавати міні інформаційні буклети з фотоматеріалами на місцях про наявний елемент для просвітницької роботи серед населення про роль та значення спадщини, альбоми, розповіді про майстрів; повинні бути обласні гранти за найкращу стратегію зі збереження та популяризації НКС регіону; нематеріально культурну спадщину потрібно залучати для її ж пропагування де тільки можливо: на літературно-мистецькі фестивалі, на театральні та кінофестивалі тощо. Обов'язково налагоджувати контакти з містами побратимами не лише в питаннях економіки, але й в напрямі НКС адже в них є також елементи, що охороняються громадами.

Крім цього, важливим кроком до професіоналізації оприлюднених матеріалів про НКС є їхнє подання на рецензію фахівцеві; запровадження каталогу наукових праць, публікацій, згадок у літературі, де той чи інший елемент НКС описувався чи досліджувався.

У межах проекту «НКС Тернопільщини» необхідно проводити наукові, освітні, культурно-просвітницькі заходи, лекції, виставки, семінари, майстер-класи, наприклад на тему: «Народні промисли на Тернопільщині», «Унікальні осередки народних промислів Тернопільщини: їх поширення та популяризація», «Збереження НКС Тернопільщини», «Роль фольклорних, фольклорно-етнографічних колективів у дослідженні, збереженні, популяризації, відродженні НКС Тернопільської області» тощо.

До майстер-класів долучати студентів закладів вищої освіти (ЗВО) де є факультети готельно-ресторанного й туристичного бізнесу. Це значно поповнить та збагатить їхні професійні знання, дозволить їм пропагувати

місцеві традиції та застосовувати знання на практиці. Цей практичний бік проекту може стати складовим авторської навчальної дисципліни «Етнічний туризм у Тернопільській області» в освітньому процесі.

Як зазначив начальник управління стратегічного планування та розвитку Міністерства культури України Євген Лавро, міністерство має домовленість з офісом GOOGLE щодо створення спеціального порталу, який буде присвячений НКС України. Там будуть розміщувати усю інформацію про українські елементи НКС, а також будуть представлені місцеві реєстри кожної області. Портал може запрацювати в 2019 році. Крім цього, можна подавати матеріали для участі у проекті національного партнерства «Віртуальний музей НКС України».

І останнє. Якщо б гуманітарні ЗВО були зацікавлені в дослідженні та популяризації НКС, то можна було б на їхній базі створити Центри НКС Тернопільщини, читати авторські курси «НКС Тернопільщини» (додавати усі народності, що проживають на цій території). Як приклад можна навести Мелітопольський університет, де вивчають караїмську, болгарську, албанську культуру, культуру чехів, гагаузів, німців, євреїв.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (Париж, 2003). <http://www.unesco.org> (Офіційний сайт ЮНЕСКО).
2. Елементи нематеріальної культурної спадщини України. – Матеріали семінару «Забезпечення охорони елементів нематеріальної культурної спадщини, наявних на території областей» // заг. ред. І.В. Френкель [та ін.]; [упор. Телеуця В.В., Снігирьова Л.М.; відп. ред. Ганчарова К.В., Телеуця В.В.]. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – 86 с., іл.

Олена Варенікова

ЛЯЛЬКА-МОТАНКА У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Народна лялька (вона виготовлялась із тканини, дерев'яних ложок, кукурудзяних початків) – унікальне й неповторне явище української культури. У давні часи вона була поліфункціональною за своєю роллю в житті людини: захищала, оберігала, виховувала у дівчаток охайність та працьовитість, зберігала родову пам'ять і, звичайно, була іграшкою та забавкою.

З плином часу й під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників виготовлення народної ляльки на тривалий час вийшло із української народної традиції. Останнім часом спостерігається тенденція до відродження народної ляльки.

На українському мовно-літературному факультеті імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка майбутні учителі української мови та літератури вивчають не лише секрети виготовлення ляльок, але контекстуально й тісно пов'язані із цим

світогляд давніх слов'ян, фольклорні тексти, символіку кольору, календарні та родинні обряди тощо.

На факультеті склалась добра традиція відвідувати центри народної творчості та знайомитися із роботою народних майстринь.

Таке комплексне вивчення української народної ляльки дозволяє майбутнім філологам закласти фундамент фахових знань, ґрунт для розуміння не лише глибинних підвалів української етнографії та культури, але й класичну та сучасну літературу, яка часто послуговується фольклорними та етнографічними джерелами.

Говорячи про можливість відродження ляльки-мотанки на сучасному етапі зазначимо, що воно можливе і цілком вмотивоване, адже

її вивчення та виготовлення пов'язує між собою вже не просто покоління, але історичні віхи в житті українського народу.

Виготовлення ляльки – цікавий і захоплюючий процес. Якщо в давні часи її могла виготовляти для своєї дитини мати (іноді бабуся), то зараз варто навчати цього дітей, оскільки під час такого заняття можна не лише інтелектуально розвивати вихованців, але й виховувати їх уважність до деталей, посидючість, естетичні смаки та уподобання. Ми вважаємо, що й сьогодні лялька-мотанка не втратить своєї поліфункціональності, а лише змінить деякі її вектори.

Наталія Варич

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ІНОЗЕМЦЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ

Сучасна філософсько-освітня та лінгводидактична думка визнала той факт, що навчання іноземній мові не можливе без залучення до культури, мистецтва, опанування нового соціокультурного змісту.

Глобалізаційні зрушення, етнокультурна диверсифікація контингенту студентів спонукає викладача мови як іноземної формувати в молодого покоління готовність до міжкультурної комунікації, до толерантного сприйняття соціальних і культурних відмінностей, знання культури країни, що надає освіту, поваги до неї, безконфліктного входження в її соціокультурний простір тощо.

Вітчизняна освіта значною мірою балансує між необхідністю «зібрати наново кубик Рубіка національного менталітету» (П. Казарін) і транснаціональним характером сучасного освітнього поля відповідно до викликів та непередбачуваних трансформацій.

Зокрема, навчання української мови в умовах міжкультурної комунікації розглядається як своєрідний майданчик узгодження ціннісних засад і мотивів, поєднання інваріантів освітніх практик у досягненні цієї мети. Ефективність міжкультурної взаємодії передовсім через навчання в контексті діалогу культур (тут спираємось зокрема на праці П.Л. Маршалла, Ч. Льюїса) досягається не тільки задля допомоги зрозуміти і поцінувати культурне розмаїття, але й щоб спонукати бачення взаємозв'язків між культурами, а свою роль у їх утіленні. Навчання стає спільним, цілеспрямованим завданням, а не бажанням всього лиш плисти за течією, щоб не пропустити «поворот на майбутнє».

Важливо, що зацікавлення у вивченні української мови у неформальних освітніх практиках поруч із традиційними спонукає студентів-іноземців брати підвищену відповідальність за свою освіту, ефективну комунікацію, відкриту перспективу майбутнього. Однією з ілюстрацій може слугувати громадське об'єднання «Яскросвіт», що пропонує для студентів-іноземців не тільки творчі зустрічі, концертні програми, майстер-класи, а й залучення до співтворчості.

Яна Волкова

МАТЕРІАЛ КУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ І ФІНЛЯНДІЇ: ТРАДИЦІЇ ТА ЕЛЕМЕНТИ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Козацька педагогіка як невід'ємна складова української народної педагогіки привертає увагу світової педагогічної спільноти. З часів

українського козацтва до нас дійшли традиції виховання тіла і духу молоді, які справедливо віднести до групи національно-культурних витоків духовного зростання людини.

Цікаво, що козацьке життя було школою духовного становлення. Обираючи шлях чернечого служіння Батьківщині, козаки зрікалися земних насолод, затишку рідної домівки, нехтували навіть любов'ю близьких заради Христа. Їхня віра в Бога була непохитною. Життя в Січі будувалося на зразок монастирського. Головною метою свого життя запорозькі козаки вважали поширення православної віри. Тому, влаштуваючись на новому місці, вони відразу ж підшукували мальовниче місце для спорудження церкви. Відомо, що козаки спорудили 14 церков у різних місцях, у тому числі й один чоловічий монастир [1]. У Січі було прийнято, особливо серед старшин і курінних отаманів, щоденно бути присутнім у церкві на заутрені, літургії та вечірньому служінні. Будь-яке порушення канонів православної церкви козаками відкидалося.

Як відомо, духовне життя козацтва визначалося кодексом честі, який змістовно включав православні цінності любові до Бога і ближнього, здатність до щедрих пожертв на благо нужденних, вірність дружбі, побратимству, турботу про молоде покоління. Серед неписаних законів кодексу лицарської честі були такі: любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини – України; готовність захищати слабших, молодших; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитна відданість принципам народної моралі, духовності; правдивість і справедливість, скромність і працьовитість, мужність, терпіння; відстоювання свободи і незалежності особистості, народу, держави; турбота про збереження національних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі; прагнення робити пожертви на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів; цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму; уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти інші чесноти [2].

У козацькому колі не приживалися люди слабохарактерні, не здатні мужньо переносити козацьку службу, побутові незручності, а також марнолюбні, чванливі, заздрісні. Крім цінностей лицарської честі, козацькі традиції виховання передбачали і формування певної системи доблесті та звитяги. Таку систему утворювали готовність боротися до загину за волю, честь і славу України; нехтування небезпекою, коли справа стосується нещастя рідних, друзів, побратимів; ненависть до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих завойовників; здатність відстоювати і берегти рідну мову, культуру, право бути господарем на власній землі; героїзм, подвижництво у праці та в бою заради свободи і незалежності України [3].

Козацтво – високоінтелектуальний і суспільно творчий унікум державотворення в історії нашої держави. Значущі досягнення козаків були в галузі організації виховного процесу, оскільки козацькі традиції синтезували досвід монастирської та народної педагогіки, метою якої було визначено духовний розвиток особистості майбутнього лицаря, захисника рідної землі і православної віри.

Козацькі традиції як складники української етнопедагогіки стосувалися таких аспектів виховного процесу: батьківське опікування немовлят і дітей дошкільного віку; духовно-моральне виховання отроків; система фізичного виховання та гартування підлітків і юнаків; формування досвіду побудови відносин між різними поколіннями; створення умов для широкого загального і професійно спрямованого розумового розвитку.

Відповідно до мети козацького виховання формулювалися завдання: закладення міцних основ православної віри; фізичний гарт майбутнього воїна; вироблення непримиренного ставлення до пороку у будь-яких його проявах; виховання чеснот на ґрунті щиросердної любові до Бога і до ближніх; формування готовності до самопожертви задля досягнення Царства Небесного.

Духовне становлення особистості, згідно з козацькою педагогічною традицією, проходило декілька ступенів. Перший ступінь – передача релігійних і народних традицій, норм поведінки з покоління в покоління в сімейному колі. Як відомо, козаки дуже шанували жінку-матір, яка народжувала дитину і берегла її життя у перший рік. Історично склалася в українській культурі традиція, що після першого року життя дитина переходила під опіку батька. До цього часу зберігся ритуал, коли на святкуванні першої річниці від дня народження дитини кровний або хрещений батько вистригав у дитини волосся на голові хрестоподібно. Це символізувало, що батько „відрізав”, позбавляв матір абсолютного впливу на нову людину, чоловік частину обов’язків опіки дитиною брав на себе. У козацькому фольклорі батько символізує непохитний авторитет у відносинах з людьми, зразок мужності й відваги. Молодий козак, що вступав у зрілий період свого життя, завжди відчував поруч із собою батька як символ предків [3].

Духовно-моральне виховання майбутнього козака починалося від народження. Уже на восьмий день життя дитину хрестили, давали ім’я відповідно до святців. Тільки-но в дитини з’явилися перші зуби, верхи на коні везли в церкву на молебень святому Іоаннові воїну, щоб росла хороброю, відданою православної церкві. На Січі була така традиція: дітей, яких чи-то підкидали під ворота церков, інших громадських будов, чи-то викрадали у походах із сімей чужинців, щоб обернути у православну віру, а також тих, кого покинули матері-одиначки, таким чином ховаючи

свій сором, хто осиротів, загубився – козацькі братчики брали під свою батьківську опіку [2].

У вихованні отроків козаки керувалися заповідями, які по суті співпадають із Заповідями Господніми. Зокрема: не шкодь своїми діями іншим; візьми все найкраще, що зробить тобі добро, зміцнить силу, загартує волю, збудить думку і уяву, сформує почуття і переконання; без потреби не зазіхай на сусідські звички, на переймай чужих молитов, а бери лише те, що продовжить життя, зробить тебе сильнішим, загартовує, примножить майстерність, вправність, а здібності перетворить на невечерпні.

Список використаної літератури:

1. Сірополко С. Історія освіти в Україні : Монографія / С. Сірополко / Підготував Ю. Вільчинський ; 2-ге вид. Львів : Афіша, 2001. 782 с.
2. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків / Яворницький Д. І. К. : Освіта, 1990. Т. 1. С. 236 – 238.
3. Драгоманов М. Про українських козаків, татар та турків / Драгоманов М., К. : Б. в., 1876. 69 с.

***Вікторія Ворожбіт-Горбатюк,
Наталія Борисенко***

НАЦІОНАЛЬНА ТРАДИЦІЯ У ДУХОВНО-МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Духовно-моральне виховання – це особливий предмет педагогічного знання, специфічна сфера педагогічної діяльності, спрямована на розвиток і спонукування до розвитку емоційно-ціннісної сфери життя людини, причому ця сфера є соціально значимою

Початком духовно-морального виховання особистості дитини є знання. Знання здобуваються двома основними шляхами. Перший – безпосередній контакт особистості, що формується, з умовами існування за допомогою органів чуття. Другий – засвоєння досвіду людства, закріпленого в мові. Особливістю знань є те, що в них не просто фіксується результат взаємодії людини із зовнішнім світом, але здійснюється також чуттєво-емоційна оцінка, визначається значення результатів взаємодії.

Незаперечно, що традиції духовно-морального виховання дітей в українських сім'ях мають глибоке коріння, сягаючи доби трипільської культури, коли духовний компонент був основою світогляду кожної людини. Загальнолюдські цінності є великим надбанням народу, що дійшло до нас завдяки народній мудрості, моралі, пісням і думам, казкам і легендам, переказам, іграм і танцям, звичаям і традиціям, народному прикладному мистецтву. На релігійно-духовний світогляд накладалися раціональні знання.

Установлено, що основою культурно-національних традицій у духовно-моральному вихованні була язичницька релігія часів праслов'янської міфології [1]. Справедливо зазначити, що виховання дітей у дохристиянський період не було хаотичним набором прийомів і засобів впливу на формування особистості. Воно здійснювалося відповідно до об'єктивної закономірності: успадкування підростаючим поколінням набутого попередніми поколіннями суспільно-історичного досвіду через передачу досвіду, звичаїв, здійснення обрядів, ритуалів, збереження родинних і обцинних реліквій, анемічні атрибути, народно-правові форми діяльності, що відображали всі без винятку сфери суспільного буття: переконання, погляди, знання, норми моральної поведінки. Особливістю виховання у дохристиянський час було залучення дітей з раннього віку до посильної праці: збирання ягід, плодів, випасання свійської птиці, тварин, спалювання хмизу на ділянках, розчищених від лісу під посів злакових культур і т. ін. Велика увага приділялась вихованню в дітей поваги до землі й хліба, формуванню в них уявлень про хліб як матеріальну й моральну цінність [2].

Узагальнення історико-філософських творів з історії культури та педагогічної думки України дає підстави для висновку про те, що аграрно-календарна обрядовість у формальній частині передбачала опору на елементи ментальності праукраїнців: ексекутивність, кордоцентризм, анімізм та ін. Ці елементи сприяли одухотворенню будь-якого виду праці, форми суспільної діяльності людей. З'ясовано, що основну роль відігравали народні трудові традиції, наслідування яких здійснювалося за допомогою збереження аграрного календаря. У такому календарі було визначено річний цикл сезонних господарських робіт. Виконання підлітками і молоддю трудових операцій по річному астрономічному колу вносило у процес оволодіння вміннями й навичками землеробської праці певну послідовність. Це сприяло кращому засвоєнню народних традицій, вихованню пошани до праці і результатів діяльності інших людей. Педагогічна ефективність засобів аграрного календаря в духовно-моральному вихованні дітей посилювалась через святкову обрядність.

Ефективним для духовно-морального виховання дітей уважалися чисельні приклади життєдіяльності їхніх батьків. Це виявлялося у прилученні дитини до історії роду, що органічно контамінувала з історією народу, навколишньою природою. Таким чином, дитя долучалося до секретів і величі національної мови, культури у всіх сферах життя громади. В опрацьованих під час дослідження народно-педагогічних фольклорних зібраннях [1; 2] виявлено численні роз'яснення батькам сутності й ролі матері та батька, природи і прав дитини; розуміння того, яку роль відіграє в житті дитини особистий приклад батьків: у родових стосунках, у ставленні до історії народу, рідної природи, мови; до норм поведінки, праці та побуту;

зрештою – до процесу навчання й громадянсько-культурного зростання, бажання й уміння виховувати дітей, керуючись цінностями людяності і громадянського сумління, совісті й честі. Цими ідеями просякнута Велесова книга, міфологія і фольклор як утілення загальнонародного досвіду, мудрості, моралі, етики поколінь. В усній народній творчості звучить думка про те, що людина оволодіває знаннями і досвідом завдяки великій наполегливій праці: «Мудрим ніхто не народився», «Ніхто вченим не вродився», «Не мудрі родяться, а мудрі робляться», «Вчись не до старості, а до самої смерті» [3]. У цих прислів'ях наголошується на великому значенні навчання і виховання у дитячі роки.

Список використаної літератури:

1. Безрогов В.Г. От глиняной таблички к университету. Образовательные традиции Востока и Запада в эпоху Древности и Средневековья : учебное пособие / [Безрогов В. Г., Матулис Т. Н., Клочков И. С. и др.] М. : Изд-во РУДН, 1998. 531 с.
2. Грушевський М. Ф. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / Марко Грушевський. К. : Либідь, 2006. – 253 с.
3. Українські народні прислів'я та приказки. К. : Веселка, 1984. 64 с.

Лариса Гарбузенко

ТРАДИЦІЇ У ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОМУ МИСТЕЦТВІ

Розглядаючи декоративно-ужиткове мистецтво як важливу художню цінність бачимо, що нехтування знаннями про регіональну особливість народного побуту, про коріння народних традицій та обрядових дій можуть привести до втрати неповторності, оригінальності та самобутності укладу життя. За допомогою пізнавальної, комунікативної, естетичної функцій декоративно-ужиткового мистецтва традиція органічно входить у сучасність, набуваючи нового, живого змісту.

У літературі є різні дефініції традицій. Одна з них така: «традиції – це елементи соціальної і культурної спадщини, які передаються від покоління до покоління і зберігаються у певних суспільствах, класах і соціальних групах протягом тривалого часу. Традиції охоплюють об'єкти спадщини (матеріальні, духовні цінності), процес соціального успадкування та його способи. Традиціями можуть бути певні настанови, норми поведінки, цінності, ідеї, звичаї, ритуали тощо» [2, с. 413].

Характеризуючи суть художніх традицій, С. Колос писав: «... наступництво в народному мистецтві полягає не в копіюванні віджилих мотивів, а в переусвідомленні нового змісту. Тоді сучасні декоративно-ужиткові вироби не будуть такими кволими, національно чужими або

надумано українофільськими і збагатять побут українського народу новими повноправними творами декоративного мистецтва» [1, с. 17].

Декоративно-ужиткове мистецтво є мистецтвом традицій художньо-образного освоєння дійсності. Український народ несе свою культуру поетично-образних і ремісничих традицій, які мають сталі емоційно-виражальні засоби і структури, що утворилися протягом століть. Ці художні традиції передаються від покоління до покоління як результат колективної мистецької творчості.

Декоративно-ужиткове мистецтво – важливий компонент матеріальної та духовної культури. Його зміст, якісні характеристики залежать від багатьох чинників. Це, передусім, історичні, соціально-економічні, культурно-побутові, географічні умови проживання етносу, традиції, напрями і ступінь духовного розвитку народу. Декоративно-ужиткове мистецтво виникло в процесі трудової діяльності народу і нерозривно пов'язане з його життям і побутом.

Художні ремесла і промисли є надзвичайно багатою сферою художньої творчості, яка, як відомо, мала колективний характер, була носієм багатовікових традицій. Народне мистецтво спонукало до імпровізації, творення неповторного і в той же час збереження художніх традицій. Основне у традиціях декоративно-ужиткового мистецтва – матеріал, техніка його обробки, характер виготовлення предметів, а також характер і прийоми втілення образу. Його видова різноманітність може задовольнити найвибагливіші художні смаки та естетичні потреби. До видів декоративно-прикладного мистецтва належать: художня деревообробка, художня обробка каменю, художня обробка кістки і рогу, художня кераміка, художнє скло, художній метал, художня обробка шкіри, художнє ткацтво, в'язання, килимарство, вишивання, розпис, писанки, карбування, плетіння та ін.

Традиції знаходять яскраве втілення у місцевих формах і розвиваються школами народного образотворчого мистецтва, формують свої типізовані образи, удосконалюють культуру художнього втілення творчих задумів. Застосовуючи досягнення багатьох поколінь, народний майстер успадковує і впроваджує їх у своїх творах. Завдяки цьому створюється безперервний ланцюг успадкування вимог народної етики і естетики.

Традиції у декоративно-ужитковому мистецтві – це духовні естетичні цінності здобуті колективним художнім досвідом народу і передані наступним поколінням; вони спрямовують діяльність майстрів цього мистецтва і втілюються матеріально в їх творчості. Вони є художніми заповідями і канонами, відшліфованими часом, який відсіяв усе непотрібне і невизначне. У процесі розвитку декоративно-ужиткового мистецтва під впливом часу, нових образів, сюжетів, орнаментальних мотивів, сучасних матеріалів і технічного приладдя, під натиском модерну ці цінності зберігають свою

роль в якості зразка, ідеалу, вони і є тим, що допомагає мистецтву вистояти перед усіма негараздами.

Декоративно-ужиткове мистецтво – особлива галузь декоративного мистецтва, у якій творчий процес здійснюється на основі спадкової передачі народними майстрами цілої системи традиційних художніх принципів, канонів, образів, сюжетів, орнаментальних мотивів, специфічних ознак і особливостей, які є необхідною умовою його існування, і які забезпечують художні цінності, самобутність, характерні риси як декоративно-ужитковому мистецтву в цілому, так і кожному із його складників зокрема.

О. Семенов виділяє декоративно-ужиткові традиції, які сприяють розвиткові свідомого ставлення до праці і творчості, вдосконалюють і збагачують навички, методи, стиль роботи, формують естетичну культуру особистості, поруч із традиціями впорядкування житла, що містять знання про особливості й символіку розташування речей хатнього побуту, жилих і господарських приміщень (наприклад, стіл символізує єдність і спільність інтересів у родині, поріг – захист від недугів, піч – тепло батьківського дому) та виховують риси охайності, хазяйновитості, працьовитості [4, с. 151].

Традиції в декоративно-ужитковому мистецтві тісно пов'язані із народними традиціями в цілому. Традиції в етнографічному контексті виглядають як «процес позабіологічної передачі від покоління до покоління ustalених культурно-побутових особливостей» [3, с. 230].

Аналізуючи категорію «традиції» стосовно педагогіки, М. Стельмахович дає таке її визначення: «традиції – досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки та ін., що склалися історично і передаються з покоління в покоління. Педагогічне значення народних традицій полягає в тому, що вони одночасно виступають як результат виховних зусиль і як незамінний виховний засіб. Через систему традицій кожен народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію у своїх дітях» [6, с. 9].

Приймаючи наведені дефініції за основу наукового розуміння категорії «традиція» ми вважаємо за необхідне наголосити на етимології слова (traditio – передача) і у відповідності з нею акцентувати увагу на ролі традицій в житті народу саме як механізму трансляції, передачі досвіду і цінностей від старшого покоління до молодшого.

На надзвичайну виховну силу традицій наголошують американські вчені К. Сітарам та Р. Когдел. Вони зазначають, що «хоч багато національних та особистісних цінностей міняються досить часто, цінності, які застосовуються через традицію, змінити важко. Навіть коли такі зміни відбуваються, вони зачіпають вторинні, а не первинні цінності і виявляються результатом надзвичайно ефективних комунікаційних прийомів. Коли молоді люди кажуть, що їх «цінності» відрізняються від «цінностей» їх батьків, вони насправді мають на увазі не цінності, а переконання... Більш уважний погляд

на історію як східних, так і західних народів показує, що їх первинні цінності не змінювались протягом століть» [5, с. 62].

Засобами народних традицій вирішуються такі завдання, які мають відношення до свободи волі, самостійності. Молода людина, яка пропустила через душу культурні цінності свого народу, не може бути аморальною. Народні традиції розкріпають людину, створюють такі ситуації, за яких знімаються хибні суспільні гальма, котрі нав'язували особистості роль «гвинтика», «маленької людини», засобами народних традицій формується нестандартне мислення, неповторність, створюються умови для саморозкриття та самореалізації.

Педагогічна цінність традицій полягає в тому, що їх відродження забезпечує розвиток кращих рис і якостей українського народу, його менталітету, емоційних та інтелектуальних особливостей, примноження матеріальних та духовних надбань нації.

Список використаних джерел:

1. Колос С. Кролівецькі рушники // Народна творчість та етнографія. 1981. №2. – С. 17.
2. Краткий словарь по социологии. М.: Политиздат, 1989. – 479 с.
3. Культура і побут населення України: Навч. посібник В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. К.: Либідь, 1991. – 232 с.
4. Семиног О. М. Родинні виховні традиції як засіб формування особистості майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. 1997. №2. – С. 47-155.
5. Ситарам К., Когдел Р. Основы межкультурной коммуникации // Человек. 1992. №3. – С. 60-68.
6. Стельмахович М. Використання народної педагогіки, фольклору та етнографії у роботі первинних організацій Педагогічного товариства: Методичні рекомендації. / Івано-Франківськ, 1990. – 47 с.

*Людмила Гураль,
Вікторія Гавриленко*

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СУМЩИНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК

З метою виявлення та фіксації зразків живих культурних практик на території Сумщини було створено обласну комісію зі збору, обробки та складання орієнтовного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини для внесення їх до відповідних списків національного, регіонального (обласного) та місцевого рівня. У результаті роботи комісії, що працює на базі Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв, сформовано регіональний перелік елементів

нематеріальної культурної спадщини. Станом на вересень 2019 року до цього переліку включено сім елементів живої традиційної культури Сумщини. Тож окреслимо сутність кожного виявленого та зафіксованого елемента нематеріальної культурної спадщини.

Кролевецьке переборне ткацтво. Цей елемент включений до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Ареалом побутування цього елемента є місто Кролевець та деякі села Кролевецького району Сумської області, а також міста Ніжин, Козелець та село Рихли на Чернігівщині. Кролевецьке ткацьке ремесло полягає у створенні особливих, упізнаваних за колористикою, технікою та орнаментикою рушників. Найбільш поширеними елементами орнаменту кролевецьких рушників є ромби, трикутники, прямокутники, стилізовані птахи, квіти, дерево роду та дерево життя. Для створення рушників використовується багаторемізний верстат і нитки червоного та білого кольорів [7]. Переборне ткацтво включає кілька технік перебору: «під полотно» (полотняний перебор), «під парк» (обабічний перебір), «під репс» (двосторонній перебір) тощо [6, с.22-24]. Здавна кролевецький тканий рушник використовувався для оздоблення інтер'єру та супроводжував весільне святкування. Зокрема, кролевецьким тканим рушником перев'язували сватів, підперезували молоду, обв'язували весільний коровай. Зараз традиційне кролевецьке переборне ткацтво зберігається завдяки 13 майстриням-носіям. Деякі з них передають уміння молодшому поколінню, студентам Державного вищого професійного училища міста Кролевець [7].

Пісенна традиція села Линове. Ця традиція співубутує на Путивльщині (села Линове та Нова Слобода). «Пісні горюнов», як називають їх місцеві жителі, сьогодні виконуються здебільшого в сценічних умовах. Такі пісні співаються без супроводу музичних інструментів. Пісня починається «запевалою» сольо, далі приєднуються решта виконавців та співають «на нізах» [8]. Пісенна традиція села Линове, на жаль, зазнала значного спрощення. Якщо ще в останній чверті ХХ століття горюньські пісні характеризувалися складним багатоголоссям (що в деяких піснях могло сягати семи голосів), то зараз вони побутують у двоголосній фактурі. Окрім мелодики, пісні села Линове включають специфічну горюньську говірку зі своєрідними діалектизмами та фонетикою. Однією з яскравих ознак місцевої традиції є «гуканки» – специфічні вигуки у кінці або в середині пісень чи строф певної довжини та висоти. Серед найяскравіших горюньських пісень такі твори: весільна «Садовая мая вішенка», колядка «Віноградье», маслянична «Масленіца кривошейка», звичайна «Ой поля, поля, полямі» та інші. Носіями пісенної традиції села Линове наразі є місцевий фольклорний колектив «Горюночка».

Побутові пісні села Річки. В селі Річки на Білопільщині збережено низку пісень, що належать до жанру побутової лірики. Побутові пісні Річки належать до досить пізнього прошарку пісенного фольклору ХІХ–початку ХХ століть. Такі пісні традиційно виконуються без супроводу музичних інструментів, зазвичай гуртом. За фактурою побутові пісні представляють терцієве двоголосся з октавною каденцією. За структурою вони включають сольний заспів та гуртову частину. Народні виконавці позначають сольний заспів дієсловом «заводити». Гуртова частина виконується в два голоси: верхнім голосом сольно співає виводчиця (в термінології носіїв ця функція позначається дієсловом «виводити»), нижнім голосом виконує решта гурту (що означає «басити»). Виконавцями й носіями ліричних пісень села Річки в переважній більшості є жінки старшого віку, що мешкають в цьому селі, дехто з них входить до складу місцевого фольклорного колективу. Серед Річківських побутових пісень є такі як: «Ой на горі та сухий дуб», «Як піду я в ліс по дрова», «Жульмани», «Ой ти, вишенько» тощо [5].

Подібний елемент зафіксовано й у селищі Степанівка Сумського району. Побутові пісні селища Степанівка різноманітні за змістом, характером і жанрами. Це пісні, що створювалися упродовж близько двохсот років. Тому серед них є як давніші, так і новіші зразки. Загалом серед традиційних місцевих побутових пісень збереглися твори орієнтовно ХІХ– першої половини ХХ століть. Побутові пісні виконуються без супроводу музичних інструментів, зазвичай гуртом, за фактурою це стійке терцієве двоголосся з октавною каденцією. Функціонально побутова пісня складається із заспіву («заспівувати» або «начинати») та гуртової частини. Верхнім голосом співає виводчиця сольно. Згідно зі співочою термінологією носіїв, її функція позначена словами «тягнути первим голосом», «витагувати». Поряд з цим функціонували й терміни «виводити», «одводити». Інші учасники гурту (так звані «гудки») співають нижнім голосом в унісон. Місцеві степанівські пісні: «Скотилася ясна зоря з неба», «Ой, хмелю мій, хмелю», «Туман яром», «Ой горе тій чайці» та інші – зберігають старші учасниці фольклорного гурту «Яворина» [4]. Зазначимо, що побутові пісні є досить добре збереженим пластом пісенного фольклору, тому як на Сумщині, так і на всій території України можна зустріти такі ж самі пісні. Специфіка ж полягає у текстових та мелодичних особливостях локальних місцевих варіантів.

Технологія виготовлення писанок у селі Уланове. У селі Уланове, що на Глухівщині, до цього часу збережено традиційну технологію створення писанок до Великодня. Виготовлення писанок у селі Уланове передбачає виконання певної послідовності дій. На підготовчому етапі з мідної фольги та паличок виготовляються писачки різного діаметру («кісточки»). Наступним етапом є розігрівання воску. Віск обов'язково беруть натуральний чистий або з домішкою пічної сажі для більшої чіткості ліній. «Черепочки»

з натуральним воском ставлять у піч (у сучасних умовах за відсутності печі в приміщенні використовуються електричні прилади). Водночас нагрівається і яйце. Розігрітим воском наноситься візерунок. Для писанок села Уланове характерною є перевага рослинного орнаменту: квіти, завитки, виноград, листочки, що доповнюються літерами «ХВ» й хрестиками. Крім того, графічні елементи уланівської писанки включають крапочки, «повні рожі», маленькі хрестики й хрести. Збереглися такі місцеві назви орнаментів як «павук», «шість рож», «йордань». Після нанесення воскового орнаменту й барвників яйце «запікають» у витопленій печі. Залишки воску після виймання яєць стирають ганчіркою. Правильне обпикання забезпечує не лише утворення бажаного орнаменту, а й гарантує тривале зберігання писанок. За звичаєм, на Великдень хрещена мати обов'язково має подарувати таку писанку хрещениці. А хлопчикам дарували однотонні крашанки – «битки» [3].

Технологія випікання весільного короваю та шишок у селищі Кириківка. Традиційно весільний коровай у селищі Кириківка, що на Великописарівщині, випікають лише заміжні жінки. Коровайниці просівають борошно і на просіяній купці тричі роблять рукою хрестик, далі замішують опару. В опару додають «здобу» (на 3 літри свіжого теплого молока беруть 13 стаканів цукру, 600 грамів маргарину, 200 грамів вершкового масла, 10 яєць, 600 грамів дріжджів) додають «пахощі» (ваніль), сіль за смаком і борошно. Місять коровай тільки правою рукою: щоб майбутній чоловік «не ходив наліво». Вимішують у великій череп'яній макітрі, під яку стелять вишитий рушник, а під рушник підкладають колоски жита та гроші (для довгого та заможного життя). З тіста, що підійшло, формують коровай: розкочують шість джутів, з яких сплітають дві коси (основа короваю та символ двох доль). Їх з'єднують ще одним джутом – «перев'язом». Чотирма додатковими джутиками з тіста коровай обкладають по периметру. Для оздоблення короваю з тіста виліплюють «ялиночки», квіточки, дубове листя, невеличкі шишечки. Сформований та прикрашений коровай має підходити на діти, а перед випіканням його змащують збитими яйцями та перед саджанням у піч або в духовку отвір тричі хрестять [2]. Випечений коровай прикрашають калиною, барвінком та житом, а також обв'язують рушником.

Боромлянське лозоплетіння. Одним із видів традиційних ремесел є лозоплетіння, осередком якого вважається село Боромля (побутує також в селах Жигайлівка та Гребениківка) Тростянецького району. Це ремесло відоме в Боромлі з початку ХХ століття. Поширення кошикарства у цьому населеному пункті пов'язують із необхідністю транспортування полуниці, на яку була багата Боромля. Плетені вироби виготовляються з колотої або цілісної лози, мають жовтаво-коричневе забарвлення та, зазвичай, покриваються лаком. Сировину заготовляють в осінньо-зимовий період до початку сокоруху. Зрізану лозу варять 2-3 години, потім обчищають, сушать

та висвітлюють. Перед початком виготовлення виробу лозу замочують у воді на 3-4 години. Для плетіння основи виробу використовують чотирирічну лозу, а для оздоблення – молодшу та тоншу: тоненьку лозу розпускають натрое або начетверо та пропускають через струг або спеціальний станок. Майстри лозоплетіння виготовляють такі побутові предмети, як кошики, ємкості для зберігання продуктів, сита, решета, а також меблі та, навіть, головні убори та іграшки [1].

Робота над поповненням регіонального переліку виявлених живих традицій Сумщини сьогодні продовжується. Постійно фахівці Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв проводять усе нові дослідження, співпрацюють з місцевими осередками та ініціативними групами щодо виявлення та фіксації самобутніх проявів традиційної культури нашого регіону.

Список використаних джерел:

1. Бриченко К. Боромлянське лозоплетіння / Катерина Бриченко. // Джерела творчості. Культурно-мистецький журнал Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв. 2018. №1. С. 20-25.
2. Іншина К. Виготовлення весільного короваю та шишок в селищі Кириківка/ Катерина Іншина. // Джерела творчості. Культурно-мистецький журнал Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв. 2018. №1. С. 15-19.
3. Матеріали фольклорно-етнографічного дослідження села Уланове Глухівського району, 23 березня 2019 р. Архів Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв.
4. Матеріали фольклорно-етнографічного дослідження селища Степанівка Сумського району, 10 жовтня 2017 р. Архів Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв.
5. Нагорна І. Пісенна традиція села Річки / Ірина Нагорна. // Джерела творчості. Культурно-мистецький журнал Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв. 2018. №1. С. 4-7.
6. Пурига І. О. Крелевецькі рушники: історія, семантика, технологія / Ірина Олексіївна Пурига. Суми: Триторія, 2018. 40 с.
7. Традиція крелевецького переборного ткацтва [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/element/4>
8. Хижнякова Н. Пісенна традиція села Линове / Наталія Хижнякова. // Джерела творчості. Культурно-мистецький журнал Сумського обласного науково-методичного центру культури і мистецтв. 2018. №1. С. 8-10.

Анжела Денисенко

ЗМІСТОВНЕ ДОЗВІЛЛЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ФАКТОР ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТРАДИЦІЙ НАРОДУ УКРАЇНИ

Виховання гуманної, духовно багатой та національно свідомой особистості – основне завдання національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»).

Україна – багатонаціональна держава, тому освітньою, молодіжною політикою країни (регіонів) є вивчення, збереження і розвиток надбань народів, що населяють Україну, а також пошук ефективних шляхів взаємодії різних етнокультур. Поліетнічне українське суспільство з його якісними ознаками полікультурної освіти повинно передбачати взаємозв'язки, взаємопроникнення (доповнення) і взаємозбагачення цих напрямів, оскільки побудова держави неможлива без збереження цілісності нації, суспільної свідомості, без об'єднуючих зусиль усіх громадян, незалежно від етнічного походження.

Сучасна проблема глобалізації ініціює обговорення проблеми виховання громадянина, здатного до відродження, збереження та примноження добробуту Батьківщини, цінностей вітчизняної культури. Складні процеси, що відбуваються в суспільному житті сьогодні, актуалізують необхідність навчити підростаюче покоління розумітися в таких проблемах, як місце і роль українців та інших національностей, що населяють Україну, у життєдіяльності держави: національне й загальнолюдське в житті людей; соціальне й етнічне в національному; національна свідомість; збереження, передача, популяризація національних традицій поколінь тощо.

Сучасний етап відродження України відбувається як за умови відродження власної національної культури, так і впливу на цей процес досягнень і здобутків світової культури. Характерною рисою культурного відродження є швидке зростання національної самосвідомості народів.

Значну роль у вирішенні цієї проблеми відіграє освіта. Традиції народів України як органічний елемент цілісного педагогічного процесу можуть позитивно й різнобічно впливати на дітей, учнівську та студентську молодь, створювати і підтримувати необхідний рівень їх духовного життя.

Провідником культурного спадку етносів, націй, спільнот є педагог, який покликаний залучати майбутнє покоління до чисельних культурних цінностей, традицій, бути носієм власної етнонаціональної культури та натхненником формування національної самосвідомості дитини.

У зв'язку з цим суспільство висуває якісно нові вимоги до підготовки педагогів. Сьогодні, поряд із загальною професійною компетентністю

педагогів, на порядок денний стає питання формування етнокультурної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі освіти.

Аналіз наукової літератури з етнопедagogіки, етнопсихології, етнографії, етнокультурології, народознавства, вивчення педагогічного досвіду з означеного питання вказали на прогалини виховної системи вищих педагогічних навчальних закладів (ВПНЗ): відсутність цілісної методики спрямованого навчання майбутніх педагогів, системного підходу щодо використання (збереження, примноження, інтерпретації) національних традицій, надбань у навчально-виховній роботі; брак науково обґрунтованих й експериментально перевірених методичних рекомендацій щодо формування етнокультурної компетентності та національної свідомості майбутніх педагогів; недостатній рівень етнічної самосвідомості (нездатність до самовизначення в культурі, відсутність потягу до самоосвіти); бракує навчальних програм, підручників для освітніх закладів, де б окремими темами були відомості про регіональні особливості традицій народу України, національні цінності, новітні технології організації педагогічного процесу з поліетнічною групою дітей тощо.

Недооцінка навчально-виховних можливостей національних культурних традицій і неповне використання їх у вузівському навчанні значно збіднює зміст професійної підготовки випускників педагогічного університету. Тому сьогодні гостро постало питання формування у майбутніх педагогів усвідомлення себе «часткою великого національного «Я»» (національний інтелект, національна ідея, національна відповідальність перед суспільством, національний оптимізм, національна мрія-надія тощо).

Для здійснення концепції «Національного «Я»» перед виховною системою вузу стоїть питання організації етнокультурної діяльності студентів через теоретичну, практичну, науково-пошукову роботу та змістовне дозвілля майбутніх педагогів.

Етнокультурна діяльність передбачає: розширення і поглиблення знань щодо питань етнополітичної ситуації регіону; ознайомлення з особливостями менталітету етносів цього регіону, з їх національною та народною символікою, вивчення й аналіз побуту, народних традицій, обрядів, творчості, фольклору, родинних та народних свят етнічних груп тощо; проведення конкретних форм роботи, використання комплексу методик, технологій виховання у дітей культури міжнаціонального спілкування в умовах поліетнічного середовища, розширення й поглиблення знань вихованців про традиції національних меншин регіону, формування умінь збереження загальнолюдських і національних цінностей; збір народознавчого матеріалу, вивчення та аналіз етнологічної та етнографічної літератури, проведення педагогічних експериментів; організацію та проведення змістовного, доцільного студентського дозвілля, як з метою «пізнання»

та «прищеплення» так і з метою популяризації, інтерпретації, модернізації, адаптації банку даних (історичних, географічних, культурологічних, мовних, туристичних, музичних та ін.) про країну, її культуру, звичаї, традиції, історію. Ця «Джерельна база України» повинна знайти своє відображення й у навчально-виховному процесі, й у позааудиторній роботі педагогічних вишів, і в педагогічному процесі дитячих освітніх та позашкільних закладах.

Свої здобуті знання, уміння, навички з етнопедагогіки, етнографії, етнології, етнокультури, етно- майбутні педагоги будуть прищеплювати підростаючому поколінню України. Тому важливо, щоб вони були міцними, яскравими, ґрунтовними у студента педагогічного університету, бо це гарантує віддзеркалення змісту, глибини національних та загальнолюдських цінностей етнонадбань/етноздобутків на громадській та життєвій позиції майбутніх вихованців.

Шанобливе ставлення до історії, культури, мови, національних традицій, менталітету кожного народу є гарантом попередження напруженості в міжнаціональних стосунках. Культура міжнаціонального спілкування охоплює всю сукупність різноманітних зв'язків між націями й народностями, у процесі яких люди, які належать до різних національних спільнот і релігійних конфесій, обмінюються досвідом, матеріальними й духовними цінностями, думками тощо. Механізм функціонування культури міжнаціонального спілкування пов'язаний з реалізацією інтересів нації і національних груп у різних сферах економічної, соціально-політичної й духовної діяльності на принципах поваги, рівноправності, плюралізму, толерантності, дружби і взаємодопомоги на благо кожного народу.

Етнокультурна компетентність студента педагогічного фаху спрямована і на формування почуття патріотизму, інтернаціоналізму, громадянськості, толерантності, шанобливого ставлення до людей різних національностей та до її духовної й матеріальної спадщини; прищеплюється впевненість у тому, що різні народності, які проживають в Україні, – це український народ.

Виходячи із специфіки навчально-виховного процесу в педагогічному університеті в умовах поліетнічного середовища, його організацію унеможливають нормативне та методичне забезпечення, засоби, форми, методи етнокультурної роботи, культурологічні зв'язки з національними меншинами конкретного регіону України, активна взаємодія викладачів, студентів, науковців, дослідників, пошукувачів та представників етнічних груп. Завдання і зміст етнокультурної роботи передбачає діяльність із дотриманням принципів гуманізації, етнізації, доступності, науковості, природовідповідності, цілісності.

Засоби, форми освітньо-дозвілєвої діяльності допомагають студенту здобути якісні знань, набути практичних навичок етнопедагогіки, етнопсихології та, у подальшому, використати їх у своїй професійній

діяльності. Успішність застосування етнопсихології, етнопедагогіки, їх технологій, приведуть до ефективності у вивченні, збереженні й популяризації традицій народів України та принесе очікуваний результат для кращого майбутнього країни – моральність, принциповість, толерантність, патріотизм та громадську свідомість підрастаючого покоління.

Популяризувати етнонадбання народу допоможуть цілеспрямовані виховні заходи (пошукова навчально-пізнавальна діяльність; психолого-педагогічна робота з профілактики міжетнічних конфліктів; оволодіння методами народного виховання різних етносів, вивчення національного «розмаїття України» тощо), творчо-педагогічна взаємодія з представниками національних меншин (партнерські відносини між педагогічним складом освітнього закладу та представниками етноспільнот України) тощо. Розглянемо деякі з них:

Начальна робота	Вивчення етнонадбань (традиції, звичаї, обряди, побут, фольклор та інше) Навчальні програми, Спецкурси (вибіркові дисципліни) Лекції, семінари, практичні заняття Виконання самостійних творчих завдань Самоосвіта Консультації з тематикою інформаційного та проблемного характеру
Дослідницька робота	Участь у дослідницькій діяльності Науково-практичні конференції Проведення наукових досліджень, збір народознавчого матеріалу Обмін досвідом Розробка науково-методичних рекомендацій, порад для працівників освіти Курсові проекти Робота з фондами, архівами краєзнавчих музеїв Наукові гуртки

<p>Позааудиторна робота</p>	<p>Практична діяльність (підготовка, організація, участь у виховних заходах) Народні свята Фестивалі культури етнічних груп, мовні фестивалі Народознавчо-пошукові експедиції, акції Екскурсії, подорожі Виставки, ярмарки Дискусії, ділові ігри, круглі столи Виховні години Виготовлення стінних газет, проспектів, папок-пересувок</p>
<p>Гурткова робота</p>	<p>Відвідування гуртків та співпраця з об'єднаннями національних меншин Гуртки (декоративно-прикладного мистецтва, фольклорно-етнографічні та ін.) Творчі об'єднання, спілки, інформативно-освітньо-культурологічні центри Секції етнокультурного спрямування</p>
<p>Педагогічна практика</p>	<p>Психолого-педагогічна, творча співпраця викладачів, студентів; школи і сім'ї Розповсюдження інформації (етнографія, етнологія, народознавство тощо) Розробка і драматизація занять з етнокультурної тематики Робота з батьками-представниками етноменшин (складання національного генеалогічного дерева своєї родини, відкриті заходи, етновечерниці, етнопаті тощо) Пізнавально-інформативні куточки «Етнокультурний світогляд» Створення фотоальбомів («Сімейні ритуали і святкові обряди національних меншин») Виставки «Різнобарва Україна»</p>
<p>Зв'язок з громадськістю</p>	<p>Безпосередня участь у культурному житті етнічних груп, співпраця з освітньо-культурними центрами національних меншин Відвідування фольклорно-етнографічних колективів Спільні проекти, акції, заходи (форуми, семінари) Зустрічі з представниками етнічних груп Народознавчі експедиції Зв'язки з ровесниками, династіями за кордоном</p>

Інтернет-мережа, кіноіндустрія, радіомовлення, ЗМІ	Створення та розповсюдження інформаційно-культурологічних відомостей, освітньо-культурологічних надбань і знахідок Інтернет-сторінки, сайти Медіа-проекти етнозмісту (відео-презентації, аудіофайли) Відеофільми (документального характеру), кінофільми, радіопередачі Преса
Банк даних	Створення банку даних етнології, етногалузі, етнокультури, етноіндустрії Енциклопедії («Педагогічна етно-скарбничка» та ін.) Електронні носії Наочність (роздатковий матеріал з описом народних ігор, фольклору тощо) Рекламна продукція: (буклети, стенди)

Мета-результат такого змістовного, професійно-спрямованого етнодозвілля студентів: формування системи етнокультурних знань, умінь; вивчення й порівняння особливостей української етнічної культури з етнокультурними традиціями національних меншин України; засвоєння методики етнокультурної роботи; формування національної самосвідомості майбутніх педагогів; формування уявлення про культуру етнічних груп; зацікавлення вивченням етнокультурної спадщини національних меншин, які компактно проживають в окремому регіоні України; створення умов для усвідомлення майбутніми педагогами значення культурних традицій етнічних груп щодо формування духовності, толерантності, патріотизму підростаючого покоління; для усвідомлення студентами особистісного значення вивчення етнокультури національних меншин, для власного духовного розвитку, формування етнокультурно спрямованих настанов в умовах навчально-дозвілдової діяльності.

Мета-результат для підростаючого покоління: ознайомлення дітей з культурним надбанням різних народів і національностей є інтернаціональне та патріотичне виховання дітей, формування в них культури міжетнічного спілкування.

Мета-результат для представників етнічних груп – реалізація права дитини знати історичне минуле свого народу, пізнати етнокультурні традиції, звичаї, побут, обряди своєї національності.

Ідеальний результат етно-культурно-освітньої дозвілдової діяльності – ідеальний образ Людини – особистості, громадянина, патріота,

фахівця, індивідууму, яка прагне до самовизначення, саморозвитку та самовдосконалення в поліетнічному середовищі.

Олена Жукова

РОЗВИТОК ГРОМАД ЗА РАХУНОК ВИКОРИСТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Що може слугувати джерелом для економічного розвитку громад? Існує ресурс, який може мати будь-яка громада – нематеріальна культурна спадщина (НКС). До НКС відносять: мови, діалекти й говори, національні традиції та звичаї, історичні топоніми, фольклор, традиційну музику, танці, театр, звичаї, обряди, свята, знання, що стосуються природи і всесвіту; традиційні ремесла, народну художню творчість, гастрономічні традиції, а також предмети й культурні простори, які визнаються частиною культурної спадщини, передаються із покоління в покоління, постійно відтворюються, формують почуття самобутності й наступності [2].

Нематеріальна культурна спадщина, проблеми її вивчення, збереження та інтерпретації є темою сталої уваги дослідників в усьому світі, оскільки під впливом глобалізаційних, урбанізаційних процесів у сучасному світі НКС змінюється невпинно й швидко, що загрожує її неминучою втратою.

З іншого боку, НКС має ті ж властивості, що й інші об'єкти спадщини – формує культурну ідентичність, викликає зацікавленість, здатна ставати об'єктом музейно-туристичного показу та брендом територій, при належній музеефікації чи інтерпретації створює інвестиційну привабливості місць.

Такі напрямки туризму, як, наприклад, гастрономічний туризм, фестивалі традицій, сільський (зелений) туризм повністю ґрунтуються на особливостях нематеріальної спадщини.

Національні об'єкти НКС є важливим економічним ресурсом, що має не менший потенціал, ніж музеї, виставки, об'єкти нерухомої матеріальної спадщини. Цей фактор здатний активізувати міжнародний туризм і міжнародне співробітництво, стимулювати пізнавальний інтерес до нашої культури в міжнародному контексті [4].

Одна з основних функцій, яку об'єкт культурної спадщини відіграє в суспільстві, – економічна. В Україні, яка наслідує радянську музеезнавчу та пам'яткоохоронні моделі, економічна функція майже не досліджується. Об'єкт культурної спадщини сам по собі грошей не приносить, але формує умови, за яких відбувається надходження грошей – це і є капіталізація спадщини. Особливо це актуально для невеликих громад, сільських

територій, де зберігається локальна ідентичність, актуалізуються традиції, є попит на розвиток креативної економіки, на інноваційну зайнятість.

Специфічна особливість будь-яких об'єктів спадщини – творити середовище, що приваблює людей, покладена в основу її капіталізації.

Об'єкт спадщини володіє здатністю притягувати людей – це його специфічна особливість. Цей фактор лежить в основі розвитку сучасної туристичної індустрії.

Об'єкт спадщини – унікальний та неповторний, що надає йому унікальних властивостей як продукту.

Об'єкт спадщини – джерело натхнення для людей творчих професій. Цей фактор лежить в основі розвитку секторів креативної економіки, що використовують історико-культурну спадщину.

Загалом креативні індустрії включають види економічної діяльності, що мають потенціал до створення доданої вартості та робочих місць через культурне та/або креативне вираження, а їх продукти є наслідком індивідуальної творчості, навичок і таланту [3]. До креативної економіки, зокрема, належать такі види діяльності, в основі яких лежить НКС: народні художні промисли; сценічне мистецтво: жива музика, театр, танець, опера, цирк, ляльковий театр тощо; перформативне мистецтво (театр, виконавське мистецтво і танець); аудіальне мистецтво; спадщина та історико-культурне середовище; туризм.

Специфічна особливість НКС – її нематеріальність. Щоб показати НКС, її відтворюють, музеєфікують (створять матеріальне середовище відповідно тому, у якому вона зароджувалась та побутувала), інтерпретують.

У сучасному світі виділені основні механізми реалізації економічної функції НКС, що впливають на розвиток малих територій: туристична дестинація; диверсифікація туристичних послуг; розвиток екскурсійної справи; середовищні музеї; аудіовізуальне мистецтво; брендуння НКС; традиційне виробництво; ремесла; зелений туризм; економічні кластери.

Ці напрямки належать до креативної економіки, вони можуть допомогти створити інноваційні умови для розвитку, переважно, малих територій.

В умовах сучасного світу, де все взаємопов'язано, стає очевидна здатність культури перетворювати суспільство. Різні прояви культури (цінні історичні пам'ятки, музеї, звичаї або сучасні види мистецтва) збагачують наше повсякденне життя. Спадщина – невичерпне джерело самобутності, вона сприяє згуртованості громад, розрізних у результаті приголомшливих змін і економічної нестабільності. Творчість, у свою чергу, сприяє побудові відкритих, інклюзивних та плюралістичних суспільств. Спільно спадщина і творчість закладають основи для динамічних, інноваційних та процвітаючих суспільств [1].

Володіючи новітніми знаннями та повним інструментарієм, кожна громада може самостійно обирати напрямки капіталізації власної нематеріальної культурної спадщини задля сталого розвитку.

Список використаної літератури:

1. Жилавська Р.П. Визначення поняття «культурна спадщина» як основа формування моделей публічного управління збереження пам'яток культурної спадщини // Сучасний сталий розвиток в сфері культури: зарубіжний досвід для України. Одеса, 2019. – С. 187.
2. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Конвенція, Міжнародний документ від 17.10.2003 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69.
3. Креативні індустрії. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Кудерська Н.І. Нематеріальна культурна спадщина України, її об'єкти (прояви) // Європейські перспективи. 7. 2015. – С. 59 – 67.

**Василь Зеленчук,
Андрій Зеленчук**

ГУЦУЛЬСЬКА КОЛЯДА: ШІСТЬ ЧИ ВІСІМ НЕВИКОРИСТАНИХ ЖИТТІВ КОЛЯДИ У КРИВОРІВНІ

Традиція колядування на Гуцульщині своїм корінням сягає у глибину віків і разом з тим зберігає і до сьогоднішнього дня основні свої риси: мелодії, тексти колядок та правила поведінки самих колядників. За весь період існування традиції відомі два випадки, коли була загроза її зникнення. На межі ХІХ-ХХ століть священики зробили спробу заборонити колядування, оскільки у традиційних текстах гуцульських колядок прославлялися сили природи: красне сонце, срібний місяць, рясний дощик, дрібні зорі, буйний вітер. Було знайдено компромісне рішення, і керівники колядницьких гуртів (партій) разом зі священиками уклали низку нових колядкових текстів на основі сюжетів Святого Письма, зберігши при цьому частково і автентичний сюжет. Звідси з'явилися у текстах колядок Ісус Христос, святі Микола, Юрій, Дмитро у ролі пастухів чи землеробів, Мати Божа у ролі дбайливої господині, що носить їсти робітникам на поле тощо. Але все одно, як зауважує дослідник та збирач гуцульських традицій Петро Шекерик-Доників, люди набагато більше любили слухати давних колядок.

Вдруге над традицією гуцульської коляди нависла загроза зникнення у радянський період, коли придушувалися будь-які прояви традиційної культури, а до тих, хто все ж таки намагався зберегти автентичність, навіть

застосовувалися певні види покарання. На Гуцульщині слово «коляда» було підмінено словом «щедрівка», а самі тексти зазнавали інколи навіть абсурдних змін. Про жодні компроміси мови не могло бути, і гуцульська коляда збереглася лише завдяки тим носіям традиції, які високо в горах, інколи крадькома, подалі від пильного ока чиновників, під час Різдяних свят віншували господарів прадавніми колядками.

Так склалися обставини, що ми могли б зараз говорити про шість невикористаних життів гуцульської коляди, але, на щастя, усі загрози, які були спрямовані на руйнування традиції, залишилися у минулому, і коляда у наші дні побутує у горах майже у тому самому форматі, що і два століття назад.

У чому ж особливість гуцульської коляди? Насамперед колядувати ходять тільки чоловіки. Особливого колориту додає барвистий гуцульський одяг та топірці (бартки). Колядування триває від Різдва до Водохреща (майже два тижні). Колядницький гурт, який на Гуцульщині називають партією, складається з 8-15 осіб, серед яких має бути береза (керівник партії), вибирця (відповідальний за організацію коляди), скарбник, музикант. Береза або вибирця тримають у руках колядницький хрест, а скарбник носить скарбонку – скриньку для грошей, якими господарі обдаровують за коляду. Основним музичним інструментом під час колядування є скрипка. Також використовуються трембіта і роги. Колядники не мають права оминути жодної хати і колядують навіть біля тих хат, де ніхто не живе. Під хатою у господарів виконується плес чи колядка, а коли господарі запрошують колядників до хати – колядки та співанки. Колядують кожному члену родини окремо. Окрім коляд для господарів та їхніх дітей, побутують коляди для померлих, коляда під назвою «Декувати столові» та «Круглек» – танець, який виконується, як правило, для бджіл. Тривалість колядування у одній хаті може бути і 2-4 години.

Найкраще збережена традиційна гуцульська коляда у Верховинському районі Івано-Франківської області, де щороку збирається близько ста колядницьких партій. Найбільше таких гуртів – дев'ять – колядує у селі Криворівня. Як правило, до колядницького гурту входять поважні господарі чи дорослі парубки, однак останнім часом залучаються хлопці шкільного віку. І це є добрим прикладом передачі прадавньої традиції від старшого покоління молодшим. Є у Криворівні і колядницький гурт, сформований із школярів, які на рівні з дорослими колядують і біля церкви, і поповнюють дорослі колядницькі партії, і гідно представляють гуцульську культуру на різних святкових заходах чи фестивалях.

Гуцульська коляда останніми роками розширює свої кордони. Її можна почути й у багатьох містах України, найчастіше у Львові, Києві, Харкові, Івано-Франківську, й у країнах Європи та Сполучених Штатах Америки. Уже три роки у Криворівні існує волонтерська колядницька партія, яка

впродовж різдвяних свят колядує для українських військових на сході України і двічі брала участь у харківському «Вертеп-ФЕСТИ». Останнім часом уже на офіційному рівні ведеться мова про визнання гуцульської коляди нематеріальною спадщиною ЮНЕСКО.

Для збереження традиції колядування на Гуцульщині зроблено досить багато. Ще на початку ХХ століття унікальні записи текстів гуцульських колядок зробили дослідники Гуцульщини, етнографи Володимир Шухевич та Володимир Гнатюк, приділяли увагу гуцульській коляді у своїх працях Ксенофонт Сосенко, Олекса Воропай, Іван Денисюк, Іван Сеньків. Дуже добрі описи традиції колядування маємо у працях Петра Шекерика-Доникового «Коледники» та Параски Плитки-Горицвіт «Різдвена коледа у Криворівни».

Творення текстів колядок продовжується й у наш час. Відомі і невідомі автори у традиційні тексти влітають нові сюжети, найчастіше пов'язані з подіями у житті держави: здобуттям незалежності, Майданом, війною, однак більшою популярністю користуються тексти, які пройшли випробування століттями і яких через століття потрібно передати наступним поколінням. За віруваннями гуцулів, поки люди пишуть писанки і ходять колядувати, доти міцними ланцюгами буде припнута нечиста сила і не буде мати можливості порушувати світову гармонію.

Петро Моценко

ДЕКОРАТИВНЕ РІЗЬБЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ

Однією з найдавніших галузей художньої діяльності людини є народне декоративно-прикладне мистецтво. У всі часи воно було наймасовішим і загальнодоступним видом художньої творчості, не лише приносило радість людям, покращувало та прикрашало їх життя, але і було невичерпним джерелом натхнення художників і умільців. Це мистецтво так само вічне, як вічний народ, який його породив, тому народні традиції, ремесла, твори майстрів необхідно цінувати, зберігати і розвивати, передавати відточені століттями вміння і навички, секрети майстерності наступним поколінням.

Сьогодні декоративно-прикладне мистецтво розглядається як найважливіший засіб виховання, прищеплення вміння розуміти і цінувати прекрасне, а також як розвиток вміння створювати прекрасне своїми руками.

Розбудова системи освіти в Україні передбачає відтворення творчого потенціалу народу, підвищення соціальної ролі особистості. Важливо сьогодні забезпечити якість освіти, навчити самостійно здобувати знання і творчо їх застосовувати у розв'язанні практично-творчих завдань. Усім відомо, що залучення до народного мистецтва на все життя залишає відбиток прекрасного в душі людини, вчить бачити красу в оточуючих предметах

і явищах. Адже краса завжди вважалася могутнім засобом морального вдосконалення особистості. Саме тому сьогодні зростає роль декоративно-прикладного мистецтва у вихованні людини.

Українське декоративне мистецтво і сьогодні відповідає соціальним вимогам часу. Протягом усього розвитку воно найтіснішим чином було пов'язано з історією українського народу, його традиціями і культурою. Завдяки цьому і збереглися його національна своєрідність і духовність.

Значення прикладного мистецтва взагалі неможливо переоцінити. Ще в 50-х роках минулого століття художній критик В.В. Стасов писав: «Справжнє, незбиране, здорове, справді мистецтво існує лише там, де потреба у витончених формах, у постійній художній зовнішності простяглася вже на сотні тисяч речей, які щодня оточують наше життя». Ця мудра думка не втратила своєї актуальності і сьогодні. Незважаючи на бурхливий розвиток науки і техніки, на загальну комп'ютеризацію, створення машин, які швидко і витончено створюють предмети побуту, що оточують нас, декоративно-прикладне мистецтво продовжує відігравати свою важливу, незамінну роль. Адже воно, як і раніше, є основою, джерелом, що дозволяє побачити, почерпнути і розвинути найголовніше – внутрішній характер національних особливостей, нашу українську ідентичність.

В Україні здавна розвивалися різні види декоративно-прикладного мистецтва. Завдяки талановитим умільцям, закоханим у свою справу, викладачам шкіл і мистецьких навчальних закладів, а також справжнім ентузіастам, які зберігають і розвивають народне мистецтво, багато видів його збереглося і дійшло до наших днів: ручне ткацтво і вишивка, художня кераміка і витинанка, декоративний розпис і писанкарство, різьблення по дереву.

Одне з перших місць в прикладному мистецтві Київської Русі належало декоративній обробці деревини, адже з деревом було пов'язане все життя людини. Столяри та різьбярі цінували його податливість в обробці сокирою та ножом, красиву природну текстуру і здатність приймати будь-яку забарвленість. З дерева виконували всі традиційні предмети домашнього вжитку та знаряддя праці, які завжди мали художньо-виразну і пластичну форму, прикрашались орнаментальним різьбленням або розписом, у яких відображалися спостереження людини за навколишньою природою.

Дуже популярним було різьблення. Ним, як правило, прикрашали фронтони, карнизи, ганок, ворота, скрині, лави, дерев'яний посуд. Найдавнішим видом орнаменту була геометрична різьба, а найпоширенішим тригранно-виїмчасте різьблення, за допомогою якого утворювалися складні орнаментальні композиції.

Пізніше з'являються контурна, скобчата, рельєфна різьба. Треба відзначити, що плоскорельєфне різьблення мало і смислове навантаження.

Часто наносилися певні символи стихій і явищ природи. Люди тим самим хотіли відлякати злі сили і нещастя, привернути добро і благополуччя. Прийнято було вирізати з дерева так звані обереги – маленькі фігурки всіляких божків, які повинні були охороняти будинок, вогнище, сім'ю. Літопис свідчить про наявність вже у X столітті розвиненої дерев'яної скульптури за часів правління київського князя Володимира.

Розвивалося людське суспільство, а разом з ним розвивалося й удосконалювалося мистецтво різьблення по дереву. Для України найяскравішими в цьому напрямку стали XIV – XV століття, а найбільшого розквіту різьблення по дереву досягло в Київській, Полтавській областях та на Гуцульщині. Львів, Луцьк, Володимир-Волинський, Кам'янець-Подільський вносять нові мотиви, затверджують тригранне-виїмчасте різьблення.

Наступний період розвитку українського різьблення відзначено пишними рослинними орнаментами, великою кількістю квітів, листів, виноградними гронами. У Києві, Чернігові, Львові виготовляють різьблені іконостаси, різьбленням прикрашаються будови, меблі. У багатьох областях виготовляється та оздоблюється посуд, з'являються пряникові дошки.

На Полтавщині, Київщині та Поділлі використовується ажурне випилування. У Полтаві поширюється шестипелюсткова розетка.

На початку XX століття особливих успіхів досягають Петро Верна, який займається скульптурно-портретним різьбленням, а також Яків Халабудний і Василь Гарбуз. Серед гуцульських майстрів прославились батько та сини Шкрібляки з села Яворів. Там же працював автор жолобчасто-вибірного різьблення (яке назвали яворівським) Й. Станько.

Напередодні Другої світової війни та повоєнні роки також відзначені розвитком художньої обробки деревини. У багатьох містах, зокрема у Києві, Харкові, Переяславі відкриваються художньо-промислові школи, різьбярі беруть участь у Всесвітніх виставках. Полтавських майстрів нагороджують на Всесвітній виставці у Парижі золотими медалями.

Основними видами сучасної декоративної обробки деревини є художнє різьблення, точіння, мозаїка, випалювання, тиснення. Усі вони представлені сьогодні в Україні.

Сучасне різьблення по дереву не має усталеної класифікації, оскільки дуже багато сучасних різьбярів використовують в одній роботі кілька технік і видів, фантазують, створюють нове. Проте, прийнято виокремлювати такі види обробляння дерева: рельєфне, плоско рельєфне, плоско виїмчасте, прорізне та об'ємне (тригранне, скульптурне) різьблення. Усі вони існують в українському мистецтві художньої різьби як в чистому вигляді, так і у вільному поєднанні, що дозволяє майстрам створювати не просто красиві, а й оригінальні, часом, унікальні роботи.

Можна багато говорити про важливість та цінність мистецтва художнього різьблення, адже воно є справжнім носієм історії мистецтва нашого народу, культурною спадщиною України, найпотужнішим засобом естетичного і патріотичного виховання. Перед викладачами художньо-графічних факультетів, вчителями мистецьких шкіл стоїть непросте завдання виховання нових поколінь в душі любові до прекрасного, до мистецтва наших предків, одним із яких є художнє різьблення. І студентів, і школярів слід не просто вчити різьбі по дереву, а домагатися від них створення утилітарних предметів, використовуючи при цьому традиції національного декоративно-прикладного мистецтва. Навчаючи студентів художньої різьби, я намагаюся звертати увагу, перш за все, на фактор доступності, прийнятності подібних занять в художній школі і закладах середньої освіти, а також на кількість виділених програмою годин. Обов'язково займаюся технікою маркетрі і плоско-рельєфними видами різьблення – геометрична і контурна різьба по світлій і темній основі. Ці види доступні школярам, можуть виконуватися одним косим ножом, дають величезне поле для творчого самовираження й, одночасно, є у нас традиційними техніками. Матеріалом може бути будь-яка деревина, необов'язково липа. Студенти, як правило, відмінно справляються з такими завданнями. Найбільш талановиті з них, займаючись додатково, освоюють більшість технік і виходять на диплом, показуючи гідні результати.

Кількість годин вельми обмежена програмою, тому доводиться більше завдань давати для самостійної роботи, проводити більше консультацій, підтримувати тісний зв'язок з народними промислами і майстрами-різьбярями. Це дає можливість студентам доторкнутись до справжнього національного мистецтва, а потім нести його до школи, залучаючи учнів до витоків народної творчості і виховуючи з них справжніх патріотів.

Ірина Нестеренко

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ:
КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ (З ДОСВІДУ ОСВІТНЬОЇ ТА
ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА У ЗАКЛАДІ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ)**

*«Пізнай свій край..., себе, свій рід, свій
народ, свою землю – і ти побачиш
свій шлях у життя...»*

Григорій Сковорода

Одним із найважливіших завдань виховання духовного світу людини, про що йдеться в Законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про культуру» є формування національної самосвідомості на засадах культурних традицій українського народу; набуття умінь розкривати

перспективи подальшого розвитку рідної культури в сучасних умовах тощо. А пріоритетними напрямками педагогічної науки й освіти визначаються національно-патріотичне виховання як засіб формування соціальних та життєвих настанов молодій людині, створення національної навчально-виховної системи та розроблення нових технологій реалізації сучасного змісту освіти [1, 2, 3]. Наразі поставлено нагальне питання з реформування освіти, формування нової ідеології сучасного освітнього процесу. Засади сучасної освіти із запровадженням нового компетентнісного підходу у навчанні, з новою системою вимірювання й оцінювання результатів навчання, сформульовано у «Концепції Нової української школи». Серед найважливіших компетентностей, які учні набуватимуть на всіх етапах освіти, що стане основою для успішної їх самореалізації, є обізнаність та самовираження у сфері культури, що передбачає «глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [5, с. 12].

Питання національно-патріотичного виховання молодого покоління висвітлюється у такому важливому документі, як «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки». Одним із положень цього документа є наступне: «Найкращі умови для розвитку особистості створюються у процесі поєднання родинних і загальнолюдських, загальнонаціональних і регіональних традицій, звичаїв і обрядів, які підтримуються насамперед батьками, громадськістю». Наголошується, що у формуванні «кореневої» системи духовності дитини провідна роль належить краєзнавству, що «вітчизнознавство починається з краєзнавства – історичного, етнографічного, географічного, фольклорного, літературного», до того ж активне включення дітей у краєзнавчу діяльність — могутній фактор впливу на особистість [9].

В.О. Сухомлинський підкреслював, що одним із головних виховних завдань школи є підготовка учнів до простої повсякденної праці, праці для суспільства як до патріотичної діяльності, причому сама діяльність дітей, що організовувалась педагогом з даною метою, являє русійну силу формування особи громадянина, що росте. У своїх роботах В.О. Сухомлинський також вказував і на складність у вихованні патріотизму, пояснюючи це тим, що в повсякденному житті ми не зустрічаємося з мірою, за допомогою якої можна було б виявити цю «тяжко зрозумілу цінність» – патріотизм. Любов до Вітчизни стає силою духу тільки тоді, коли у людини відображені в свідомості образи, пов'язані з рідним краєм, мовою, коли з'являється відчуття гордості від того, що все це – твоя Батьківщина [6]. Тому вважаю за необхідне певною мірою спиратися на краєзнавчі засади у процесі навчання та виховання.

Важлива роль у формуванні в Україні учня як особистості та громадянина-патріота належить закладам позашкільної освіти. Освітня система естетичного виховання орієнтується на прогресивні, національно спрямовані ідеї у педагогіці, які є домінуючими у всьому цивілізованому світі. Чинні програми, а також підручники надають кожному викладачеві широкий простір для педагогічної творчості, втілення власних ідей та методик, які поступово формують сучасну систему національного музично-естетичного виховання, що сприяє патріотичному вихованню.

Представляючи власний досвід використання краєзнавчих засад в національно-патріотичному вихованні учнів в освітній та просвітницькій роботі викладача, наголошую на їх злободенності та ефективності. Методичним підґрунтям є програми, спрямовані за фахом моєї педагогічної діяльності [7, 8, 10]. Учні, з якими працюю, навчаються з великим інтересом, зацікавлені й їх батьки, їм стають зрозумілими такі високі речі, як патріотизм, гідність, гордість за свою країну без довгих пояснень та багатослів'я. На уроках сольфеджіо наші вихованці із задоволенням співають слобожанські обрядові, родинно-побутові, історичні, жартівливі пісні, які відповідають темам предмета, аналізують їх інтонаційні, ритмічні, ладові особливості, інтерпретують їх на музичних інструментах. На уроках музичної літератури другого року вивчення V розділу «Українська народна музична творчість» одночасно з запропонованою програмою музичним матеріалом вивчаються й зразки слобожанського фольклору, який доповнюється краєзнавчими історико-етнографічними джерелами. Також другий рік поспіль учням пропонується написати творчі роботи за темою: «Обереги моєї родини, мого краю, України». У позаминулому навчальному році найбільш цікавими виявилися роботи учнів Краснікової Катерини та Труш Кирила, а у минулому – Гарбуз Аліни та Авдоян Діани про родинні обереги та промисли. Підготовка робіт із залученням знань про культуру, побут українського народу, нашого краю, традиції своєї родини формує усвідомлене світосприйняття в учнях, патріотичні почуття, розширює кругозір, бачення фольклору як комплексного багатомірного художнього явища. У своїй роботі спираюся на краєзнавчу, фольклористичну літературу, яка є в Обласному центрі культури і мистецтва, бібліотеці імені К. Станіславського, використовую інтернет та книги з власної бібліотеки.

У 2018-2019 навчальному році в школі почалася робота з новоствореним учнівським колективом – фольклорним гуртом «Джерельце», хоча робота в етнографічному напрямку на громадських засадах велася протягом усього періоду мого вчителювання в Малоданилівській школі з 2014 року (підготовка новорічно-різдвяних обрядів, виступів на масницю, відшивання народних строїв). Копітка робота з вивчення наукових першоджерел з фольклору, а також пісенних, побутових, ужиткових традицій Слобідського краю,

консультації з провідними фахівцями в галузі етнографії та етномузикології, спілкування з керівниками фольклорних колективів Харківської області надихала на власну педагогічну діяльність. Враховуючи накопичений досвід, гурт «Джерельце» було підготовлено до участі у I Національному чемпіонаті України з фольклору «EURO FOLK-Харків 2018», де колектив здобув звання лауреатів 2 ступеню з обрядовим дійством на Щедрий вечір «Де коза ходить, там жито родить», цілком створений на етнографічному матеріалі Харківської області. Дійство побачили слухачі з різних куточків України. Крім того, діти отримали досвід виступу на великій сцені, а також сильні враження: почули народні пісні, інструментальні композиції, засновані на фольклорних першоджерелах, виступи інших колективів, побачили народний стрій різних куточків Харківщини та областей України, поринули в дух українства. Цей конкурс, а також Всеукраїнський захід «Вертеп-фест 2019», який відбувся у Харкові, де колектив представляв рідне селище, мали великий вплив на формування патріотичних почуттів учнів нашої школи. Колектив продовжує розвиватися та накопичувати досвід виступів як на місцевому рівні: виступи в селищі на Різдво, на масляну, в музичній школі – на Святого Миколая, у концертних програмах музичної школи – з колядками, веснянками, жниварськими піснями, так і на обласному. На XVIII Відкритому обласному фестивалі-конкурсі традиційної народної культури «Крокове коло» для дітей та молоді у 2019 році гурт «Джерельце» показав весняну обрядодію з піснями та музиками і здобув звання лауреата II ступеня в номінації «Фольклористично-етнографічні дійства», а солістка гурту Діана Авдоян здобула звання лауреата III ступеня в номінації «Автентичний солоспів». Мета діяльності колективу – відтворення та популяризація традиційної культури Слобожанщини. До справи залучаються і діти і батьки, для яких виступи в концертах і конкурсах перетворюються в справжні свята. Маю вже сімейні традиції відтворення обрядодій та виконання народних пісень.

Просвітницька робота з національно-патріотичного виховання із залученням краєзнавчих витоків має дуже широкі обрії. З метою збагачення кругозору учнів і батьків школи у жовтні 2017 року було організовано екскурсію до садиби-музею Г. Хоткевича у селище Високий в ювілейний рік 140-річчя від дня народження цього видатного діяча української культури, життя якого було пов'язано з містом Дергачі та селищем Мала Данилівка. Зроблено відеозапис екскурсії, відвідувачі побачили особисті речі, листи та інші архівні документи родини Хоткевича, його бандуру, дізналися про його багатогранну діяльність, відкрили для себе його як людину та великого патріота України. За матеріалами цього заходу було написано статтю «Пам'яті Г.М. Хоткевича», яку надрукувала газета «Малоданилівська селищна рада», завдяки чому про нашого званого земляка дізнався широкий загал мешканців селища. Просвітницька діяльність дала поштовх учнівській науково-

дослідницькій діяльності в школі. У березні 2018 року учениця школи Коган Соня взяла участь в Обласній учнівській народознавчій науково-практичній конференції в межах XVII Відкритого фестивалю-конкурсу традиційної народної культури для дітей та молоді «Кроковее коло» з дослідженням «Життя та діяльність Гната Хоткевича на Деркачівщині» та отримала звання лауреата II ступеню. У листопаді 2018 року учні школи з батьками відвідали українську садибу родини Рибальченко в своєму селищі Мала Данилівка, де змогли доторкнутися та побачити на власні очі справжні етнографічно-побутові речі свого краю, українську хату з її оздобленням, пізнати традиції народного дозвілля, народного строю, кухні. В інтерактивному пізнавальному просторі нам допомагав Харківський «Оберіг-тур» з Наталією Буйною. Цю садибу, яку можна назвати справжнім краєзнавчим музеєм Слобожанщини, заснував Р.К. Рибальченко – краєзнавець, літературознавець, художник-аматор, автор понад 200 публікацій, книг, краєзнавчих досліджень, Почесний громадянин селища Мала Данилівка та Деркачівського району, лауреат премії ім. Д. Багалія. У садибі зібрано предмети народного побуту Харківщини – це була робота, яка тривала в родині протягом багатьох років. Такі заходи виховують в учнях почуття належності до свого краю, рідної землі, що й зветься патріотизмом.

Ще одним практично-просвітницьким заходом, який став вже традицією в школі, є майстер-класи з писанкарства, які було започатковано у березні 2015 року. Маємо декілька поколінь дітей, а також їх батьків, що долучилися до цього споконвічного для українців ужиткового виду народного мистецтва, яким захоплювалися, досліджували та самі робили писанки видатні вчені-народознавці Харківщини: М. Сумцов, Д. Багалій, Г. Хоткевич, О. Ветухов, художник І. Репін та інші. У минулому році учасникам майстер-класу були запропоновані зразки слобожанських писанок, що надихнуло учнів на створення власних писанок з думкою про рідний край.

У вітчизняній педагогіці є багато досліджень з питань виховання підростаючого покоління, у тому числі і виховання патріотизму – найвищого відчуття в людині, яке, за твердженням К.Д. Ушинського, «останнім гине навіть в лиходієві». «Любов до Батьківщини, до місця, де ти вперше побачив сонце і схилену над тобою голову матери, і почув слова отца, і повторив їх, пізнаючи красу рідної мови! Чию душу не турбувала ця світла, чиста, непідкупна любов?» [4, с. 71]

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про освіту» zakon.rada.gov.ua
2. Закон України «Про позашкільну освіту» zakon.rada.gov.ua
3. Закон України «Про культуру» zakon.rada.gov.ua

4. Гнатюк В. М. Управління системою національного виховання учнів загальноосвітньої школи: Методичний посібник. – К. : Оріяни, 1998.
5. Концепція Нової української школи. <https://mon.gov.ua>
6. Педагогічна енциклопедія. Т. 3. М. : Радянська енциклопедія, 1996. – 879 с.
7. Підготовка фольклорних обрядів. Програма для фольклорних відділень ШЕВ. Київ. 1992.
8. Сольфеджіо. Програма для музичної школи, музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання). Київ. – 2012.
9. «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки» zakon.rada.gov.ua
10. Українська та зарубіжна музичні літератури. Програма для музичної школи, музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання). Київ. 2008.

Микола Пазич

НАРОДНА ПІСНЯ – ПОВОДИР ДЛЯ КРАЇНИ

Як сприймає населення українську народну пісню нині? Адже традиційна пісенна культура не є провідним елементом у сучасному побуті. Традиція – це щось історичне, якась давнина у свідомості пересічного українця, атрибут, який треба вивчати, цікавитися. Чинників можна перераховувати багато, але один є дійсно критичний: коли традиції з хати перейшли до так званих державних центрів та будинків культури, адже це спричинило втрату автентичності та приватності родового спадку. Тому маємо зараз архіви в центрах культури, але не в родинах, не в родинній свідомості. Адже родова пам'ять могла зберігати не одне покоління унікальних пісенних матеріалів, за допомогою яких можна відстежити спадковість та належність до етнічних груп. Спадок необхідно повернути в родини, нові покоління повинні розповідати та співати наступним, адже пісня – це один з найважливіших елементів сімейних стосунків. Саме звідси і починається держава, що несе культуру народу, за якою його можна ідентифікувати.

Стрімкий розвиток сучасних комунікацій має постійно прогресуючий вплив на розвиток масової субкультури. Для менеджменту в культурі важливо, щоб сучасна комунікаційна стратегія будувалась за принципом взаємодії родини з її власною історією. Цей принцип надзвичайно важливий, зокрема, у сільській місцевості, при відродженні нематеріальної сільської культурної спадщини. В Україні такі проекти вже реалізуються, наприклад, у Карпатах – «Хата-майстерня» як простір можливостей, на Полтавщині – кобзарський цех Юрія Фединського, музиканта з Нью-Йорку. Таких прикладів уже багато, важливо, що для ініціатора творчий спадок є символом його належності

до роду. І завдання для державного менеджменту – це, насамперед, взаємодія з такою ініціативою через програми відродження чи цільові фонди. Адже така приватність дій тягне за собою цілу концепцію, на відміну від посадових обов’язків керівника відділу.

Тепер про розвиток культури в селі. Для того, щоб розвивати культурні осередки в провінції, спираючись на її культурні спадки, необхідно мати відповідні кадри. Проживши більшу частину свого життя в сільській місцевості, можу констатувати великий провал в культурній освіті сільських мешканців. Жителі провінції позбавлені будь-яких можливостей естетично розвиватися; те, що відбувається зараз в місцевих закладах культури, часто має не духовну, а токсичну дію. Так, звичайно, люди розважаються, але чи може цей спосіб розваг унаслідувати наступне покоління? Адже завдання культури – сприяти моральному та естетичному розвитку населення, формувати ідейне та духовне визначення держави на століття вперед. На нашу думку, це можна досягти за умов використання ефективного та якісного менеджменту, який рідко зустрінеш в нинішніх адміністративних кабінетах. Сучасна освіта в культурі, нові кадри, ініціативне населення, цільові фонди та лідери – це основні інгредієнти для нашої «страви», але де вони? Відповідь одна: ми маємо їх формувати, вирощувати та доглядати. Платформи для реалізації ініціатив можуть бути створені де завгодно, усюди, де є інтернет. Він відкриває неабиякий фронт дій, бо дає можливість дістатися особисто до будь-кого, хто готовий взаємодіяти. Усе, що треба для цього, – бажання та наявність смартфона чи ноутбука.

Будь-яка ініціатива повинна мати таку модель існування: розпочинатися з навчання організаційної команди на місці реалізації ініціативи. Навчання у зв’язці з практикою на місці ведуть за собою створення своєї культурної автономії. Здатність проекту адаптуватись до передових форм прояву культурних ініціатив швидко може вивести новий культурний продукт в сталу форму.

Соціально культурна модель поступово переміщується з масової в зону державного іміджу та індивідуального бізнесу. Фактично, це сфера послуг, які, за умови високої якості їх надання, можуть бути високо затребуваними. Для мене доброю практикою була поїздка до селища Верховина Івано-Франківської області, де я побачив 4 працюючих приватних музеїв та 1 державний, що сильно відрізняє с. Верховина від мого рідного селища, де немає жодного музею. Причиною такої ситуації, вважаю, наявність культурного зв’язку поколінь в одному випадку, і його відсутність – в іншому. Там, де збереглися родинні пріоритети, там і виростає музей прямо посеред свого двору. Усі ці ініціативи породжують зараз цілі туристичні кластери, які спільно представляють регіональну культуру в цілому об’єктивніше,

ніж окремі поодинокі випадки: фестиваль, день міста, аудіовізуальний продукт, тощо.

Збереження регіональної культурної спадщини в сучасних умовах – це завдання, передусім, менеджерам тих регіонів, які її унаслідували; точніше, збереження розуміння, що це – спадщина, і вона має велику цінність. Коли йде спів народної пісні – в обробці, чи автентично, - не треба розповідати про «бабині співи», а треба цікавитися, з якого села пісня, і чи є запис.

Про методику зберігання нематеріальної культурної спадщини можна знайти інформацію в будь-якому обласному методичному центрі культури. Але чи знайдуться люди, що будуть цим займатися? Так, знайдуться. Вони вже є, і їх багато: громадська організація «Рись», Бурса фольклору, Віталій Тарасюк, Валентина Проценко, Олексій Заець, ансамбль «Муравський шлях», «Божичі» та ін.

Але тепер є нове завдання: відпрацювати комунікацію та стратегію співпраці. Зараз вже є дуже багато творчих осередків, представники яких готові їхати досліджувати інші регіони країни, маючи ясну етнографічну мапу та фінансування для досліджень. Взаємодія таких осередків – це ключ до вирішення завдання про збереження нематеріальної культурної спадщини. Адже, попри результати досліджень, лідери готові влаштовувати низку інтерактивних заходів, націлених на пошуки зв'язків поколінь серед тих родин, які їх шукають.

Втілення автентичної музики в музичний сучасний контент є непростою задачею, оскільки існує потужна музична індустрія зі своїми трендами та величезними інвестиціями. Наш гурт «ЯРИ» фіксує, здавалося б, парадоксальні явища: на центральній площі міста чи селища до свята Незалежності України ніколи не звучать українські народні пісні, при цьому, вишиванку надягли – чи то по моді, чи за переконаннями, - а от співати – зась, хоча, здавалося б, вишиванки та пісні мають бути неподільні. От і живеш серед двох світів, де в одному – тисячолітня енергія та занурення у всесвіт, а в народні іншому – невігластво та його нейтралізація.

Ми спостерігаємо зараз, як багато музикантів починають використовувати фольклор у творчості, та чи вивчали його вони, аналізували – інколи, це питання риторичне.

Фольклор – це джерело, яке постійно живиться тією оригінальною пам'яттю, тим непідробним відчуттям, що ментально несуть в собі інформацію про культуру та побут українців, належність їх до свого роду.

У медійному просторі поступово з'являється інформація про гурти, які

наважилися сплести фольклор та сучасні музичні тенденції і тренди; музичні редактори вже частіше свою увагу звертають до подібних музичних продуктів, більше надається ефірного часу для представлення музикантів та їхньої творчості. Гарним прикладом сьогодні можна вважати гурт «Дахабраха», яка фольклор вивчає не заочно: музикантам вдалось поєднати українські народні пісні з ритмами народів світу і не втратити автентичності в голосі.

Власне це і цікавить світ – та золота середина, коли ти готовий представити сучасну культуру своєї Батьківщини, не втративши історичної оригінальності.

Для України це лише початок, який зараз набирає оберти. Запит на якісну українську музику в світі постійно зростає, бо наша країна ще мало пізнана, навіть для самої себе. Попереду очікується велика робота, результати якої стануть основою для наступних поколінь, ми ж починали в умовах «вакууму». Саме ми, наше покоління, почали виводити з «країни непорозумінь» співочу Україну.

Панкова Анастасія

КОНФЛІКТНІСТЬ КАЛЕНДАРНИХ СВЯТ

У сучасному світі зі зростаючим ритмом життя, стиранням кордонів та всеохопною глобалізацією «проблема самоідентифікації людини є однією з головних проблем соціуму, який зіткнувся з нею в першій чверті XXI століття» [1, 36]. Соціалізуючись, людина формує власну ідентичність, засвоюючи досвід інших, порівнюючи себе з іншими, знаходячи спільне та відмінне, викристалізовує власне «я». Матеріал для його побудови вона знаходить, «сприймаючи цінності, орієнтації, оцінки, моделі поведінки конкретної спільноти, індивід визначає себе у соціально-груповому просторі, поділяючи тим самим суспільство (в більш широкому розумінні – людство) на «своїх» і «інших» (тобто «чужих») – з іншими інтересами, до яких він ставиться у певних обставинах позитивно, нейтрально або вороже» [2, 46]. Одним із важливих вимірів особистості людини та наріжним каменем у визначенні «своїх» та «чужих» є свято.

Прагматика існування свят пояснюється тим, що структурування часу є однією з базових потреб людини. Водночас багаторічний експедиційний досвід записування усної історії в різних регіонах України від інформаторів різного віку та професій наочно демонструє нам таке цікаве явище: найгостріший захист свого «я» і цінностей, самоідентифікація людини виражається переважно не через основну діяльність індивіда, а саме у способі проведення свого дозвілля.

Увага науковців прикута загалом до «традиційних свят» дорадянської епохи, вплив якої на народний календар оцінюється вкрай негативно. Проте потреба у вивченні та осмисленні різночасових пластів святкової

культури величезна. Свято як маркер ідентичності стає інструментом протиставлення, а при загостренні і справжнім конфліктом – 8 березня та 23 лютого/6 грудня/14 жовтня, Великдень та травневі свята, 9 травня та День Незалежності і багато інших. Водночас накладається й проблема конфлікту поколінь – представників різних епох та цінностей із несприйняттям та запереченням «інакшого».

Календарне свято унаочнює ціннісний вимір, у якому живе людина, запускає механізм самоідентифікації з певною епохою та цінностями, які транслюються у ключових точках (святах). Також свято може функціонувати певним каркасом для перенесення смислів, що неусвідомлено сприймаються та відтворюються, якщо на них не акцентувати (донедавна радянська святкова шкільна форма, георгієвська стрічка на 9 Травня). Проте аналіз та широке привернення уваги до таких випадків неспівпадіння базової суті свята та запиту сучасності часто супроводжується зростанням рівня конфліктності у суспільстві. Це породжує протиставлення на «свій-чужий», войовничий опір нововведенням.

Проблемність досліджуваного явища полягає ще й у тому, що «Українська держава демонструє надзвичайно неартикульовану і непослідовну політику ідентичності, тому національний її зміст виявляється вкрай дискусійним і містить у собі можливість її інтерпретації як у відповідності до культурного (етнічного) проекту нації, так і до громадянського (політичного)» [3, 48]. Це яскраво відображається й у способах проведення тематичних «патріотичних» та «фольклорних» заходів, свят. Умовно цей стиль називають «шароварщиною», тобто низькопробною симуляцією відтворення традицій та звичаїв. Потрібно розуміти, що повне «відродження» традиційного побуту та звичаїв не можливе по суті своїй, адже час та умови життя докорінно змінилися.

Потреба у використанні фольклору як бази, зокрема і календарно-обрядового, існує досить велика. Трансформації свят нам ніяк не уникнути, адже реалії сучасного життя інакші, ніж двісті років тому. Проте одним із головних завдань фольклористів та етнографів є власне спрямування цього виду діяльності у справжнє русло. Передусім – відкинути узагальнені описи регіонів повністю, адже традиційні знання досить різноманітні, особливо цікавими є спостереження про культурну антагоністичність у сусідніх селах. У той же час опитані нами респонденти зазначали, що сценарії свята, які готуються завклубами та шкільними вчителями у селах, розробляються за зразками із профільних журналів. Ситуація з містами – великими і маленькими – абсолютно ідентична: їхні жителі розважаються за умовно «загальноукраїнською» схемою свята. Цей підхід жахливий тим, що стираються межі етнографічних регіонів і навіть країн. Майбутнє належить досить вузьколокальним осередкам, які цікавляться звичаями та записують

тексти від старших місцевих жителів. Одним з головних аргументів є унікальність та власна специфіка кожного населеного пункту, а через це у перспективі – потенційна туристична привабливість, зниження рівня конфліктності через усвідомлення культурного різноманіття та підсилення тенденції самоідентифікування себе зі своєю малою батьківщиною. Із цією метою ми й працюємо над ініціативою «Святковий конфлікт», що являє собою антропологічний зріз святкового сьогодення людей на Харківщині і з різними ціннісними вимірами.

Ініціатива «Святковий конфлікт» реалізується в рамках програми неформальної історичної та громадянської освіти «Студії живої історії», яка впроваджується в Україні організацією «Інша освіта» у партнерстві зі Спілкою MitOst e.V. за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини та Фонду Роберта Боша.

Список використаної літератури:

1. Вергелес К. М. Самоідентифікація людини і релігійна культура в просторі сучасної глобалізації / К. М. Вергелес // Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 111. – С. 279-282. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_111_72
2. Герчанівська П. Е. Самоідентифікація людини у сучасних соціокультурних реаліях / П.Е. Герчанівська // Культура народів Причорномор'я. 2013. № 263. – С. 116-119.
3. Кравченко О.В. Культурно-політична специфіка етнічної ідентифікації у сучасній Україні Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. К.: Міленіум, 2011. № 2. – 226 с.

Наталія Пирогова

ТРАДИЦІЇ ТА МЕГАПОЛІС: ПРОТИСТОЯННЯ АБО ЄДНІСТЬ

Основою національної ідентичності людини є традиційна культура, у якій формується особистість під впливом традицій, культури, мови і політики. На основі сімейного виховання під впливом соціальних відносин відбувається формування культурного базису людини, її ставлення до мови, символів, знаків держави, пісні, одягу, кулінарних звичок та релігії. Саме традиційна культура території, на якій базується світосприйняття та світогляд людини, має великий вплив на формування основ світобачення.

Мегаполіс як місце проживання має конкретні ознаки: велика територія, скупченість людей на одиниці площі, урбанізація, розмиття національних ознак, уніфікація та нівелювання розбіжностей та національних унікальностей, шалений темп життя, впливи глобалізаційних процесів. У великих містах, мегаполісах уже важко розрізнити людей за національною

ознакою, бо процеси урбанізації пришвидшують пристосування особистості до існування в мегаполісі. Розмивання расових і етнічних основ ідентичності під впливом глобалізаційних процесів збільшує тиск на національну ідентичність людини.

Київ, столиця України, є українським мегаполісом, де проживає понад 7% мешканців України. Це здебільшого люди, які стали жителями мегаполіса два-або менше поколінь тому. Географія місць народження киян (за реєстрацією) є мапою сучасної України від сходу до заходу, від півночі до півдня України.

Чи є необхідність у сучасного мешканця мегаполісу відтворювати ритуали, звичаї, носити традиційний одяг у повсякденні, співати пісні тощо?

Чи допомагає це пристосуватися та вижити у шаленому ритмі мегаполісного життя?

Де в Києві і як можна долучитися до традиційної культури, відчути зв'язок з корінням, дізнатися про звичаї та традиції регіонів та територій?

Де житель мегаполіса може знайти відчуття коренів, приналежності до традиційної культури?

Ці питання є актуальними. Мета цієї статті – дати можливі відповіді на ці питання, окреслити варіанти можливостей, артикулювати потреби та необхідності.

Серед можливостей знайомства, популяризації, вивчення та долучення до традиційної культури для жителів мегаполіса існують багато різновидів, таких як: концерти, фестивалі, ресторани, кінотеатри, театри, різні клуби та гуртки, спільноти, музеї, скансени тощо.

Музеї, фестивалі, тематичні екскурсії, скансени (музей Національної архітектури та побуту «Пирогів», «Мамаєва слобода», парк «Київська Русь», парк «Українське село»), бібліотеки, ресторани національної кухні тощо – доповнюють список місць, де можна познайомитись з культурним різноманіттям, мультикультурністю України, її регіонів.

Неймовірний проект, етнічну фотосесію, ініційований та запропонований киянам, став відкриттям та поштовхом до знайомства з традиційним одягом українців (українськими строями) від київського гіда пані Олени (Олена Безрук) «До і після», який відкрив нові можливості жителям мегаполіса.

«Викликаємо Машину Часу і поринаємо в світ Минулого, без якого неможливе ані Сьогодення, ані Майбутнє...» – так анонсує свій проект київський гід, співзасновниця ГО «Гільдія професійних екскурсодів та гідів-перекладачів» Пані Олена і запрошує всіх бажаючих поринути у світ старовинного українського одягу.

На прикладі цього проекту ми розглянемо психологічні, культурні, освітні аспекти знайомства, популяризації та поширення інформації щодо української традиційної культури через традиційний одяг українців.

Інший приклад знайомства з культурою інших народів – це майстер-клас з приготування фалафеля, який започаткувала у Києві гід Лола Гільбо. Це майстер-клас, який дає можливість кожному розкрити для себе єврейську традицію приготування національної страви та спробувати відчуття поняття «Осим хаим».

Цікавість та інтерес до проектів, які не тільки популяризують традиції, культуру, одяг, звичаї, пісню, гастрономічні особливості, а й дають можливість безпосередньо взяти участь у подібних проектах, взяти участь і відчуття, як практики участі в етнографічних проектах розширюють знання про культуру свого регіону, інших регіонів у мешканців мегаполіса зростає. Знайомство з традиційною культурою своїх предків та представників інших культур, які населяють Україну, дає можливість познайомитися з традиціями та звичаями, поважати спадок, розвиває повагу до самих себе та до інших, допомагає розвивати гідність та повагу до своєї історії, історії предків, інших культур, відкриває нові сенси та змісти, поглиблює усвідомлення своєї національної ідентичності.

Незважаючи на шалений ритм життя мегаполісу, усе більше мешканців великих міст хочуть долучитися до етнографічних практик, фестивалів, здобути нові знання про культуру народів, які населяють Україну, ближче познайомитися з їх традиціями та звичаями, знайти своє коріння, дізнатись більше про своїх предків.

Любов Письменюк

МУЗЕЙ «ВЕРХНІЙ САЛТІВ» ЗАПРОШУЄ ДЛЯ ТВОРЧОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

КЗ «Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів», розташований на території Рубіжненської сільської ради Вовчанського району Харківської області, знаходиться на об'єкті Європейського значення. Заклад створено на базі Верхньосалтівського археологічного комплексу (городище та катакомбний могильник), що є нерухомою спадщиною країни, він зареєстрований у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України національного значення за № 200017-Н.

Саме тут у 1900 році було вперше знайдено культуру, яка співвідноситься з існуванням на території сучасної Східної України племен, що входили до ранньосередньовічного державного утворення – Хазарського каганату. Культура отримала назву Салтівська (відповідно до місця знаходження) і є археологічним брендом Харківщини. У 2020 році виповнюється 120-та річниця відкриття культури, до відзначення якої готуються археологічно-салтознавці багатьох країн Європи.

Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів» активно презентує Вовчанський район та є його перлиною.

Для залучення туристів створено низку цікавих пропозицій, які, за уподобанням відвідувачів, складаються в ексклюзивні маршрути з відвідуванням унікальних місць району, у тому числі й по воді. При цьому активно використовується існуюча туристична інфраструктура (бази відпочинку, заклади харчування, еко-підприємства), пропонуються унікальні квести, змагання, майстер-класи з відродження старовинних ремесел. Відповідно до індивідуального замовлення групи створюються культурно-розважальні міні-програми із залученням місцевих аматорів, Харківських клубів історичної реконструкції, школи козацького гарту. Постійно розширюється коло туристичних фірм, які співпрацюють з музеєм. За останні 3 роки музей відвідували іноземні туристи з Казахстану, Південної Кореї, Китаю, Німеччини, Болгарії.

3 вересня 2017 року на базі музею працює осередок обласного туристично-інформаційного центру.

Два роки поспіль музей був центральною локацією фестивалю «Перлини Слобожанщини. Верхній Салтів. Аланські витoki», який був ініційований і започаткований музеєм, Рубіжненською сільською радою, Вовчанською районною державною адміністрацією та Благодійним Фондом «Харків з тобою».

Музей є науково-методичним центром для проведення щорічної археологічної практики для студентів-істориків ХНУ імені В. Н. Каразіна.

10 вересня 2016 року у музеї відбувся круглий стіл «Музей, бізнес і суспільство: стратегії партнерства і моделі взаємодії».

6 жовтня 2017 року на базі музею відбулась V Міжнародна наукова конференція «Історія археології: механізми управління та форми організації науки».

У 2018 році брали участь у Харківському обласному конкурсі міні-проектів «Разом у майбутнє». На отримані 286 тис. грн. покращено умови зберігання експонатів, збільшено виставкову площу та отримано можливість приймати відвідувачів у холодний період року. Також брали участь у Вовчанському районному конкурсі міні-проектів «Розбудуймо громаду разом». На отримані 186 тис. грн. значно покращено матеріальну базу музею, створено умови для реалізації інтерактивних програм для відвідувачів, для проведення майстер-класів та різноманітних виставок робіт майстрів народних промислів.

Завдяки проведеній роботі і встановленим партнерським зв'язкам створено передумови для подальшого розвитку та використання творчого, туристичного й економічного потенціалу Вовчанського району, тому

що існування та розвиток музею є необхідним для соціально-економічного розвитку Рубіженської громади, громади Вовчанщини та Харківської області.

Музей, заснований на базі епонімної пам'ятки культури, планує залучитися до достойного святкування ювілейної річниці відкриття відомої у всьому світі Салтівської культури. До того ж музей може стати осередком розвитку перспективного у всьому світі археологічного туризму. Цей вид туризму стрімко розвивається та набуває неабиякої цікавості, коли відвідувачі (молоді люди від 25 до 35 років) мають можливість приїхати до місця розкопок, пожити у польових умовах, разом із спеціалістами взяти участь у дослідженнях та спробувати себе у польових та камеральних роботах й готові викладати за цей, «екзотичний» для жителів великого міста, відпочинок ще й певні кошти. Також можна розвивати інші перспективні види туризму: етнічний, пізнавальний, гастротуризм тощо. Зараз іде оформлення земельної ділянки біля музею у власність, що дозволить упевнено використовувати ці площі для проведення відповідних заходів на вулиці, а також для таких заходів можна використовувати вже існуючу інфраструктуру: літні й цілорічні бази відпочинку.

Уся робота музею спрямована на популяризацію історичного надбання, збереження й розвиток народних традицій, промислів та залучення місцевого населення до надання туристичних послуг. Тому назріла необхідність розширення зв'язків із творчими колективами, які теж працюють у цьому напрямку, бо музей має достатню площу та умови для підготовки та проведення свят, конкурсів, фестивалів. Разом із творчими колективами можна скласти пізнавально-розважальні програми й презентувати їх відвідувачам.

Отже, КЗ «Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів» презентує себе як майданчик для творчих ідей та креативних задумів та запрошує до співробітництва.

Ольга Полікарпова

ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Питання збереження традицій і культурних цінностей на початку XXI ст. є актуальними. Процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, призводять до руйнації сформованих стереотипів поведінки та традиційного сприйняття цінностей і художніх образів, сформованих в етнокультурному середовищі. Народне мистецтво – це такий тип творчості, що пов'язаний з народною самосвідомістю, а народне мистецтво та народні промисли – з традиціями певної місцевості.

В епоху розвитку масових комунікацій руйнується культурний шар суспільства, а також впроваджуються нові жанри мистецтва, під впливом

телебачення та інтегрування нових технологій формується людина, відірвана від художньої культури, від народних традицій, а народна культура витісняється міськими формами колективної творчості.

Таким чином, сьогодні актуальним завданням в освітніх установах є вивчення художньої культурної спадщини країни, а також адаптація цієї спадщини до сучасної системи сприйняття й передачі її молоді.

Вивчення й збереження народних традицій – основа морального виховання дошкільнят. Дошкільний вік – це той час, коли закладаються основи знань про свою Батьківщину, її історію та традиції, почуття любові до рідного краю, повага до старших. Діти старшого дошкільного віку виявляють стійкий інтерес і до соціальних явищ. Мислення, що розвивається, створює реальні можливості для опосередкованого пізнання дітьми навколишнього світу.

Народні традиції, звичаї, соціально-етичні норми виступають провідними факторами виховного процесу, значно впливають на формування особистості дитини. Виховуючи дітей у народних традиціях, розвиваючи у них повагу до свого народу, необхідно створити такі умови, які дозволять дітям глибоко зануритися в світ традиційного побуту та культури в цілому. Ефективність використання народних традицій залежить не тільки від розуміння їх ролі, а й від уміння вихователя використовувати все цінне, що вони в собі містять в загальному контексті педагогічних впливів.

Знайомство з народними традиціями у вихованні дошкільнят відбувається за кількома напрямками:

- через створення атмосфери національного побуту (предмети національного характеру, що оточують дитину, виховують у ній почуття краси). У дошкільника формуються душевні якості, розвивається допитливість, почуття прекрасного, що сприяє моральному, розумовому, естетичному розвитку вихованця;
- казки, пісні, частівки, прислів'я, приказки, биліни;
- народне мистецтво – розпису на посуді, візерунки в мереживі й вишивці, іграшки;
- народні ігри, лічилки;
- традиційні та обрядові свята. Вони тісно пов'язані з працею і різними аспектами суспільного життя людини у всій їх цілісності.

На базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №1 (м. Зміїв) у межах проекту «Традиції – основа майбутнього» була проведена робота в групах старших дошкільників щодо вивчення та популяризації традицій Слобожанського регіону.

Слобожанщина – це багатство та самобутність музичного та обрядового фольклору, декоративно-прикладного мистецтва та народних промислів. Вивчення традицій і культури Слобожанщини допомагає глибше проникнути

в ментальність нації, досягнути її дух, виховати підрастаюче покоління в душі патріотизму та моральності.

У ЗДО приділяють значну увагу роботі з сім'єю, сімейним і народним цінностям і традиціям. Одним із найважливіших завдань закладу є виховання у дітей, урахувуючи вікові особливості, громадянськості, поваги до прав і свобод людини, любові до навколишньої природи, Батьківщини і сім'ї. Таким чином, створюються сприятливі умови для ефективного забезпечення навчально-виховного процесу та оздоровлення дошкільнят. У процесі виховання дитини виявляються рівні сформованості його моральних почуттів, а також проводиться робота з виховання дітей старшого дошкільного віку з використанням народних традицій. Заняття, свята, екскурсії, ігри в ЗДО проводяться на основі фольклорного, краєзнавчого, культурологічного, історичного, літературного матеріалу.

Заняття з виготовлення текстильної ляльки пов'язано з вивченням дошкільнятами культурних традицій: діти знайомляться з видами, традиціями і технологіями виготовлення текстильної ляльки. На прикладі виготовлених ляльок закріплюються поняття про сім'ю, сімейні цінності, традиції та побут слов'янського народу.

Слід зазначити, що народна лялька має свою багату історію і традиції. Ляльки на Русі існували з незапам'ятних часів, були невідмінним атрибутом повсякденного побуту наших предків, невід'ємною частиною свят, процесу виховання дітей. Вони супроводжували людину все життя, починаючи від її народження. Народна лялька зберігає в своєму образі риси народу, його індивідуальність, рівень розвитку і майстерності.

Традиційною іграшкою в побуті слов'ян з давніх часів була лялька з тканини і мала особливе значення – вона уособлювала сили родючості землі, але перш за все, була оберегом. Для дітей лялька була не просто іграшкою, а мудрим учителем у житті.

Найчастіше для виготовлення ляльок використовувалися клаптики, що залишилися від старих суконь і сорочок. Вважалося, що тканина зберігала родову силу. Якщо взяти тканину зі старого одягу людини, то лялька буде оберігати цю людину ще сильніше. Якщо ляльку робили в подарунок, то використовували шматочки нових тканин.

Під час проведення занять «Ляльки-обереги» з дошкільниками проводяться бесіди, які знайомлять дітей з історією виникнення та видами народних ляльок (тема бесіди: «Народна іграшка»); малювання розвиває інтерес до народної ляльки (тема: «Моя улюблена іграшка»), виготовлення ляльок та дидактичні ігри закріплюють знання про предмети народного вбрання («Одягни ляльку»); спільна робота з дітьми та батьками (вироби ручної роботи); розучування народних пісень-закличок, пісень-ігор, коліскових, читання народних казок, приказок, віршів формують розвиток

сприймання дитиною фольклору. Іграшка не тільки супроводжує гру, але є засобом навчання, розваги, впливає на розвиток пізнавальної, емоційної сфер дитини, її творчих здібностей, активізує продуктивну діяльність.

Отже, сьогодні є необхідність відродження національних традицій. Кожна людина повинна знати історію, мати уявлення про своє коріння, знати, любити й поважати традиції народу.

*Василь Рожко,
Роман Миська*

ФЕСТИВАЛЬ «ТУ СТАНІ!» ЯК ПРИСКОРЮВАЧ РОЗВИТКУ ДЛЯ ПАМ'ЯТКИ, ЗАПОВІДНИКА, ГРОМАДИ

Фестиваль української середньовічної культури «Ту Стань!» (далі Фестиваль) започаткований Державним історико-культурним заповідником «ТуСтань» у 2006 році (далі Заповідник) з метою оживити унікальну пам'ятку, зробити відомою не лише окремим науковцям, а всьому суспільству.

Фестиваль «Ту Стань!» цілісно відтворює усі грані життя та побуту періоду розквіту української держави – Київської Русі, створює атмосферу для занурення в українське середньовіччя. Основні частини дійства: двобої, бугурти, кінний турнір, середньовічні танці, музика (героїчний епос, фольк, середньовічна музика, та їх сучасні інтерпретації), пісні при ватрі. Окремі майданчики, що діють постійно: середньовічний табір, ігрові майданчики, художники-ремісники, ярмарок, театральна галявина, вуличні музики, стрільби з лука й арбалета, метавка. Водночас у «Ту Стані!» є власні унікальні витвори: нічний штурм фортеці; лазерне дійство (малюнок-анімація лазерним променем на скелі зображення фортеці і її легенди); рольові ігри «Стань Лицарем» та «Уяви себе...», до участі в яких залучаються відвідувачі тощо. Щороку головне дійство змінює тему – від розповідей про Воеводу до легенди про Велетнів. Також змінюється візуальний образ поліграфії Фестивалю. Водночас декорованою і постійно «середньовічною» залишається територія Фестивалю, без «китайських» сувенірів, банерів, автомобілів. Щоб нівелювати можливий негативний вплив великої кількості відвідувачів на пам'ятку, дійство проводиться у підніжжі скель, відвідувачі пересуваються облаштованими маршрутами по дерев'яних трапах.

Після подій Революції Гідності, під час військової агресії Росії та її інформаційної війни концепція Фестивалю переосмислена, з'явилися нові елементи – Духовна територія, Тустанський університет, іншого сприйняття набули базові теми – лицарство, військова звитяга, українська державність.

Через відтворення життя фортеці із залученням сотень учасників і тисяч відвідувачів Фестиваль можна розглядати однією з форм сучасного

життя пам'ятки, а також її найкращою промоцією. Тустань – колишня неприступна фортеця, адміністративний, оборонний і митний центр, а сьогодні скелі зі слідами у збереженому природному й історичному середовищі, поруч із бойківським селом Урич завдяки Фестивалю знову стає зрозумілою і цікавою десяткам тисяч людей щороку, а з нею і ціла епоха княжої доби. Отримана популярність забезпечує більшу увагу суспільства до проблем Тустані, у тому числі щодо незаконних дій забудовників і посадових осіб, які загрожують її збереженню. Також Фестиваль доречно вважати інструментом збереження нематеріальної культурної спадщини.

Логістично Фестиваль є складним, тому вимагає від команди постійної організаційної еволюції. Щоб розгорнути на кількох лісових галявинах десятитисячне «містечко» на три дні, необхідно забезпечити транспорт, харчування, прибирання, охорону, електричну мережу, освітлення, технічне забезпечення сцени, туалети, водопостачання, наметові табори організаторів і глядачів, інформаційний центр. Однією з головних проблем, що постає кожного року, є фінансування. Фестиваль – масштабний, водночас ресурсозатратний проект для Тустані, переважно збитковий, і добре хоча б вийти «в нуль». Квитки перекривають лише третину витрат. Решту доводиться шукати. Протягом дев'яти років третину витрат оплачував меценат Віталій Дем'янюк (Клуб «Коло»). Три останні роки припинене фінансування з обласного бюджету. У відсутності коштів теж є свої плюси, це стимулює до переосмислення, змушує максимально оптимізувати обмежені ресурси. Проте навіть мінімальні – вони все одно потрібні. Далі шукаємо, і дотепер щороку питання – Чи зробимо? – через відсутність грошей. «Народжуємося і вмираємо» щороку. Ця непевність у коштах не дозволяє запустити підготовку вчасно, за півроку рік, а коли з'являються початкові гарантії фінансування і приймаємо рішення – залишається 2-3 місяці на підготовку, за які й робимо Фестиваль. Це замало часу для експериментів, для пошуку нових концепцій, радикальних змін. Встигаємо лише завдяки злагодженій роботі команди.

«Ту Стань!» є майданчиком експериментів, частина з яких згодом втілюється у щоденне життя Заповідника. Дослідженнями у рамках Фестивалю є історична реконструкція, жива історія, археологічні експерименти: реконструкція одягу, побуту, кухні, традицій, музики, танців, ремесел, мистецтва, княжої доби; відтворено діючі метавку типу требуше і таран, середньовічну піч; здійснено каркасну повномасштабну реконструкцію вежі на вершині Окремого Камня. Важливим у творенні Фестивалю є гуртування команди однодумців, молодіжного середовища митців, науковців, волонтерів.

ДЖЕРЕЛА ТА СТАН ПОБУТУВАННЯ НАРОДНОПІСЕННОЇ ТРАДИЦІЇ СЛОБОЖАНЩИНИ

Традиційний народний спів України вже понад століття привертає увагу митців та вчених. Вивчення пісенної спадщини дозволяє зазирнути у минуле нашого народу, відчутти регіональне різнобарв'я фольклору, зробити ще один крок до осмислення української ідентичності. Зростання темпів урбанізації та глобалізації, суттєві соціокультурні трансформації, критичний вік носіїв пісенного фольклору актуалізують дослідження народнопісенної традиції Слобожанщини. Завданням запропонованої розвідки є огляд та узагальнення накопиченого емпіричного матеріалу пісенного фольклору Слобожанщини, визначення сучасного стану його побутування на матеріалах експедиції у села Луганщини та Харківщини в 2010-11 рр.

Огляд наявних джерел, що містять пісенний фольклор Слобожанщини ми поділили на кілька груп: друковані нотні збірки; музичні архіви (аудіо записи, нотні записи).

Протягом ХХ – початку ХХІ ст. було видано чималу кількість збірок пісенного фольклору Слобожанщини, що вміщують пісні з сіл Харківської, Сумської, Донецької та Луганської областей. Серед них – збірки, упорядковані В. Ступницьким [15], О. Стеблянком [13], В. Дубравіним [14], [6], Л. Новиковою [12], Л. Єфремовою [4], О. Щетинським [10], О. Тюріковою [2], [3]. Крім того нотні зразки містять видання Харківського обласного центру народної творчості серії «Муравський шлях» [1], [5], [7], [9], Луганського обласного центру народної творчості [18], [19], Донецького обласного науково-методичного центру народної творчості [11].

Серед означених збірок помітно домінують публікації з сіл Харківської області, що репрезентують Богодухівський, Валківський, Боровський, Великобурлуцький, Зміївський, Ізюмський, Первомайський, Двурічанський, Куп'янський, Близнюківський, Балаклійський, Краснокутський райони. Наступними за чисельністю наявних записів є публікації з сіл Лебединського, Липоводолинського, Глухівського, Великописарівського районів Сумщини. Вкрай мало представлено фольклор південної частини Слобідської України, а саме Донецької та Луганської областей. Наявні збірки охоплюють Слов'янський район Донецької області, Троїцький та Марківський райони Луганської області. Брак друкованих нотних збірок з окремих районів Слобожанщини зумовив звернення до архівних фондів, зокрема Харківського національного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України.

Однією з найпотужніших дослідницьких установ початку ХХ ст. була Етнографічна Комісія ВУАН у Києві, матеріали якої знаходяться в архівному фонді Інституту мистецтва, фольклору та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України. Етнографічну Комісію було створено в 1920 р., за одинадцять років існування якої накопичено велику кількість записів народної творчості та матеріалів польових розвідок. До фонду входять: листування, анкети та автобіографії кореспондентів, програми, наукові роботи, збірки, записи, що надсилали колективні збирачі та окремі кореспонденти. До збирання етнографічних матеріалів залучали широке коло громадськості із числа працівників культури, учителів, студентів, письменних селян, школярів. Якість здійснених записів школярами найчастіше була сумнівною через брак грамотності, дитячий нерозбірливий почерк, та найголовніше – відсутність паспортизації зібраних матеріалів. У той же час окремі кореспонденти (це могли бути і самі вчителі, і учні старших класів, чи просто письменні селяни) надсилали матеріали з коментарями про побутування пісень, обрядів, тощо, та паспортними даними. Огляд матеріалів фонду Етнографічної комісії ВУАН дає історичну картину стану побутування фольклору у першій половині ХХ ст. Проте саме нотних зразків, або аудіо записів фонд Етнографічної комісії ВУАН не містить.

Наприкінці 70-х рр. ХХ ст. спостерігається новий сплеск зацікавленості пісенністю Слобожанського регіону. На базі Харківської консерваторії впроваджувалися студентські експедиції під керівництвом дослідників-фольклористів. За 40 років було зібрано чимало експедиційного пісенного матеріалу з сіл Харківської, Полтавської, Донецької, Сумської, Білгородської, Воронізької областей. Ці матеріали стали підґрунтям для здійснення розшифровок студентами у навчальному процесі, слухання пісенної традиції. Проте окрім збірки О. Щетинського, що містить записи з деяких експедицій, зібрані матеріали не опубліковані. Записи фонду протягом останнього десятиріччя переводять на цифрові носії. Але, зважаючи на те, що експлуатація касет, бобин та навіть компакт-дисків має обмежений термін, значна частина старих аудіозаписів перебуває у критичному стані.

Проведення власної експедиції у 2010 р. у селах Новопсковського, Марківського, Міловського, Біловодського, Старобільського, Новоайдарського, Сватівського, Кременського, Білокуракінського районів Луганської області; Первомайського, Ізюмського, Боровського, Куп'янського, Барвінківського районів Харківської області, мета якої полягала у вивченні пісенного репертуару обстежених сіл, його поширення в різних районах південної Слобожанщини, особливостей виконання, дозволило сформулювати уявлення стану побутування народнопісенної традиції цього ареалу.

Через критичний вік інформантів та брак співаючих носіїв, гуртовий спів вдалося зафіксувати лише в п'яти селах з чотирнадцяти обстежених.

Було записано також одноголосний спів та пісенні тексти без мелодії, як свідчення колишнього їх побутування в цій місцевості. Тому загальні висновки щодо стану побутування традиції базуються на інформації, зібраній у всіх опрацьованих селах, спираючись не лише на суто музичний запис, а й на спогади про пісні, чи словесний текст пісень.

Сучасний стан побутування фольклору зосереджується навколо аматорських гуртів, які формувалися при сільських клубах ще в радянську добу. Зважаючи на те, що нині фольклор невпинно згасає, ці утворення народної самодіяльності стали практично єдиним джерелом збереження традиційної пісенності, тому сьогодні набуває актуальності більш уважний підхід до вивчення репертуару існуючих народних ансамблів.

Народні гурти можна розподілити на два типи. Перший – сучасні аматорські вокальні та вокально-інструментальні ансамблі. Це і молодіжні гурти, і виконавці середнього віку. Репертуар гуртів залежить від смаку та завдань керівника. Наприклад, репертуар ансамблю з села Новобіла (Новопсковський р-н Луганської обл.) складається з російських та українських естрадних пісень та народних пісень з друкованих збірок радянської доби. Виконуються вони під акомпанемент акордеону. У с. Бондарівка (Марківський р-н Луганської обл.) молодіжний гурт намагається виконувати і старовинні народні пісні. Гурти з с. Осинове та смт. Білолуцьк мають більш фольклорну спрямованість. Вони проводять власні експедиції, збирають фольклор та виконують на сцені.

Другий тип гурту сформувався в середині минулого століття, ще за радянських часів. Безумовно, більшість з них вже не виступають на сцені, але деякі й донині збираються на святах або у вихідні дні та співають для себе. Співоча активність інших пов'язана із пісенною практикою при похованні. Також можна зустріти і поодиноких колишніх учасників, які вже не співають взагалі, але добре пам'ятають старі народні пісні. Це переважно літні люди, яким вже виповнилося більше 70-80 років. Такі виконавці були опитані в Луганській області (с. Литвинівка Біловодського р-ну, с. Калмиківка Міловського р-ну, с. Титарівка Старобільського р-ну), в Харківській області (с. Комарівка Ізюмського р-ну, с. Дмитрівка Первомайського р-ну, с. Грушоваха Барвінківського р-ну). Від них були записані народні пісні у гуртовому виконанні, що в активній формі побутували в ХІХ ст. Це переважно ліричні пісні про кохання, соціально-побутові та інші.

Власні польові розвідки автора 2010-2011 рр. свідчать про те, що форми народної творчості, які ще можна було фіксувати принаймні десять років тому, сьогодні майже втрачені. Разом із втратою святкових та весільних традицій зникає з ужитку величезний масив пісенності. При опитуванні старожилів щодо весільного обряду та календарних свят, розповідь стосується минувшини часів їхньої молодості (50 – 70 рр. ХХ ст.), а не сучасного побутування.

Узагальнюючи викладене зазначимо, що першочерговими завданнями у вивченні народнопісенної спадщини Слобожанщини, поряд з проведенням експедицій, є термінова обробка старих аудіозаписів, їх оцифровка та розшифровка, публікація та коментарі.

Список використаної літератури:

1. Зимові свята – в Новий рік ворота /Упорядник В. Демиденко, В. Осадча, Н. Плотнік та ін. Х.: Регіон-інформ, 2003. – 180 с.
2. Музичний фольклор Донбасу: весільні пісні / Упорядкування, вступна стаття, примітки, додатки О. Тюрікова. Донецьк: Юго-Восток, 2005. – 440 с.
3. Музичний фольклор Донбасу: календарно-обрядові пісні Донецької та суміжних областей / Упорядник О. Тюрікова. Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 341 с.
4. Народні пісні. Записи Людмили Єфремової. К.: Наукова думка, 2006. – 575 с.
5. Обряди та звичаї фольклорних осередків межиріччя Орелі та Сіверського Дінця / Упорядкування Осадча В.М. Х.: ХОЦНТ, 2007. – 164 с.
6. Обрядові пісні Слобожанщини (Сумський регіон) / фольклорні записи та упорядкування В. В. Дубравіна. Суми: Університетська книга, 2005. – 446 с.
7. Обрядові пісні с. Яковенкове Балаклійського району Харківської області.
8. Осадча В.М. Обрядова творчість фольклорних осередків історичної Харківщини: методичні матеріали до засвоєння і творчого втілення обрядової та народнопісенної культури. Х.: ХОЦНТ: Видавець Савчук О. О., 2010. – 136 с.
9. Пісенна лірика Ключниківки / Упорядник Г.В. Лук'янець. Х.: Регіон-інформ, 2001. 120 с.
10. Пісенний фольклор Харківщини у записах 1979-1983 рр. Упорядкував О. Щетинський. Х.:Акта, 2007. – 248 с.
11. Пісні села Семенівки. Донецьк.: Донецький обласний науково-методичний центр народної творчості, 1998. – 19 с.
12. Пісні Слобідської України /автор-укладач Л. І. Новикова. Навчальний посібник. Х.: Ексклюзив, 2006. – 188 с.
13. Пісні Слобідської України / Збирацька робота, нотація О. Стеблянко; упорядкування Л. Новикова. Х.: Майдан, 1998. – 200 с.
14. Пісні Сумщини. / Фольклорні записи В. Дубравіна. К.: Музична Україна, 1989. – 504 с.
15. Ступницький В. Пісні Слобідської України / Передмова В. М. Осадча. Х.: Майдан, 2007. – 52 с.

16. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / Упорядник Семенова. Х.: Регіон-інформ, 2001. – 160 с.
17. Фольклорні осередки Харківщини / Упорядник К. Дорохова, В. Осадча, Н. Плотник. Х.: Регіон-інформ, 2002. – 380 с.
18. Фольклорна скарбниця Луганщини. Нотна збірка матеріалів фольклорно-етнографічної експедиції. Частина I (Троїцький район) «За нашою слободою». Луганськ: Луганський обласний центр народної творчості, 2009. – 36 с.
19. Фольклорна скарбниця Луганщини. Нотна збірка матеріалів фольклорно-етнографічної експедиції. Частина II (Марківський район) «Шуміла діброва». Луганськ: Луганський обласний центр народної творчості, 2009. – 20 с.

Олена Садоха

«КОНТУРИ» І «ТІНІ» ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ ПОЛКУЛЬТУРНОМУ СВІТІ

Глобалізаційні процеси, щоразу збільшуючи насиченість освітнього поля потужними ризиками й викликами, зумовлюючи транснаціональний характер сучасної освіти, спонукають оновлювати не тільки методики й технології здобуття знання, а й установлення виховних домінант в умовах мінливості ідентифікаційних орієнтацій, долаючи як «помилковий універсалізм» реконструкції запозичених навчально-виховних практик, так і недолугість вітчизняного просвітницького проекту, породжуючи й руйнуючи чергові міфи.

Перехід до міжкультурної освіти (див., зокрема, праці В. Месснера, Н. Шаффера), ґрунтований на поєднанні академічної теорії з повсякденним міжкультурним досвідом, покликаний долати соціальну напругу й відчуженість, формувати національну гідність і сопричетність цивілізаційному поступу, забезпечувати конструктивну взаємодію культур, формувати особистість творчу, активну, із повагою до власної та інших культур.

Необхідність урахувати розмаїття імовірностей, інваріантів, альтернатив із опертям на вітчизняний досвід – особливо важлива для розбудови України в річищі цивілізаційних змін. Плюральність барв освітніх практик, будована на єдності традицій та інновацій, підвищує конструктивність «творення» й «сотворення», формує неупереджену особистість із активною громадянською позицією, відкритою до взаємодії у спільній «моделі океану цивілізації».

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВУЛИЧНОГО «ЖИВОГО» ВЕРТЕПУ У КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ

Вертеп – це молитовне прославлення Бога через театральне дійство та комічне відображення побутового життя. Це одна з найкращих оздоб Різдва, наша традиція, яку ми зберігаємо вже понад чотири століття.

Поняття вертепу є дуже важливою темою для вивчення і розуміння розвитку української культури XVI-XIX століть. Адже у цей період, важкий для становлення української культури через низку причин, таких як, розподіл українських територій між декількома державами, а отже утиски мови і культури, соціальних, політичних, релігійних протистоянь, вертеп відігравав важливу роль у формуванні української літератури і театру. Не можливо не сказати про роль цього виду мистецтва на початку і середині XIX століття, період переслідування української культури як найзручнішої форми мистецтва для поширення правди про історичні події та збереження національних традицій.

Також тема є актуальною, бо в останні роки спостерігається відродження вертепу у західних та центральних областях України у вигляді вертепних композицій у костелах, на площах та у великих магазинах, «живих» вертепах та вертепних театрів на дитячих святах у садках та школах. Відкривається багато гуртків по створенню фігурок та ляльок для вертепу з дерева, паперу, у вигляді оригамі та з інших матеріалів. Отже, актуальність полягає у тому, щоб обряди українського народу, які беруть свій початок з давніх часів, знайшли своє місце у наші дні.

Особливості народної творчості пов'язані зі звичаями українського народу, зокрема вуличні вертепні дійства як культурна складова сьогодення.

Отже, вуличні вертепні дійства беруть свій початок від вертепного лялькового театру, що поділявся на дві частини: церковну і світську. Аналіз наукових джерел дає різну інформацію про виникнення вертепного лялькового театру на території України. На думку більшості дослідників воно припадає на період «козацького бароко», зустрічається й думка, що з 1223 р. починає розвиватися вертеп.

Розглянувши поняття «вертеп» і «вертепна драма», робимо висновок, що формами вертепу є:

Вертепна композиція – відтворення сцени Різдва з використанням об'ємних фігур або фігурок, виконаних з різного матеріалу, є похідною для становлення лялькового театру в цілому.

Механічний вертеп – розвиток форми вертепної композиції, у якій окремі фігури анімовані за допомогою прихованого механізму, зараз її трансформовано в анімацію, мультфільми та фільми.

Вертепний театр – різдвяне дійство засобами лялькового театру, іноді також за участю людей-акторів трансформувався у «живий» вертеп – вертеп, у якому роль усіх або деяких персонажів виконують актори.

Головний атрибут Різдва – вертепна зірка, повинна мати 8 кінців. Зірка – символ Сонця, отже, вогню і тепла. Зерно – символ урожаю і землі. Восьмикутна зірка вважається символом християнства, символом Месії, а Месія – це сонце.

Аналізуючи еволюцію вертепу, можна зробити висновок, що перехід від лялькового до «живого» вертепу поживлюється, важливою є комунікабельність як учасників так і глядачів, підвищується рівень культури, хоча натомість втрачається духовна, сакральна складова вертепного дійства, але у той же час іде адаптація, колосальна актуалізація і винесення на перший план суспільних проблем та якась несвідома гіперболізація всіх навколишніх явищ, що оточують сучасних пересічних громадян.

Головним культурним аспектом є те, що перехід святкування від вертепної скриньки до «живого» вертепу наближає людей до божеств та Божого дару під час розігрування людьми релігійних сцен, а також наближає світські теми до народу і дає можливість побути у на місці інших, і саме цей момент є найважливішим, бо ляльками цього не передати, хоча потрібно відзначити, що ляльковий вертеп ростових ляльок дає можливість при великій кількості глядачів зробити антигіперболізацію людського суспільства і відчутти, що все мирське то є тлінним, тому потрібно звертати увагу на актуальні теми для себе і вміти виокремлювати важливе і неважливе у своєму житті, тобто розставляти пріоритети.

Механізмом, який є серцевиною вуличного вертепу в Україні, є фестивалі, під час яких можна збагатитися духовно, культурно, морально, навчитися співіснувати з іншими та побачити те, що за будь-яких інших умов недосяжне, головне, що можна отримати під час фестивалю, – це культурне піднесення, досвід, щоб передати іншим, та отримати нові знання, емоції, знайти однодумців.

Вуличний вертеп у контексті сьогодення виграє за рахунок розквіту українізації та пошуку нового у культурі минулого та відродження давніх традицій та звичаїв

Усе давнє адаптується для сьогоденного та майбутнього глядача. Але потрібно сказати, культура, що зазнає змін і підлаштована під майбутнє, ніколи не згасне, тож потрібно цінувати спадщину, що нам дісталася, та розумно нею користуватися. Сукупність усіх цих складових сприятиме успішному розвитку майбутніх поколінь.

Список використаної літератури:

1. Федас Й. Композиція вистав лялькового вертепу // Етнічна історія народів Європи. 2000. Вип. 6. – С. 23-28.
2. Федас Й. Феномен українського вертепу // Етнічна історія народів Європи. 2002. Вип. 13. – С. 34-37.
3. Електронний доступ: www.ukrlit.vn.ua/info/folk
4. Електронний доступ: izbornyk.org.ua/old

Соколенко Марина

ЛЯЛЬКОВИЙ СВІТ ЯК РІЗНОВИД ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Цього року найвідоміший Барбі виповнилось 60 років. Більшість сприймає її іграшкою для маленьких дівчат.

Такою ж малою школяркою 30 років тому я захопилася цією пластиковою красунею. Наразі існує безліч музейних виставок, міжнародних конвенцій, тематичних релізів, які збирають дорослих колекціонерів з усього світу.

Останні 7 років я по-новому занурилась у світ ляльок і створюю різний одяг. Розмір Барбі дозволяє втілити будь-які творчі задуми у зручному форматі 1/6. Сучасні Барбі мають безліч шарнірів, щоб забезпечити широкий діапазон рухів і створювати дуже подібні сюжети до людського життя.

У своїх роботах я використовую вживаний одяг з елементами готової вишивки чи набивного малюнка, які дуже схожі на українські мотиви. Підбираю тканини і стрічки, схожі за кольором, фактурою, малюнком. Таким чином, кожне вбрання набуває нового життя. Поки що це виглядає як інтерпретація етнічних традицій.

Вбрання, яке ви зможете побачити, буде представлено на форматі Барбі, Кена, Ельзи Аніматор.

Для створення моделей одягу на Кена мене надихнули роботи Нарбута. Я навіть змогла знайти відповідну тканину для одягу, що колись носила козацька старшина. Це справжня східна парча.

На Ельзі сорочка виконана з ручною вишивкою, яку дуже давно робила моя прабабуся. А от спідниця з подібної цупкої та яскравої тканини.

Я маю на меті створювати вбрання, що максимально точно в деталях відповідало б українському костюму. І в оточенні подібного автентичного мініатюрного інтер'єру іграва Барбі перетворюється на колекційний виставковий експонат.

На фотографіях ляльки в українських костюмах.

То ж є сучасні ляльки, у які граються сучасні маленькі і дорослі дівчата. Ці ляльки одягаються у вбрання, подібне до українського традиційного костюма (строю). Для них створюються румбокси з інтер'єрами чи природним антуражем. Фото з такими ляльковими композиціями легко поширюються інтернетом упершу чергу серед колекціонерів-лялькарів по всьому світу. З цими ляльками-україночками та румбоксами можна поїхати на виставки чи конвенції. Також можна створити фотоісторії та мультфільми за мотивами літературних і художніх творів. Вбрання, аксесуари чи румбокси можна продавати як окремий товар. Таким чином, Барбі і Кен стають інструментом для популяризації української культури.

Валентина Сушко

ТРАДИЦІЙНИЙ СТРІЙ СЛОБОЖАНЩИНИ

1. Історико-етнографічний регіон «Слобожанщина» включає відповідно до сучасного адміністративного поділу південно-західні райони Сумської, Харківську (без 4-х південних районів), північні райони Донецької (до м. Слов'яногірська) та Луганської (до р. Сіверський Дінець) областей України, південь Курської, майже всю Белгородську та південь Воронежської областей Російської Федерації.

2. Український традиційний костюм Слобожанщини став об'єктом спеціального наукового вивчення та збирацької етномузезнавчої роботи у XIX ст. Значне піднесення цієї роботи було пов'язано з проведенням

у Харкові XII археологічного з'їзду (1902 р.) та організацією на базі відповідної виставки цього з'їзду Етнографічного музею Харківського університету (1904–1920) та Музею Слобідської України ім. Г.С. Сковороди (1920–1930), згодом реорганізованого в Харківський історичний музей, що нині носить ім'я академіка Всеукраїнської Академії наук Миколи Федоровича Сумцова (1854 – 1922).

3. Таким чином, традиційним маємо визнати костюм другої половини XIX ст., який описаний та представлений у колекціях музеїв як нашого краю, так і України та світу. У цей період також відбувалися зміни, актуалізувалися модні тенденції, що призводило до змін асортименту костюму, якості застосовуваних матеріалів.

4. Традиційний костюм українців Слобожанщини мав чітку вікову статифікацію: дитяче вбрання (льоля); молодіжне вбрання (дівочий та парубочий варіант); вбрання дорослих – одружених – людей різного віку (жіноче та чоловіче).

Відповідно до теорії обрядів переходу, одяг був своєрідним кодом, знаковою системою, яка позначала відповідний перехід особи: від небуття до появи (дитяче вбрання), підвищення громадської вартості (наближення до вбрання дорослих), набуття громадського статусу (одруження та дорослий вік), зниження статусності (похилий вік), перехід до небуття («смертна справа»).

4. Найдавнішою та найкраще підбраною у регіоні слід визнати фондову колекцію Харківського історичного музею імені М.Ф.Сумцова, у якій представлені всі вікові комбінації слобожанського традиційного костюму з локальними варіаціями. Основний масив складає весільне вбрання та народна ноша людей молодого віку.

Проте впродовж останніх десятиліть аматори народної культури зібрали цінні та цікаві збірки, що представлялися поціновувачам на виставкових майданчиках Харкова та регіону. Приміром, не можна не згадати цікаву виставку відділу етнографії Донецького обласного краєзнавчого музею, що функціонувала наприкінці 1990-х років; надзвичайно представницьку виставку «Етновеволюція» Харківського обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтв, де були репрезентовані приватні та громадські колекції.

Вельми цінною є колекція народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» Нововодолазького Будинку дитячої та юнацької творчості, який нещодавно видав альбом, присвячений цій колекції.

5. До основного жіночого вбрання XIX ст. належить сорочка, плахта, фартух, пояс, керсетка, а також взуття (чоботи, черевики) та головні убори (дівочі –вінки, жіночі – намітка, очіпок, серед зимових – різні види платових

головних уборів: платочок, платок, хустка, шаль, підшалник). Верхнім жіночим вбранням була юпка, дівочим – біла свита, взимку – кожушанки.

Особливістю літнього одягу слобожанок була наявність зйомної кишені – «кармана».

Ці предмети добре представлені у фондовій колекції музею.

Чоловіче основне (літнє) вбрання складалося з сорочки, штанів, пояса, чобіт та головного убору (брить, картуз або шапка).

Чоловіче верхнє вбрання – свити, кожухи – могло носитися як і жінками. Характерним чоловічим вбранням був кобеняк.

6. Якісне представлення строїв у різних колекціях різне: приватні колекціонерки найчастіше зосереджувалися на жіночих сорочках. У приватних колекціях вкрай рідко і неповно представлений чоловічий костюм.

Безумовно, колекція Харківського історичного музею імені М.Ф. Сумцова є найкраще підбраною та найпоказовішою: у ній наявні всі види вбрання. У музеї добре представлений дитячий костюм предметами натільного та літнього одягу, взуття. За часом створення предмети костюму з колекції музею відносяться до XIX – поч. XX ст. Колекція костюму Харківського історичного музею імені М.Ф. Сумцова прекрасно ілюструє зміни в асортименті, техніці та орнаментиці виготовлення, які відбулися наприкінці XIX ст. Предмети характеризують традиційний костюм

усієї Слобожанщини. Колекція вирізняється високим рівнем атрактивності: за станом збереження лише богодухівський кожух має неекспозиційний вигляд; дівочі вінки є новотворами.

7. У наш час тільки наявність певних предметів не може задовільнити усіх потреб та інтересів. Тому такими важливим стають колекції фотографій, що дають змогу відтворити особливості носіння елементів костюму і створювати окремі тематичні експозиційні комплекси широкопрофільних експозицій та спеціалізовані музейні та позамузейні виставки, а й відтворювати відповідний костюм учасникам гуртів та колективів автентичного виконавства.

МУЗИКА І ХОРОВИЙ СПІВ У КУЛЬТУРНО-ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ

Музика, хоровий спів були традиційними засобом виховання людини. Безпосередній зв'язок давніх шкіл із церковним життям приходу проявлявся також в участі шкільних хорів у богослужінні. У багатьох школах були організовані дитячі церковні хори, у яких здібних дітей навчали виконанню церковних піснеспівів – молитов і богослужбових текстів, які співалися на кліросі. Участь у хорі сприяла формуванню у дітей музичної культури й естетичного смаку, а набуті навички школярі реалізовували на практиці під час богослужінь. Діти вивчали церковні піснеспіви не по нотах, а на слух. До того ж бракувало професійних учителів музики. Однак за наявності таких кваліфікованих спеціалістів учні вчилися виконувати твори класиків української і світової музики Д. Бортнянського, М. Леонтовича, М. Лисенка, які написали немало творів для використання у церковному богослужінні [1].

На прикладі Єлисаветградської класичної гімназії Херсонської губернії встановлено той факт, що виховання гімназистів представляло собою не лише навчальний процес, але й цілу систему позашкільних заходів, спрямованих на розширення духовно-морального світогляду, розвиток інтелектуальних здібностей і формування поведінки, культури побуту [1]. Саме з метою естетичного і художньо-мистецького виховання працював літній сад «Альгамора», міський сад, куди допускалися на прогулянки гімназисти під наглядом вихователів, цирк Ельворті. Постійно відвідували вихованці гімназії й оперні вистави, постановки місцевих і заїжджих драматичних труп, публічні концерти. «Ми росли у справжній музичній атмосфері і щиро кохалися на народному і професійному мистецтві», - писав згодом Г. Поляновський [2].

Гімназистів вабили мелодійні опери М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, хори М. Леонтовича. До навчальних класів потрапляли популярні пісні і романси І. Плевницької, В. Панової, О. Вертинського, «що лунали скрізь, де тільки не заборонялося співати, навіть на перервах між уроками» [1].

Складовою частиною процесу виховання була музика. Уроки співу проводилися під фісгармонію, скрипку. Учителі музики працювали в гімназії за сумісництвом, їх наймали переважно для підтримання хорової справи. Звання хориста значило не тільки участь у виступах хору, найкращим співакам дозволялося випробовувати свої хормейстерські здібності, вчитися диригувати. Хор брав участь майже у всіх визначних подіях міста. Для урочистих заходів його об'єднували з хором земського реального училища. Так було 26 серпня 1888 р., коли до Єлисаветграда приїздили високі особи

царської родини. Хор вітав гостей молитвою «Спаси, Господи, люди Твоя» та духовним концертом «Господи, силою твоєю». За згодою міського голови О. Пашутіна при відкритті пам'ятника професору Григоровичу 18 жовтня 1892 р. об'єднаний хор учнів Єлисаветградської гімназії і реального училища за участю оркестру духових інструментів гімназії виконували гімн «Коль славе», гімни святим Кирилу і Мефодію, пісню «Многая лета». Широкий резонанс у громадськості міста мали також виступи гімназійного хору на лекціях безкоштовних народних читань [1].

Бібліотека гімназії володіла найбільшим в Єлисаветграді духовним зібранням хорових партитур Турчанінова, Бахметьєва і Ломакіна. Періодично для учнівського користування виписувалися ноти переважно духовного змісту – «Навчальний ужиток нотного церковного співу», «Спів на Літургіях св. Іоанна Златоуста та Василя Великого, спрощене для придворного співу» [там само].

Відомо, що в гімназії існував ще й духовий оркестр, яким керував капельмейстер 136-го піхотного Таганрозького полку А. Гора. Залучалися гімназисти до участі в різного роду симфонічних оркестрах. «Директор реального училища Ф. Кобець зібрав з реалістів і гімназистів досить великий склад оркестру, правда, з непропорційною кількістю граючих у групах». [2, с. 27-28]. За ініціативою товаришів по класу Ігоря Тамма і Бориса Завадського Георгій Поляновський зібрав любительський колектив з оригінальним складом, до якого увійшли учні гімназії, приватних музичних шкіл Гольденберга і Гайсинського. Це було музикування для душі, самовираження духовно-моральних цінностей через музичну гру.

Список використаної літератури:

1. Исторический очерк г. Елисаветграда. Спб., 1897. – 108 с.
2. Поляновский Г. 70 лет в мире музыки / Поляновский Г. М. : Искусство, 1981, С. 27-28.

Ксенія Цуріна

ЕТНОТРАДИЦІЯ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Українська традиційна народна культура є скарбницею історії, спадщиною нашого народу, джерелом натхнення. Саме у традиції зосереджено все краще, що витримало перевірку часом: морально-етичний досвід, уявлення та розуміння про істинне значення предметів та явищ, національну ментальність. Поглиблення у народні традиції також розвиває художнє мислення. Саме в традиційній народній культурі міститься світобачення, світовідчуття та духовні цінності нашого народу.

Система вітчизняної позашкільної освіти, покликана доповнити шкільну освіту та сприяти забезпеченню тих потреб особистості у творчій самореалізації і соціалізації, які залишилися поза увагою традиційної освіти.

У цьому сенсі важливим видається такий напрям художньо-естетичного розвитку підростаючого покоління, як вивчення традицій власного народу у фольклорних гуртках.

Поширена думка: чим фольклор старовинніший, тим він «справжніший», тим більш цілісною буде особистість, вихована під його впливом. Чим ближче людина до цього джерела, тим більше цільною вона буде.

Фольклор – це «оспіване» життя. Тобто, у ньому відбито певним чином переосмислений, дещо поетизований життєвий досвід. Не випадково у нашому пісенному фольклорі значна кількість текстів присвячена козакам, чумакам, рекрутам ... Вони є символом мужності, чоловіка – воїна, захисника, «годувальника». А поруч з ним – мудра, сильна та віддана жінка.

У традиційній народній культурі в людині виховувалась відповідальність, чесність, повага до старших. Необхідно виховувати повагу до себе та інших людей, до своїх батьків, своєї родини, роду в цілому, любов до рідної сім'ї, рідної землі, культури і традицій народу. Тільки людина, яка має гідність, зможе ставитись з повагою і до чужої культури.

Сьогодні фольклорні гуртки виконують ті розвиваючі та виховні функції, які свого часу брала на себе сільська громада. У давнину парубочі та дівочі громади були своєрідною школою морального виховання молоді. У традиційній народній культурі дитина активно розвивалася творчо. Беручи участь у різного роду календарних святах та обрядах, пов'язаних з ними, дитина вчилася співати, танцювати, перевтілюватись, адже кожне свято – це невелика вистава, дійство (наприклад, такі обряди, як колядування, щедрування, посівання або «водіння Кози», «водіння Меланки», що припадають на зимові свята). Підчас цих обрядів, дитяча спільнота розподіляє між собою ролі. Кожен з учасників сам виготовляє для себе певний костюм. Тобто, у процесі створення костюму дитина думає, як краще змайструвати його, працює руками і вчиться мислити творчо. Учасники дійства вивчають свої ролі напам'ять, та, крім того, мають постійно імпровізувати у залежності від конкретних обставин та хати, до якої зайшли з поздоровленнями.

З психологічної точки зору позитивним моментом колядування є сама святкова атмосфера з притаманними їй сміхом, жартами, забавляннями та емоційної «розрядкою», яка супроводжує всі ці ігрища. Вона підкріплюється матеріальною винагородою: калачі, солодощі, а чи й просто шматок сала – залежно від статку оселі. Головне – колядників з радістю і святковою урочистістю всюди чекають.

Між тим, безліч пісень, приспівок, дражнилок, прикмет та ігор пов'язано з весною. Саме цей пласт народної пісенної творчості, можна

вважати найбільш поширеним на всій території України. Як повідомляють нам етнографічні роботи В. Скуратівського «Святвечір», В. Верховинця «Весняночка» та П. Черемського «Дзига», участь дитини у весняній обрядовості, серед іншого, сприяє фізичному та розумовому розвитку.

Завдяки фольклору дитина успішно соціалізується, входить до громади, стає її повноправним учасником. Вона привчається до елементарних сімейних обов'язків: дівчатка допомагають мамам прибирати оселю та готувати їжу. Згодом уже на власних святах (у яких буде брати участь лише молодь), дівчата самостійно готуватимуть, а хлопці «хазяйнуватимуть».

У дітей, які вчать напам'ять і знають багато текстів пісень, загадок, небилиць, примовок, казок, активно розвивається пам'ять. Діти стають більш врівноваженими. Їх психіка постійно «розряджається» від негативу за допомогою численних ігор та «заряджається» позитивом від свят.

В обрядовій творчості дитина розвиває свій естетичний смак. Наприклад, розмальовування писанок передбачає знання великої кількості традиційних візерунків, яким діти навчаються від старшого покоління, та безлічі орнаментальних варіацій (щоб більше ні в кого такої гарної, як у мене, не було!). Під час експериментів з барвниками вивчається рослинний світ і його специфіка. Отже, важливість впливу етнотрадицій на виховання дітей не підлягає сумніву.

У своєму первинному вигляді фольклор не був сценічним. Між виконавцем та слухачем не існувало звичної для нас межі у вигляді сцени. Не було чіткого розподілу ролей: «слухач / глядач» – «артист / виконавець». Слухач міг стати рівноправним учасником фольклорного дійства.

Специфіка роботи фольклорного колективу полягає у виконанні матеріалу, зібраного самостійно у фольклорних експедиціях, а також матеріалів, зібраних та систематизованих раніше видатними українськими етнографами та фольклористами. Серед них слід особливо виділити роботи, В. Скуратівського, А. Іваницького, В. Верховинця, В. Ступницького, В. Осадчої, О. Стеблянка, Л. Новикової. Обов'язковими, у даному випадку, є збереження та передача фольклорних зразків шляхом репрезентації їх зі сцени у рамках концертних виступів. Це так звана вторинна форма побутування фольклору.

За останні тридцять років у Харкові було створено багато фольклорних колективів, серед яких: Муніципальний театр народної музики України «Обереги» (кер. Алжнев Ю.Б.), фольклорний гурт «Муравський шлях» (кер. Лук'янець Г.В.), фольклористичний гурт «Фарби» (кер. Бреславець Г.М.), фольклорний ансамбль «Лада» (кер. Шишкіна О.А.), народний художній фольклорно-етнографічний гурт «Вербиченька» (кер. Коваль О.В. і Коваль Т.П.), Зразковий фольклорно-етнографічний гурт «Мережка», Театр народної пісні «Таліца», фольклорний гурт «Веселка» та багато інших. І тут буде

доречним наголосити, що у наш час керівник фольклорного колективу також виступає як носій традиції.

Традиції, збережені й популяризовані вчителями, продовжується у вихованцях. І навіть якщо діти не оберуть фольклор своєю майбутньою професією, однак, те, чому вони навчилися, що дізналися з пісень, весь досвід нашого народу залишиться з ними, у їх пам'яті. Ці знання допоможуть їм у житті. У майбутньому, коли наші вихованці стануть батьками, вони будуть співати ці пісні своїм дітям. Таким чином, традиція буде продовжуватись.

Наталія Чен

УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ – ОСНОВА ЕТНІЧНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

У наш час в Україні спостерігається відродження національних та духовних традицій, активізація уваги до виховання підростаючого покоління. Важливим компонентом на цьому шляху є декоративно-прикладне мистецтво, яке зберігає етнічну, культурну пам'ять українського народу.

Осередком збереження українських традицій, народної культури та мистецтва у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди є кафедра декоративно-прикладного мистецтва і графіки.

Багато відомих мислителів розглядали національне як основний засіб успішного розвитку не тільки особистості, а й самої нації. «Кожен повинен пізнати свій народ і у народі пізнати себе», – наголошував народний філософ-педагог Григорій Сковорода.

Викладачі кафедри декоративно-прикладного мистецтва і графіки абсолютно впевнені, що збереження національних традицій є однією з провідних задач кожного викладача кафедри.

Пізнання життя у цілому і самих себе зокрема, свого внутрішнього духовного світу, своєї етнічної приналежності у студентів відбувається під час вивчення певних дисциплін («Декоративно-прикладне мистецтво в етнокulturі України», «Українська вишивка», «Український розпис»,

«Художня обробка деревини», «Історія декоративно-прикладного мистецтва», «Кераміка»), під час проведення різнопланових заходів (відкриття виставок українських старожитностей, творчих робіт студентів, художніх і літературних вечорів, проведення майстер-класів), у процесі подорожей рідною країною.

Сама специфіка вивчення українських традицій, народного мистецтва, ремесел, їх творча сила сприяє виникненню поваги до народної скарбниці, стимулює розвиток цих традицій та їх оновлення.

Дуже цікаво спостерігати за студентами, коли вони відкривають для себе невідому раніше Україну, коли на заняттях з декоративно-прикладного мистецтва в етнокulturі України вони знайомляться з житлом, ремеслами, строем різних етнічних регіонів нашої країни. Зі своїх спостережень можу сказати, що багато зі студентів вважають сценічний український костюм народним костюмом і дуже дивуються, коли з'ясується, що вони помиляються. Під час розгляду національного строю студенти мають можливість ознайомитись не тільки з літературними джерелами, присвяченими цим темам, а й зі справжніми старовинними народними речами (сорочки, керсетки, спідниці, юпки, жіночі прикраси тощо), що дає їм можливість глибше зануритись у народну культуру.

Окрему зацікавленість у студентів викликають старовинні прикраси-обереги, які вони теж мають можливість потримати у руках, роздивитись і, навіть, приміряти. Це викликає бажання глибше занурюватися у вивчення історичних аспектів виникнення і розповсюдження цих прикрас, регіональні традиції їх носіння.

У викладанні тем про український традиційний стрій дуже допомагають відеороліки проекту «СПАДОК» – цикл коротких атмосферних роликів, присвячених українській культурі, традиціям, народним звичаям. У кожному ролику відтворено характерний для певного регіону етнічний образ, який нікого не залишає байдужим.

На заняттях з українського розпису студенти знайомляться з історією, майстрами та технологією петриківського, слобожанського розпису. Підсумком зацікавленості цими видами розпису і творчої роботи стає

створення колекцій аксесуарів і, навіть, молодіжного одягу з використанням етномотивів та традиційних видів розпису.

Не менш цікавими є заняття зі створення чарівних писанок, де студенти вивчають технологічні особливості писанкарства, народну символіку і сучасні методи декорування яєць.

Українська вишивка – це ще одне відкриття для студентів. З дитячих років усім відомо, що прикрашання одягу і рушників вишивкою – це українська традиція. Але, на жаль, багато хто вважає, що традиційними кольорами українських вишивок є червоний та чорний, а технікою вишивання – «хрестик». Тому на заняттях з «Української вишивки» студенти опановують стародавні техніки вишивання, які були традиційними у різних етнографічних регіонах України – мережка, виколювання, вирізування, яке поєднували з настилуванням, низь, тощо. А хрестик на теренах України поширився тільки наприкінці XIX – початку XX ст. Це ті знання, які майбутні учителі будуть

передавати своїм учням.

Із великою цікавістю студенти факультету відвідують заняття з «Художньої обробки деревини». Саме там вони знайомляться з традиційними видами різьблення, створюють роботи у різних техніках обробки деревини. Хоча процес роботи з деревом досить важкий, але дипломні роботи у цьому напрямку створюють найчастіше дівчата.

Насправді про кожний вид занять можна розповідати багато, тому що викладачі, які працюють на кафедрі – справжні майстри своєї справи, вони навчають любити українське мистецтво, створювати найрізноманітніші твори власними руками, дають можливість відчути себе складовою української нації, справжніми українськими митцям. Про це свідчать і дипломні та магістерські роботи наших студентів, які є наслідком відродження традицій українського декоративно-прикладного мистецтва.

Олена Щербань

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ УСПІШНОЇ ЕТНОЕКОАГРОСАДИБИ-МУЗЕЮ «ЛЯЛИНА СВІТЛИЦЯ»: ПОКРОКОВИЙ КЕЙС ПРАКТИЧНИХ ПОРАД

Якщо взяти за відправну точку непохитне бажання працювати у сфері сільського зеленого туризму, пропоную наступний, покроковий, мною вже пройдений, відтак адаптований курс:

1. *Що я вмію?, що можу?, що маю?, що хочу мати?, що хочу вміти?* у галузі сільського зеленого туризму. Це передбачає життя і працю з родиною виключно в селі. Догляд за помешканням, земельною ділянкою, садом, городом, домашніми тваринами. Бажання і вміння працювати з людьми, постійно вдосконалювати навички у сфері послуг.

Відповіді на ці питання сформулюють ключову, концептуальну ІДЕЮ. Концептуальна ідея – вона ж назва вашої садиби. Назва в свою чергу передбачає унікальність закладу, його ресурсні можливості. Якщо говорити про себе – у мене відносно «легкий» шлях – через власну зацікавленість, вмотивованість науковця. А ще – комунікабельність, відсутність страху поразки, що досягається впродовж кількох десятків років шляхом самоосвіти і самодисципліни. Моя база – науково-дослідна база, бажання вчитися, рухатися вперед, пізнавати і ділитися [1, 2, 3]. Якщо подібні ресурси відсутні, бажаними є консультації у фахівців, яким довіряєте, паралельно – маркетингове дослідження трендів та інновацій сучасності в галузі сільського зеленого туризму, готельно-ресторанного бізнесу, історико-культурної спадщини, а також перспектив розвитку інфраструктури обраної вами місцевості.

2. *Як із чого починати?* Чітке знання того, чого я хочу, дозволило у відносно короткий проміжок часу вибудувати оригінальну авторську етностратегію діяльності, що передбачала насамперед: дослідження, вивчення, відновлення, реконструкцію, збереження та активну популяризацію передусім місцевої традиційної культури й на цій основі – популяризацію природних та історико-культурних перлини Полтавського краю, його традиційної кухні, народних промислів та ремесел. Для реалізації зазначених завдань 19 грудня 2019 року в Опішні, що на Полтавщині, мною було відкрито ЕтноЕкоАгроСадибу-музей «Лялина Світлиця» (спочатку називалася салоном-студією) шляхом проведення перших вечорниць з нагоди свята Святого Миколая. Далі – систематична робота у напрямку промоції діяльності етносадиби шляхом щоденних! промотекстів з фото у соцмережах та створення і наповнення Блогу Олени Щербань. Промотексти – це пропозиції проживання, харчування, унікальних майстер-класів на етнотематику – понад десятка, екскурсійний супровід. 21 листопада 2015 року на базі ЕтноЕкоАгроСадиби-музеї

«Лялина Світлиця» було створено Перший інформаційно-консультативний та агротуристичний осередок (ІКАТО) «ЕтноТрадиції гостинності Полтавщини», вул. Партизанська, 19, смт. Опішня, Зінківського р-ну, Полтавської області. Ініціатор і керівник проекту – **Щербань Олена Василівна** – Уповноважений представник Спілки сільського зеленого туризму України в Полтавській області, голова громадської організації «Туристичне СЕЛО Полтавщини». Партнери: Громадська організація «Туристичне СЕЛО Полтавщини», Майдан Моніторинг, туристичний комплекс «Старий Хутір», садиба сільського зеленого туризму «Кантрі Хауз», Спілка сільського зеленого туризму України. Так за десять років витворився «Осередок Відродження УКРАЇНСЬКИХ Традицій в «Лялиній Світлиці»». Кінцевою метою є створення бренду.

3 липня 2014 року мене було призначено Уповноваженим Представником Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, яка діє двадцять років, має чималий досвід роботи і напрацювання. Нині ГО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні» (скорочене – Спілка СЗТ України) ставить за мету використати досвід країн ЄС для *нормативно-правового врегулювання діяльності в цій сфері власників сільських домогосподарств, формування ринку сільського туризму шляхом подальшого впровадження систем якості «Українська гостинна садиба», екомаркування «Зелена садиба», створення інформаційно-дорадчих та агротуристичних осередків на базі об'єктів сільського зеленого туризму* тощо, що стане підґрунтям для формування державно-приватної політики у сфері сільського зеленого туризму. Ці та інші питання передбачені Планом заходів про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (розпорядження КМУ №847-р від 17.09.2014р., стаття 403, Планом КМУ щодо імплементації Угоди п.360).

3. *З ким працювати?* Тобто команда. З мого досвіду: найкращими партнерами є члени родини, які зацікавлені в розвитку справи, на відміну від «прийшлих» працівників, яких потрібно деякий час навчати, ба навіть, виховувати, вживлювати ідеологію вашого закладу. Партнери-колеги все ж є важливою підмогою, приміром, в організації масових заходів. Франчайзинг (форма співпраці між фінансово незалежними сторонами, у рамках якої одна сторона – франчайзер – володіє успішним бізнесом, відомою торговою маркою, дозволяє іншій стороні – франчайзі – користуватися цією системою на певних умовах) може бути використаний як один із методів масштабування своєї справи. Я співпрацюю з мережею соціальних магазинів «Аврора».

4. *Реклама.* Окрім різних видів реклами в моїй практичній діяльності дуже вагомим є організація ЕтноФестивалю «Борщик у глиняному горщику». 15 серпня 2020 року буде організованої проведено вже сьомий ЕтноГастрономічний фестиваль. Основною метою авторського заходу

є: вивчення традицій, правил та технології приготування, рецептури, регіональних особливостей борщотворення, популяризація і реанімація культурних традицій насамперед Полтавського регіону. Фестивалі популяризують насамперед ПОЛТАВЩИНУ як осередок народної гастрономії та органічної їжі і мають на меті зробити полтавський край осердям гастрономічного туризму та повернути традицію спільного гуляння – толоки. Візитівкою української народної кухні без перебільшення можна назвати червоний, заточений сальцем пахучий БОРЩ. А якщо пригадати борщик бабусин – щойно з печі, з глиняного горщик. Правдиво відтворити атмосферу минулих епох можна в сільських зелених садибах етнічної стилістики. Отож й використовую наявну базу.

Є дуже важлива «фішка» мого Фестивалю – ІДЕЮ, яку неухильно впроваджую і впроваджуватиму впродовж наступних подібних заходів. Окрім того, що під час заходу готуються смачні і надзвичайно поживні, унікальні своєю рецептурою БОРЩИ, які готували бабусі наших бабусь, для яких використовують лише органічні, місцевого виробництва, продукти. А також пропонуються на вибір туристу такі прості, на перший погляд, популярні в давнину страви як БОРЩ, КАША КАЧАНА, ГАЛУШКИ, ВАРЕНИКИ, ГРЕЧАНИКИ, ШУЛИКИ, але які приховують в собі ТРАДИЦІЮ та КУЛЬТУРУ предків наших. Лунає народна пісня у виконанні місцевих фольклорних ансамблів, організуються майстер-класи, міні ярмарок, проводяться обряди (весільного циклу, обряд «розчісування Спасової бороди»). Основною ІДЕЄЮ залишається привернення уваги до необхідності розвитку сільського зеленого туризму в нашому регіоні на науковій ЕТНОоснові.

Нині державне управління і публічна політика в галузі сільського зеленого туризму відсутня. Тож лише на місцевому рівні потрібно знаходити можливості співпраці із громадою, звісно, якщо в цьому є потреба. Власник особистого селянського господарства, тобто садиби в селі, де він разом із своєю родиною надає послуги гостинності, для повного задоволення запитів туристів може організувати поруч із активним, екотуризмом, мисливсько-рибальським, культурно-історичним – фестивальний туризм, що передбачає проведення культурно-мистецьких масових заходів на базі своєї садиби з метою популяризації, наголошую, МІСЦЕВИХ традицій харчування, промислів та ремесел, фольклору, обрядів. Споживання поживи під час календарних та родинних okazій традиційно сприяло реалізації однієї з найбільш важливих функцій свята в певному локусі – зміцнення зв'язків, відносин між людьми, незалежно від місця, культури або часу. В епоху глобалізації фестивальний туризм став чи не найдоступнішим шляхом для здобуття прихильності туриста. В останньому випадку бажано, щоб рецептура відображала кулінарні особливості території, де цей фестиваль відбувається. Світовий досвід вказує на те, що лише в цьому випадку регіональні свята

перетворюються на міжнародні події, які приносять не лише естетичне задоволення, а й значні фінансові надходження. У свою чергу, наявність коштів дозволяє поліпшити місцеву інфраструктуру, програму заходу.

Будучи організаторкою даного фестивалю, маю можливість проаналізувати результати його проведення.

По-перше, вдалося передати значній кількості українців та іноземних туристів власне зацікавлення традиційною українською кулінарією, навчити поважати, усвідомлювати самобутність і важливість здавалося б звичайної страви як складової частини загально-етнічного кулінарного надбання.

По-друге, у результаті підготовчих робіт до шести ЕтноФестивалів було знайдено і опитано кількох інформаторів, які не лише вміли чи вміють готувати маловідомі широкому загалу борщі, але й можуть поділитися тонкощами їх приготування. Було з'ясовано, що навіть у невеликому територіальному регіоні впродовж ХХ століття побутувало кілька рецептів цієї страви, що відображають особливості повсякденної та святкової культури харчування та часові видозміни, пов'язані з поширенням у віддалені села томатів.

По-третє, *підтверджено переконання, що старовинні рецепти мають бути загальнозрозумілими та доступними для туристів.* Якщо відтворюємо страву ХІХ – першої половини ХХ століття, необхідно її готувати в хатній варистій печі, яка в свою чергу вимагає використання глиняного посуду відповідних форм і розмірів. Мені як етнологу неодноразово доводилося чути від інформаторів про те, бо борщ у глиняному посуді має зовсім інший смак, ніж приготований будь-яким іншим способом. Глина надає специфічного смаку і запаху вариву, що в ньому готувалося. Під час власної популяризаційної діяльності я переконалася в достовірності висловлених спостережень. Звичайно, це вимагає значних додаткових фінансових витрат. Але передовсім – розумових напружень. Бо треба зрозуміти найоптимальнішу форму виробу. Нині будівництво печі надскладна справа, адже вона має ще й варити, а не лише бути декором. Сама ж піч має канонічну будову кожної частини: певну висоту «челюстей», товщину «черенія», форму і співвідношення з челюстями «баби». А ще варто пам'ятати про автентичну технологію приготування страв і напоїв. Народна кулінарія українців до середини ХХ століття майже повсюдно була пов'язана з використанням глиняного посуду і варистих печей. Після перерви в їхньому широкому застосуванні нині простежується жваве зацікавлення цими компонентами традиційної культури харчування. Зумовлене воно передусім зростанням рівня етносвідомості значної частини мешканців України, розвитком етнотуристичного та етноресторанного бізнесу. Однак технологічні тонкощі використання цих архаїчних споруд і начиння досі не знайшли комплексного висвітлення в наукових публікаціях.

Отже, гастрономічний фестиваль треба ретельно підготувати: у першу чергу не матеріально (що теж є дуже важливим, але не головним), а науково-теоретично. Варто визначитися з хронологією – коли проводити захід – щоб не в піст, наприклад. Це важливо саме через призму традиційної культури харчування. Важливою є хронологія в ретроспективі: кухню і страви якого часу ми пропагуємо і реконструюємо під саме цього фестивального заходу, бо це є основна його місія!!! Чи в певній локації – садибі, чи, приміром, на загальносільському просторі.

Вихід є для всіх, хто пропагує чи хоче прогукати ЕТНОкухню – вчитися! Читати. Пізнавати. Відкривати нове «старе» в кулінарії. Зокрема літературні твори Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Нечуя-Левицького. Етнографічні студії Микола Маркевича, Павла Чубинського, наукові дослідження Хведора Вовка, Микола Сумцова, Ніни Заглади...

4. *Менеджмент – Музеєфікація.* В умовах сьогодення особливо актуальними видаються пропаганда та реклама своїх, регіональних особливостей традиційної культури. Оскільки моя ЕтноЕкоАгроСадиба-музей «Лялина Світлиця» окрім послуг гостинності, виконує функцію першого в Україні живого (всі експонати знаходять у відкритому доступі) музею ляльки-мотанки та українських старожитностей. Враховуючи також сферу моїх професійних наукових зацікавлень (українська традиційна культура та побут), обрали **пріоритетним ЕТНОнапрямок** розвитку опішнянського сільського зеленого туризму. Тому вся моя діяльність спрямована на:

- *дослідження та виявлення* (ми проводимо АвтоВелоКонеПіші польові етнографічні експедиції),
- *вивчення* (беремо участь у наукових конференціях, готуємо радіо та телепередачі, співпрацюємо з науковими установами Полтави, Харкова, Сум, Києва),
- *реанімацію та відродження* (реставруємо та відновлюємо старі зразки ткацтва, вишивки, деревообробництва, гончарства, ковальства, технологію та рецептуру приготування народних страв та напоїв),
- а також *широку популяризацію* українських традицій та обрядів, зокрема полтавських (організуємо календарні, обрядові свята). Проводимо широкий спектр майстер-класів на ЕТНОоснові: тканинна лялька-мотанка, мотузяний коник, різдвяний дідух, різдвяні пряники, прикраси на весільний коровай, ліплення з глини, гончарювання, писанкарство, лозоплетіння, вишивка, ткацтво, прядіння...

Насамкінець зазначу, що в сфері праці, пов'язаній з туристами і селом із усіма його принадами, найважливіше завжди пам'ятати, що працювати доведеться з ЛЮДЬМИ (як правило, незнайомими)! Тож якщо Ви вільно із задоволенням спілкуєтеся, завжди радієте гостям, здатні на компроміси,

відповідальні, активні, ініціативні, життєдіяльні, творчі, невтомні – екоагротуристична сфера може стати не лише хобі але і Вашим Бізнесом.

Головне – ПОЧИНАЙТЕ або ПРОДОВЖУЙТЕ! Вас є кому підтримати!

Список використаної літератури

1. Щербань О. Етностратегія розвитку сільського зеленого туризму у Полтавщині (на прикладі етнофестивалів «Борщик у глиняному горщику») / Олена Щербань // Розвиток українського етнотуризму : проблеми та перспективи : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 25 лют. 2016 р.) . Львів, 2016. – С. 285–291.
2. Щербань О.В. Глиняний посуд в народній культурі харчування українців Наддніпрянщини (друга половина XIX – початок XXI століття) : монографія / О.В. Щербань. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2017. – 272 с.
3. Щербань Олена. ETNOSстратегія у розвитку сучасної культури харчування: думки вголос / Олена Щербань // ОТЕЛЬЕР&РЕСТОРАТОР. 2017. №1 (57). – С.52-54.

Катерина Юр'єва

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС «КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА» ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Харківщина є багатокультурним, поліетнічним і поліконфесійним регіоном. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема всебічної міжкультурної освіти і формування в молодого покоління вмінь толерантної міжкультурної взаємодії у процесі навчання в закладах загальної освіти всіх рівнів, оскільки цей шлях є найефективнішим у справі попередження нетерпимості – етнічної, релігійної та будь-якої іншої.

Основні засади такої роботи окреслено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2019 рр., затвердженій Наказом МОН України № 641 від 16.06.2015 р. Документ базується на визнанні того, що в Україні складається єдина українська політична нація. Виходячи з цього, національно-патріотичне виховання не повинно прищеплювати ідеї культурного імперіалізму, тобто способу споглядання світу лише очима власної культури. Концепція виходить з ідеї об'єднання різних народів, національних та етнічних груп, які проживають на території України, довкола ідеї української державності, українського громадянства, що виступають загальними надбаннями, забезпечують їхній всебічний соціальний та культурний розвиток. Українська держава заперечує будь-які форми дискримінації, підтримуючи всі мови і культури.

Провідною ідеєю Концепції національно-патріотичного виховання є прищеплення дітям і молоді національних та європейських цінностей, серед яких толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, регіональних та національно-мовних особливостей, наявної в Україні культурної різноманітності. Тому вкрай важливо наголошувати на співпраці різних народів, висвітлювати приклади мирного співжиття та взаємодопомоги представників різних національностей і культур.

У зв'язку із загостренням на сході країни суспільно-політичної ситуації внаслідок російської агресії, переселенням частини громадян з тимчасово окупованої території України й необхідністю розвитку гуманітарної освіти, культури діалогу й толерантності серед дітей та дорослих, а також міжрегіонального співробітництва й формування громадянської ідентичності дітей та молоді, зважаючи на рекомендації експертів Офісу Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, МОН України рекомендувало створити в низці областей та місті Київ творчі групи для адаптації програм і навчально-методичного комплексу курсу «Культура добросусідства» для навчальних закладів усіх рівнів.

Автори-розробники курсу «Культура добросусідства» позиціонують його як наскрізний та інтегрований: курс складається з програми для закладів дошкільної освіти (ЗДО), дванадцяти взаємопов'язаних програм для закладів загальної середньої освіти (ЗСО), програми виховних годин і програми для закладів вищої освіти (ЗВО).

Метою курсу є виховання соціально компетентних і толерантних осіб, громадян і патріотів своєї Батьківщини, які поділяють демократичні цінності, володіють критичним мисленням і відповідально ставляться до громади, рідного краю, країни та прагнуть зберігати, розвивати і примножувати природний, економічний і культурний потенціал України. Метою роботи з дітьми дошкільного віку визначено як формування основ громадянської і міжкультурної компетентностей, соціалізації дітей середнього і старшого дошкільного віку в багатокультурному соціальному та освітньому просторі України.

Для досягнення поставленої мети накреслено низку завдань, з-поміж яких відзначимо такі:

- виховання відповідального і поважного ставлення до рідного краю та України;
- формування стійкого інтересу до культури, життя, проблем регіону та країни, прагнення бути корисним людям і природі рідного краю як основи і невід'ємного складника громадянської компетентності та дієвого громадянського обов'язку;

- популяризація історії і сучасної культури різних народів, які мешкають на теренах України та регіону, ознайомлення з відомими постатями, які прославили край;
- сприяння розвитку інтересу до рідної і державної мов, до вивчення мов своїх сусідів, формування толерантності до мовних відмінностей представників різних народів;
- формування умінь вести діалог і розв'язувати суперечливі питання відповідно до демократичних принципів і принципів «культури миру»;
- вироблення умінь встановлювати доброзичливі взаємини з дорослими та однолітками, носіями різних мов, культур, релігій;
- збагачення активного словника, розвиток рідною мовою та мовою сусідів, комунікативних умінь, культури мовленнєвої поведінки та етикетного невербального спілкування;
- формування дбайливого ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;
- розвиток критичного мислення, здатності до сприймання, порівняння, аналізу, узагальнення інформації, отриманої з різних джерел;
- формування в дітей уявлення про свої права, вміння їх відстоювати;
- проведення системної профорієнтаційної роботи з урахуванням регіональної специфіки й перспектив розвитку економіки краю і країни;
- розвиток діалогу в громаді, підвищення рівня сформованості соціальної та громадянської компетентностей дорослих у процесі системної просвітницької роботи з сім'ями, залучення дорослих, які піклуються про дитину, до спільної з дітьми пошуково-пізнавальної, проектної, благодійної, волонтерської діяльності.

У програмі для ЗДО «Український віночок. Харківщина» зміст упорядковано за змістовими лініями: «Світ дитинства» (змістові блоки «Я – особистість» «Моя сім'я, родина», «Праця людей. Професії», «Я серед інших»), «Пізнаємо природу рідного краю» (ознайомлення дітей із природою, цікавими об'єктами довкілля, прищеплення бажання пізнавати особливості рослинного та тваринного світу регіону), «Дитина в розмаїтті культур» (змістові блоки «Традиційна і сучасна культура людей, що живуть у регіоні», «Історія людей і пам'яток регіону», «Художня література», «Музика. Дитячі свята»), «Граємося разом» (зокрема, ознайомлення дітей з традиційними іграми й іграшками народів, представники яких мешкають на Харківщині), «Вчимося спілкуватися» (з-поміж іншого, – розвиток мовленнєвої компетентності дітей, зокрема, ознайомлення з «мовою сусіда»), «Співпраця з родинами вихованців та громадськістю» (зокрема, формування громадянської компетентності дітей на основі міжкультурної освіти, сприяння розвитку соціальної компетентності дітей, їхніх родин та громадськості регіону). За переконанням авторів-розробників, це забезпечує неперервність

і наступність змісту освітніх програм для закладів дошкільної та початкової освіти наскрізного інтегрованого курсу «Культура добросусідства», а також його природну інтеграцію з програмами Нової української школи.

Комплекс програм інтегрованого курсу «Культура добросусідства» для ЗЗСО складається з дванадцяти ізоморфних частин («Я, моя сім'я, мої сусіди», «Місце, де ми живемо», «Учимося, працюємо та відпочиваємо разом», «Цінуймо край – пишаємося Україною», «Багатоголосся нашого краю», «Подорож у минуле й майбутнє нашого краю», «Палітра культур і релігій», «Гостинний край», «Процвітання в єдності», «Шляхами минулого й сьогодення», «Українська мозаїка: чудове різноманіття», «Я і наш край сьогодні і завтра»), програми виховних годин «Я. Ми. Країна» і програми роботи з батьками «Батьківські збори по-новому». Для ЗВО розроблено програму «Основи добросусідства».

Інтегрований зміст курсу для ЗЗСО і ЗВО містить відомості з аксіології, ботаніки, географії, джерелознавства, екології, етики, етнології, зоології, історії, конфліктології, культурології, медіаосвіти, мистецтвознавства, мовознавства, основ здоров'я, підприємництва, політології, релігієзнавства, тайм-менеджменту, технологій, фольклористики тощо.

Наразі програма курсу адаптується до місцевих умов, апробується і впроваджується в Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернівецькій областях, місті Київ, а також у підконтрольних Україні районах Донецької та Луганської областей.

Із самого початку роботи з адаптації програм було зрозуміло, що навіть серед відібраних для експерименту регіонів України Харківщина є унікальною. Ця унікальність зумовлена динамічністю етнонаціонального складу її населення, адже Харків як інтелектуальний, промисловий, торговий центр, студентська столиця України, гігантський транспортний вузол завжди був і є надзвичайно привабливим для мігрантів, у тому числі міжнародних. На вулицях міста часто можна зустріти представників так званих помітних меншин – як мешканців пострадянських країн, так і громадян країн далекого зарубіжжя.

У Харківській області зареєстровані й діють понад 40 громадських організацій національних меншин: азербайджанські, болгарські, вірменські, грузинські, дагестанські, естонська, єврейські, казахстанська, караїмська, корейська, ромські, татарська, турецька тощо. Саме на адаптацію молодого покоління до цього етнокультурного розмаїття й спрямовано курс «Культура добросусідства». Оскільки ознайомити дітей і студентську молодь з особливостями всіх етнічних культур, представлених у Харківському регіоні (яких, за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, налічується 111), не уявляється реальним, творча група зосередила свою

увагу на поглибленому вивченні етнографічних особливостей семи народів: українців, азербайджанців, в'єтнамців, вірмен, євреїв, корейців, росіян, які або найбільш потужно представлені в структурі населення, або належать до групи помітних меншин і мають активні громади та громадські організації.

Попри різноманітні об'єктивні й суб'єктивні труднощі, творча група з адаптації курсу «Культура добросусідства» в Харківській області, ядро якої утворили викладачі й аспіранти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», забезпечила розробку, видання й перевидання за результатами апробації робочих зошитів чотирьох частин програми для початкових класів і проведення тренінгів для вихователів ЗДО, вчителів початкових шкіл, класних керівників ЗЗСО, які виявили бажання працювати за програмою.

У ХНПУ імені Г.С. Сковороди вперше за всі роки існування курсу до навчальних планів підготовки фахівців дошкільної та початкової освіти включено ознайомлення з програмою інтегрованого курсу «Культура добросусідства» й розпочато розробку методики його викладання.

Попереду робота з адаптації програм і навчально-методичного забезпечення курсу для основної школи. І тут творчому колективу вкрай необхідною буде допомога громадських організацій національних меншин. Адже етнокультурне різноманіття Харківської області є суттєвим ресурсом для формування в молодого покоління таких актуальних громадянської і міжкультурної компетентностей. Тож запрошуємо всіх, кому небайдужа проблема виховання в молодого покоління українців культури добросусідства, до співпраці.

Тамара Ячина

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС «КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА» В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Сьогоднішній світ зазнає безліч стрімких змін. Ми увійшли в «інформаційну епоху», яка незворотно трансформує звичний спосіб життя. «Стираються» кордони між державами, активізуються міграційні процеси, поглиблюються проблеми ідентифікації. Стрімке зростання обсягу інформації спричинює необхідність переходу до освіти впродовж усього життя, виводить на порядок денний проблему адаптації людини до нових умов життя і необхідність гуманізації суспільства. І ці зміни зачепили всі країни на планеті та кожного з їх громадян.

Україна є багатокультурною, поліетнічною та поліконфесійною державою. Цей факт актуалізує значення міжкультурної освіти і формування

в усіх громадян здатності до толерантної міжкультурної взаємодії, що, у свою чергу, ставить перед системою освіти свої завдання.

Також у нашій країні у зв'язку з російською агресією загострилася соціально-політична ситуація на сході, відбулося переселення частини наших громадян з тимчасово окупованих територій. З цієї причини виникла необхідність розвитку гуманітарної освіти, виховання культури діалогу, толерантності до іншої думки, погляду, необхідність організації міжрегіонального та міжнародного співробітництва і формування чіткої громадянської ідентичності як у дітей, так і у дорослих. Виникла потреба у створенні нових наскрізних навчальних програм, які охоплювали б заклади освіти всіх рівнів, оскільки саме цілеспрямована системна робота всіх педагогів, починаючи з дошкільної й початкової ланки і закінчуючи вищими, і є найефективнішим шляхом подолання нетерпимості різної природи.

Така освітня програма – інтегрованої курс виховної спрямованості «Культура добросусідства» – була створена авторським колективом Інформаційно-дослідницького центру «Інтеграція та Розвиток», який розробляє та впроваджує цей курс наразі вже в 11 областях України.

Цей курс спрямований на розвиток соціальної компетентності як дітей, так і дорослих. Основна його увага зосереджена саме на зниженні рівня міжетнічної та міжконфесійної напруги, формуванні толерантності, міжкультурної компетентності та соціальної інклюзії вразливих груп населення: внутрішньо переміщених осіб (ВПО), представників етнічних і релігійних меншин, трудових мігрантів, людей з інвалідністю.

Курс має державну підтримку. Програми наскрізного інтегрованого курсу «Культура добросусідства» (від ЗДО до вишів) були розглянуті предметними комісіями Інституту модернізації змісту освіти МОН України й отримали на 5 років гриф «Схвалено до використання в загальноосвітніх навчальних закладах України» (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України №22.1/12-Г-366 від 15.06.2018 р.). Це дає можливість включити курс до переліку рекомендованих і схвалених до використання МОН спеціальних курсів (курсів за вибором) і впроваджувати наступних 5 років впроваджувати їх у закладах освіти всієї країни.

Курс «Культура добросусідства» був окремо згаданий і рекомендований до використання листом Міністерства освіти і науки України від 01.07.2019 р. № 1/11-5966 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році». Зокрема про курс ідеться в додатках – рекомендаціях для початкової школи, а також у Методичних рекомендаціях щодо викладання громадянської освіти. Програми інтегрованого курсу «Культура добросусідства» та програма «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно», що також є складником навчально-методичного забезпечення курсу, рекомендовані

до використання в початкових класах ЗЗСО Листом Інституту модернізації змісту освіти (ІЗМО) від 07.06.2019 № 22.1/12-Г-334.

Також своїм листом від 03.09.2019 р. № 1/11-8036, направленим Департаментом освіти і науки Київської міської державної адміністрації, одинадцяти обласних державних адміністрацій та військово-цивільних адміністрацій Донецької і Луганської областей, МОН рекомендує подовжити роботу творчих груп з адаптації, апробації і впровадження програм курсу в закладах дошкільної і загальної середньої освіти в зазначених регіонах, розробку відповідних навчально-методичних матеріалів, проведення навчання вчителів, використовувати державне фінансування викладання курсу за рахунок варіативної складової навчального плану або виховних годин/годин спілкування.

Програма має визнання на міжнародному рівні та міжнародні премії і співпрацює з країнами Балкан, Центральної Азії (Киргизстан, Таджикистан), Молдовою та Грузією в обміні досвідом роботи з навчання «культури миру».

Основні її принципи:

- Пріоритет виховних завдань, аксіологічний підхід.
- Рівність усіх людей незалежно від їхнього статусу, статі, чисельності, етнічної, мовної і релігійної приналежності, тривалості проживання на території регіону.
- Відродження, збереження і розвиток етнокультурної ідентичності та діалогу культур. Пріоритет загальнолюдських цінностей
- Зв'язок з іншими предметами, інтегративний характер курсу.
- Максимальне залучення учнів і батьків до практичної діяльності через участь у реальному житті країни, регіону, свого міста, громади, школи.
- Творча організація освітнього процесу (єдність урочної, позаурочної та позашкільної роботи). Гнучкість курсу і можливість його пристосування до специфіки будь-якого колективу.

Серед тем курсу: географічне середовище (географія регіону, екологія, «моя турбота»), історія («Мій регіон», «Я і мої сусіди»), традиційна і сучасна культура (матеріальна культура, ремесла і декоративно-прикладне мистецтво, духовна культура, елементи релігієзнавства, етикетні особливості), мова сусіда (історія мов, що нас оточують, фольклор і національні літератури, «лексика взаємодії»), конфліктологія, аксіологія (мого народу, моїх сусідів, «ми і наше майбутнє»), пошуково-дослідницька робота (методика: опитування, візуальне спостереження, включене спостереження, опис і аналіз).

У впровадженні програми використовують активні та інтерактивні методи роботи, дискусії, тренінги, практичні заняття, уроки-подорожі, уроки-зустрічі, уроки-майстерні, презентації, свята.

Курс «Культура добросусідства» спрямований на розвиток освіти впродовж життя – від дошкілля до освіти дорослих. У його арсеналі не лише розроблена програма навчання, а й створені посібники та робочі зошити. Вони – як банк ідей для вчителя та простір для творчості учнів. Усі матеріали розробляються окремо для кожного регіону, відповідно до запитів громади та з урахуванням регіональної специфіки. Ще серед переваг курсу те, що він єдиний в Україні наскрізний курс – від ЗДО до вишів.

Курс інтегрований – дає змогу знизити навчальне та інформаційне навантаження на дітей й акцентувати виховну складову освіти; розвиває навички успішної міжкультурної комунікації; дає змогу системно, через батьківські збори здійснювати просвіту батьків, інтегрувати їх у суспільство, краще взаємодіяти у виховній роботі з батьками, з місцевими громадами, національно-культурними товариствами.

Робота за програмами курсу протидіє розвитку негативних етнічних авто- і гетеростереотипів, знижує відчуття приниженості, дискримінованості, підвищує політкоректність, знижує агресивність дітей, прищеплює навички мирного розв'язання конфліктних ситуацій, знайомить з елементами шкільної медіації й переговорним процесом. Також він популяризує історію і культуру різних етносів, які мешкають на теренах України, а також сучасну культуру регіону; знайомить із сучасними культурними центрами регіону – музеями, театрами, заповідниками, з відомими людьми, які уславили край, формує культуру дозвілля.

Дуже важливо, що курс працює і з учителями, щоб навчити їх працювати з батьками. Важливо зараз використовувати систему батьківських зборів не лише для обговорення поточних проблем класу, а й для освіти батьків. Перш за все, потрібно навчити дорослих бути відповідальними за своїх дітей, згуртувати їх навколо школи та активізувати їхню роль в громаді.

В Україні вже понад 1500 педагогів пройшли навчання у межах цієї програми у 13 областях. Понад 180 педагогів пройшли підготовку у Харківській області. Нині на Харківщині видано 4 частини робочих зошитів для учнів початкових класів ЗЗСО та їхніх батьків.

Програма курсу «Культура добросусідства» надзвичайно актуальна для областей України (як наша Харківщина), які мають різноманітний в етнокультурному відношенні склад населення. Вона розкриває потенціал культурної спадщини, традицій етнічних груп і народів – громадян нашої держави, розвиває національну, громадянську самосвідомість та виховує патріотизм.

ПРОГРАМА ФОРУМУ-СЕМІНАРУ «9 ЖИТТІВ ТРАДИЦІЇ»

13.09.2019 р. - День перший

- 13:30 – 14:30** Обід (для приїжджих учасників/-ць)
- 15:00 – 18:00** Виїзна сесія семінару «Традиції міського середовища Харкова» з обговоренням таких тематик:
- «Історія Харкова та його міські традиції». Наталія Буйнова (гід, м. Харків), Валентина Сушко (етнологиня, м. Харків)
  - «Архітектурні особливості Харкова». Максим Розенфельд (гід, м. Харків)
- 19:00 – 20:00** Вечеря (для приїжджих учасників/-ць)

14.09.2019 р. - День другий

- 08:00 – 08:25** Сніданок (для приїжджих учасників/-ць)
- 08:30 – 09:00** Реєстрація учасників/-ць семінару
- 09:00 – 09:10** Вступне слово
керівниця проекту Олена Рофе-Бекетова, модераторка форуму-семінару Анжела Денисенко
- 09:10 – 10:30** Інтерактивний виступ, спілкування. «Механізми капіталізації культурної спадщини». Олена Жукова (музеєзнавиця, м. Харків)
- 10:30 – 11:00** Панельна дискусія. «Декоративно-ужиткове мистецтво як один із способів знайомства з народними традиціями». Виступаючі: Лариса Гарбузенко (образотворче мистецтво, м. Кропивницький), Яна Бернацька (художниця, викладачка м. Київ)
- 11:00 – 11:15** Кава-пауза
- 11:15 – 12:10** Інтерактивний виступ, спілкування. «Традиційна культура українців: загальноукраїнські риси та локальні особливості (на прикладі народного календаря)». Марія Баглай (етнологиня, м. Львів)
- 12:10 – 12:40** Доповідь. «Традиційний стрій Слобожанщини». Валентина Сушко (етнологиня, м. Харків)
- 12:40 – 13:00** Інтерактивний виступ, спілкування. «Традиційне азербайджанське весільне вбрання». *Виступаючий і тема уточнюються* (м. Харків)
- 13:10 – 13:50** Обід (для всіх учасників/-ць і спікерів/-ок форуму-семінару)

- 14:00 – 14:20** Панельна дискусія. «Регіональні особливості збереження та популяризації традицій». Виступаючі: Вікторія Гавриленко (музична митчиня, м. Суми), Людмила Гураль (менеджерка організацій і адміністрування, м. Суми), Наталя Бернага (сільський зелений туризм, народні промисли, м. Мелітополь), Влада Русіна (етномузикознавиця, м. Київ)
- 14:20 – 14:50** Доповідь. «Гуцульська коляда: 8 невикористаних життів коляди у Криворівні». Василь Зеленчук (філолог, с. Криворівня, Івано-Франківська обл.), Андрій Зеленчук (студент, с. Криворівня, Івано-Франківська обл.)
- 14:50 – 15:20** Інтерактивний виступ, спілкування. «Традиції та мегаполіс: протистояння або єдність». Наталія Пирогова (гід, м. Київ)
- 15:20 – 16:00** Панельна дискусія. «Життя традицій в місті». Виступаючі: Назар Божинський (архітектор, майстер народних інструментів, бандурист, м. Харків), Діана Сокіл (театральне мистецтво, режисерка естради та масових свят, викладачка, м. Харків), Георгій Мокрицький (письменник, український історик-краєзнавець, журналіст, фотохудожник, видавець, м. Житомир), Анастасія Боженко (історикиня, м. Харків), Олеся Чаговець (архітекторка, м. Харків)
- 16:00 – 16:15** Кава-пауза
- 16:15 – 17:00** Інтерактивний виступ, спілкування. «Творимо нові традиції: приватне колекціювання українських строїв, «Вертеп-Фест», акція «Нова радість стала», «Етновечорниці». Ірина Голубєва (археологиня, співвласниця приватної колекції строїв, керівниця акції «Нова радість стала», пластунка, м. Харків), Ірина Маркевич (тренерка, співвласниця приватної колекції строїв, керівниця «Етновечорниць», пластунка, м. Харків)
- 17:00 – 17:20** Панельна дискусія. «Ляльки як провідники традицій. Чи іграшка – лялька?» Виступаючі: Марина Соколенко (архітекторка, дизайнерка, м. Харків), Олена Варенікова (викладачка української літератури, м. Харків)
- 17:20 – 18:00** Інтерактивний виступ, спілкування. «Фольклор у сучасній музиці та його вплив на креативні культурні індустрії». Микола Пазич (музикант, організатор дозвілля, м. Краснокутськ, Харківська обл.)
- 18:00 – 20:00** Етно-паті. Частина 1. Майстер-класи, показ колекцій українських строїв, спів бандуриста Назара Божинського та ігри з використанням тематичного матеріалу з «Енеїди»

І. Котляревського, знайомство з традиціями етнічних спільнот Харкова.

20:00 – 22:00 Етно-паті. Частина 2. Виступ етно-рок гурту «Яри» під керівництвом М. Пазича.

NB. Під час Етно-паті буде організований безкоштовний фуршет для всіх учасників/-ць і спікерів/-ок форуму-семінару, а також буде працювати кейтерінг, де можна буде купити додатково напої, порося на вертелі, пиріжки, ковбаски, тощо.

15.09.2019 - День третій

08:00 – 08:25 Сніданок (для приїжджих учасників/-ць форуму-семінару)

08:30 – 09:00 Реєстрація учасників/-ць форуму-семінару

09:00 – 09:10 Початок другого дня форуму-семінару

09:10 – 10:15 Інтерактивний виступ, спілкування. «Особистий досвід та досвід відтворювачів традицій в Україні». Обговорення, акцентування уваги на певних механізмах чи на елементах досвіду. Олена Щербань (етнологія, с. Опішня, Полтавська обл.)

10:15 – 10:50 Панельна дискусія. «Традиції об'єднують».

Виступаючі: Наталія Буднік (аматорка), Тетяна Шелестова (аматорка), Світлана Ізотова (вихователька, м. Лисичанськ, Луганська обл.), Любов Письменюк (музеезнавиця, с. Верхній Салтів, Харківська обл.), Анастасія Панкова (фольклористка м. Київ), Анатолій Щербань (археолог, етнограф, культуролог, представник зеленого туризму, м. Харків), Оксана Менткевич (менеджерка з туризму, гід-інтерпретаторка, м. Харків)

10:50 – 11:00 Кава-пауза

11:00 – 12:15 Доповідь. «Ту!Стань»: Молодіжний фестиваль як популяризатор традицій». Роман Миська (археолог, фінансовий директор фестивалю «Ту! Стань» м. Івано-Франківськ)

12:15 – 12:50 Інтерактивний виступ, спілкування. «Національна ідентичність як стратегічний напрямок роботи УАЛ». Надія Савинська (Керівниця регіональної філії Української Академії Лідерства в місті Харків, м. Харків)

13:00 – 13:40 Обід (для всіх учасників/-ць і спікерів/-ок форуму-семінару)

13:50 – 14:35 Інтерактивний виступ, спілкування. «Шкільна освіта: традиції для наймолодших. Традиції – основи етнічної самоідентифікації». Анжела Денисенко (викладачка,

м. Харків), Наталія Чен (викладачка, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво, м. Харків)

- 14:35 – 15:00** Панельна дискусія. «Традиція як невід’ємна частина позашкільної освіти і виховання. *Що чують діти?*»
Виступаючі: Ксенія Цуріна (м. Харків), Юлія Панасюк (керівниця дитячого ансамблю, м. Рівне), Ірина Нестеренко (сmt. Мала Данилівка, Харківська область)
- 15:00 – 15:15** Кава-пауза
- 15:15 – 17:15** Стратегічна сесія з розробки спільної Програми дій учасників форуму-семінару «Дев’ять життів традиції» на найближчий рік. Тренерка – Ірина Маркевич (м. Харків)
- 17:15 – 18:00** Підбиття підсумків роботи форуму-семінару; затвердження Програми дій учасників форуму-семінару «Дев’ять життів традиції» на найближчий рік та підписання Меморандуму учасниками/-ями форуму-семінару; видача сертифікатів усім учасникам/-цям і спікерам/-кам форуму-семінару.
- 18:00 – 18:45** Повернення коштів за проїзд.

**ПРОЕКТ МЕМАРАНДУМУ ПРО ВЗАЄМОДІЮ
МІЖ УЧАСНИКАМИ ФОРУМУ-СЕМІНАРУ
«ДЕВ'ЯТЬ ЖИТТІВ ТРАДИЦІЇ»
ТА УСІМА БАЖАЮЧИМИ, ХТО ШАНУЄ НАРОДНІ
ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ ТА ОПІКУЄТЬСЯ ЗБЕРЕЖЕННЯМ ТА
ПОПУЛЯРИЗАЦІЄЮ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ**

Стаття 1. Преамбула

1. Меморандум про взаємодію засвідчує домовленість та наміри учасників Форуму-семінару “Дев’ять життів традиції” (14-15 вересня 2019 р., м. Харків) стосовно формування та реалізації Програми співробітництва у сфері питань вивчення, збереження та популяризації (інтерпретації) народних традицій, матеріальної та нематеріальної культурної спадщини (далі – Учасники Меморандуму).

2. Меморандум про взаєморозуміння визначає роль Учасників Меморандуму у сприянні координації та виконанню Програми.

3. Учасники Меморандуму визнають важливу роль, яку відіграють громадські та благодійні організації, гуртки, заклади культури, мистецькі організації та інші агенції й установи в досягненні цілей та завдань Меморандуму.

Стаття 2. Виконавці Програми

1. Виконавцями Програми є Учасники Меморандуму, а також можуть бути ті організації, яких вони представляють

Стаття 3. Цілі та завдання

1. Учасники Меморандуму докладають зусиль для сприяння та розвитку:
- збору, вивчення та популяризації (інтерпретації) народних традицій, матеріальної та нематеріальної культурної спадщини України;
  - культурного співробітництва між усіма регіонами України шляхом культурних обмінів та програм, які є відповідними для зміцнення культурних зв’язків між регіонами, народами та поколіннями України;
  - обміну досвідом між усіма Учасниками Меморандуму у зборі, вивченні, популяризації (інтерпретації), розвитку культури, народних традицій;
  - розвитку співробітництва у збереженні культурної спадщини та у вирішенні питань з реставрації пам’яток культури та історії;

Учасники меморандуму допомагають один одному представляти свої роботи в будь-якому регіоні України, де є Учасники Меморандуму.

2. Для досягнення зазначених вище цілей Учасники Меморандуму проводять зустрічі, спілкуються за допомогою електронних засобів,

месенджерів тощо, проводять переговори стосовно погодженої Програми та плану пріоритетів проектів, виконують їх.

3. Проекти й заходи переглядаються періодично за ініціативи будь-якого Учасника Меморандуму для забезпечення їхньої відповідності й ефективності стосовно цілей та завдань Програми.

4. Учасники Меморандуму сприятимуть обміну інформацією та досвідом для поглиблення співробітництва між ними та іншими культурними інституціями України.

Стаття 4. Фінансування

1. Учасники Меморандуму обмінюються досвідом, інформацією щодо фандрейзінгу проектів і заходів Програми.

2. Учасники Меморандуму будуть визначати проекти й заходи, спрямовані на взаємне співробітництво й обмін, які вважаються пріоритетними для забезпечення підтримки.

Стаття 5. Вирішення спорів

1. Будь-який спір, який виникає внаслідок тлумачення або втілення в життя цього Меморандуму про взаєморозуміння, вирішується дружньо й швидко шляхом консультацій або переговорів між Учасниками Меморандуму.

Стаття 6. Загальні умови

1. Програма, що передбачена цим Меморандумом, доповнює будь-які існуючі документи, плани робіт Учасників Меморандуму.

2. Учасники Меморандуму докладають своїх найліпших зусиль для сприяння втіленню в життя проектів, передбачених Програмою.

Стаття 7. Внесення змін та перегляд

1. До цього Меморандуму про взаємодії за домовленістю всіх Учасників Меморандуму можуть бути внесені зміни.

2. Стати Учасником Меморандуму можуть всі бажаючі, хто шанує народні традиції України та опікується збереженням та популяризацією культурної спадщини України.

Стаття 8. Термін дії

1. Меморандум укладається на рік і набуває чинності з дати його підписання. Його дія автоматично продовжується, якщо серед Учасників Меморандуму хоча б два учасники будуть мати наміри продовжувати співпрацю.

Підписано в м. Харків 15 вересня 2019 року в _____ примірниках українською мовою.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Баглай Марія** – кандидат історичних наук, етнолог, викладачка Українського Католицького Університету, тренер та менеджер з комунікацій у БО «Львівська освітня фундація» (м. Львів).
- Бейбей Чжао** – аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).
- Боженко Анастасія** – викладач кафедри українознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, історикня (м. Харків).
- Божинський Назар** – кандидат архітектури, бандурист, доцент кафедри Містобудування та урбаністики Харківського національного університету будівництва та архітектури (м. Харків).
- Борисенко Наталія** (кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра історії педагогіки і порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).
- Боярська-Хоменко Анна** – доцент кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки, керівник лабораторії з вивчення проблем освіти дорослих Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).
- Буднік Наталія** – керівник ІГ «Майстерня» (м. Лисичанськ).
- Ваврик Оксана** – кандидат мистецтвознавства (PhD of art), старший науковий співробітник, провідний методист Тернопільського обласного методичного центру народної творчості (м. Тернопіль)
- Варенікова Олена** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератури і журналістики імені проф. Л. Ушкалова Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).
- Варич Наталія** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства і лінгводидактики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).
- Волкова Яна** – аспірантка кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).
- Ворожбіт-Горбатюк Вікторія** – доктор педагогічних наук, професор, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).

- Гавриленко Вікторія** – начальник відділу нематеріальної культурної спадщини Комунального закладу Сумської обласної ради «Сумський обласний науково-методичний центр культури і мистецтв» (м. Суми).
- Гарбузенко Лариса** – член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький).
- Гураль Людмила** – заступник директора Комунального закладу Сумської обласної ради «Сумський обласний науково-методичний центр культури і мистецтв» (м. Суми).
- Денисенко Анжела** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).
- Жукова Олена** – кандидат історичних наук, доцент, експерт з культурної спадщини, директор НМЦ розвитку музеєзнавства і пам'яткознавства ХГУ «НУА» (м. Харків).
- Зеленчук Василь** – старший науковий співробітник, Літературно-меморіальний музей Івана Франка (с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області)
- Зеленчук Андрій** – студент Львівського Національного університету ім. Івана Франка, Колядницька партія (гурт) села Криворівня (с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області)
- Ізотова Світлана** – учасниця ІГ «Майстерня» (м. Лисичанськ).
- Миська Роман** – кандидат історичних наук, доцент, заступник голови ЛОГО «ТуСтань», фінансовий директор фестивалю «ТуСтань» (м. Львів).
- Моценко Петро** – доцент кафедри українського декоративно-прикладного мистецтва і графіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).
- Нестеренко Ірина** – музикознавець, викладач КЗ «Малоданилівська ДМШ імені Гната Хоткевича» Малоданилівської селищної ради Харківської області (Харківська область, Дергачівський р-н, смт. Мала Данилівка).
- Пазич Микола** – громадський діяч, музикант (м. Краснокутськ)
- Панкова Анастасія** – кандидат філологічних наук, науковий співробітник Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, фольклорист (м. Київ).
- Пирогова Наталія** – голова ГО «Гільдія професійних екскурсоводів та гідів-перекладачів», гід Ліги екскурсоводів м. Києва, магістр з музеєзнавства та охорони пам'яток історії та культури, членкиня та організаторка

щорічної пошанувальної ходи до Київської пам'ятки «Сонце Правди Шевченкового слова» (м. Київ).

Письменюк Любов – директорка КЗ «Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів» (Харківська область, Вовчанський район, с. Верхній Салтів).

Полікарпова Ольга – студентка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).

Рожко Василь – кандидат архітектури, голова ЛОГО «ТуСтань», директор фестивалю української середньовічної культури «ТуСтань» (м. Львів).

Русіна Влада – аспірант Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, етномузикознавець (м. Київ).

Садоха Олена – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).

Сокол Діана – керівник гуртка дитячого фольклорно-театрального колективу «Квітка-Сонця» КЗ «Центр дитячої та юнацької творчості №4 Харківської міської ради» (м. Харків).

Соколенко Марина – архітектор, дизайнер, фрилансер (м. Харків).

Сушко Валентина – кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії і історії мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв (м. Харків).

Цзен Гуанхай – аспірант кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).

Цуріна Ксенія – керівник фольклорного гуртка «Щебетушки» КЗ «Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості» (м. Харків).

Чаговець Олеся – координатор ГО «Арт-оборона», архітекторка (м. Харків).

Чен Наталія – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри українського декоративно-прикладного мистецтва і графіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків).

Шелестова Тегяна – засновник ІГ «Майстерня» (м. Лисичанськ).

Щербань Олена – доктор історичних наук, провідна популяризаторка української традиційної культури харчування, фундаторка ЕтноЕкоАгроСадиби-музею «Лялина Світлиця», амбасадорка Міжнародної Амбасади жінок-підприємниць (Опішня, Полтавщина).

Юр'єва Катерина – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін Харківського

національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(м. Харків).

Ячина Тамара – аспірантка кафедри початкової та професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені
Г.С. Сковороди (м. Харків).

БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «ХАРКІВ З ТОБОЮ»»

Офіційно Благодійну організацію «Благодійний Фонд «Харків з тобою»» зареєстровано 12 листопада 2014 р., але діяльність своєю її учасники розпочали у березні 2014 р.

«Благодійний Фонд «Харків з тобою»» – це недержавна благодійна організація, яка працює в інтересах суспільства без мети отримання прибутку, шляхом вчинення благодійної діяльності; вона створена членами відомої у Харкові волонтерської групи Help Army для реалізації гуманітарних та культурно-освітніх проектів.

«Благодійний Фонд «Харків з тобою»» тісно співпрацює з Харківською обласною державною адміністрацією, є постійним грантером, якому довіряють такі міжнародні організації, як Міжнародний Фонд «Відродження», Міністерство зовнішніх справ Німеччини, Посольство США, USAID, різноманітні благодійні та неурядові організації. Цього року «Благодійний фонд «Харків з тобою»» вдруге отримав підтримку від Українського культурного фонду.

Мета нашої діяльності: визнання Харкова на міжнародному рівні як мирної української метрополії із сталим розвитком.

Стратегічними напрямками діяльності організації є:

- підтримка та розвиток культури Слобожанщини та України, збереження та інтерпретація (популяризація) культурних традицій, збереження та ревіталізація культурної спадщини Слобожанщини та України;
- національно-патріотична виховна робота із дітьми та молоддю;
- економічна просвіта мешканців Слобожанщини;
- розробка та впровадження програм запобігання соціальної напруги в місті та країні; допомога нужденним верствам населення

Своїм **сьогоденним завданням** Фонд «Харків з тобою» бачить таку діяльність:

1. Розробляти та реалізовувати **культурно-освітні програми**, націлені на формування та підтримку розуміння єдності країни, її традицій та культурної спадщини; на розвиток культури на Слобожанщині та на формування її іміджу культурного регіону України; на популяризацію розуміння «українськості» Сходу України.
2. **Підтримувати розвиток** на Слобожанщині та Лівобережній Україні Національної скаутської організації України «Пласт».
3. Підтримувати **економічний розвиток** міста та Слобожанщини через організацію та участь у тренінгових програмах по бізнес-навчанню,

у тому числі, бізнес-жінок; брати активну участь у бізнес-форумах, що проходять в Україні та за її межами.

4. Надавати **реабілітаційну допомогу** пораненим; підтримку **медичним закладам**.
5. Надавати **морально-психологічну допомогу** військовослужбовцям ЗСУ та мешканцям населених пунктів, що знаходяться на лінії зіткнення.

Проекти, що реалізовані під час роботи організації:

Термін реалізації проекту	Назва програми/ проекту/заходу	Результати проекту
Лютий-березень 2014	Акція «Спільне повітря. Ода радості»	PR-агенція «Bagels & Letters» (ФОП Ландесман Т.Я.), організувала та провела 30 березня 2014 одночасне виконання Гімну Євросоюзу – «Оди радості» (Л. ван Бетховен) – 7 симфонічними оркестрами в 7 аеропортах України 6 міст: Харків, Львів, Одеса, Київ (Бориспіль, Жуляни), Донецьк, Дніпро. Акцію було присвячено 40 дням з дня розстрілу Небесній сотні. БО «Благодійний фонд “Харків з тобою”» ще не була зареєстрована, але її майбутні співзасновники та учасники були співавторами ідеї та співорганізаторами заходу.
Березень 2015 - теп. ч.	Програма підтримки розвитку НСОУ «Пласт» в Харківській області	Кількість пластунів у Харкові й області за участі Фонду зросла з 4 до майже 200 людей; за підтримки Фонду проведено 5 пластунських літніх таборів, 4 вишколи. БО «Благодійний фонд “Харків з тобою”» – єдина організація Харкова, з якою укладено меморандум про співпрацю НСОУ «Пласт» в Харкові та області.
Серпень - листопад 2015	Проект «Йдемо разом! KhatkivGoingGlobal»	Проведено конкурс Молодіжних програм розвитку міста «Йдемо разом! KhatkivGoingGlobal», у якому брали участь 10 студентських команд; конкурс активізував участь студентів в місцевих виборах-2015. Команда-переможець здійснила поїздку до Одеси, де познайомилась з роботою команди ООДА
Серпень -вересень 2015	Проект «Допоможемо пораненим» (благодійний концерт і надання адресної допомоги)	Організовано та проведено концерт за участю переможців всеукраїнських конкурсів; зібрано понад 300 тис грн. на допомогу пораненим. Гроші використовані для закупки медичних препаратів, а також грошової допомоги пораненим.

Термін реалізації проекту	Назва програми/ проекту/заходу	Результати проекту
Лютий - квітень 2016	Проект «Music Camp Kharkiv 2016»	Організовано та проведено музичний табір на 300 дітей (2-7 квітня 2016); по завершенні (7 квітня 2016) – концерт в Харківському національному академічному театрі опери та балету з 1500 глядачами. Упродовж проведення табору із дітьми працювали 13 фахівців-музикантів та музичних вчителів за методикою К. Фортунатто та навчали грі на 7 музичних інструментах, а також хоровавому співу. Основна мета – навчити дітей відчувати можливість зробити все власними силами і власними вміннями.
Червень – вересень 2016	Фестиваль «Верхній Салтів. Аланські витоки» в межах програми «Перлини Слобожанщини»	Організовано та проведено 10 вересня 2016р. Перший фестивалювального циклу «Перлини Слобожанщини», який присвячено знайомству і вивченню історичних «перлин», що розташовано в Харківській області. Перший фестиваль відкрив слобожанам Верхній Салтів, салтівську культуру, історію цього місця, музеїв. На фестивалі впродовж дня було понад 3500 відвідувачів. Кількість відвідувачів Музею у Верхньому Салтові за місяць зросла в 5 разів.
Січень 2017	Фестиваль вертепів «Різдвяні свята. ВертепФест» в межах програми «Перлини Слобожанщини»	Організовано та проведено Фестиваль упродовж 13.01.2017 та 14.01.2017. У Фестивалі взяли участь загалом 57 колективів, 978 учасників ВертепФест об'єднав три фестивалі: «Вертеп-фест», Фестиваль їжі «Лук-фест» і Календарний фестивалювальної області «Святовид». 14 січня понад 600 людей одночасно заспівали колядку «Нова радість стала» у Львові, Харкові та Краматорську.
Лютий-квітень 2017	Фестиваль «Пархомівка – світові шедеври» в межах програми «Перлини Слобожанщини»	Організовано та проведено Фестиваль 30 квітня 2017 у Пархомівці та Краснокутському дендропарку (Харківська обл.) На Фестивалі було організовано 5 додаткових виставок (крім роботи Пархомівського музею); усього було понад 7 500 відвідувачів.
Березень 2017	1-й Міжнародний Освітній Форум Харків-2017 (2-3 березня 2017)	Фонд взяв участь у 1-му Міжнародному Освітньому Форумі: організував та провів дискусійну панель «Патріотичне виховання як невід'ємна частина системи освіти».

Термін реалізації проекту	Назва програми/ проекту/заходу	Результати проекту
Травень 2017, Березень 2018	І Міжнародний музичний фестиваль "Дзеркальний струмись" 19-25 травня 2017; KharkivMusicFest 14-29 березня 2018	Фонд двічі взяв участь в організації та проведенні освітньої програми І Міжнародного музичного фестивалю «Дзеркальний струмись»/ KharkivMusicFest: проведення лекцій про музику в школах Харкова і області, а також майстер-класи гри на фортепіано в музичних школах районних міст Харківської області.
Вересень 2017	Перлини Слобожанщини: СалтівФест 10-11 вересня 2017	Організовано та проведено фестиваль, під час якого була проведена презентація Історико-археологічного музею-заповідника «Верхній Салтів» та археологічних розкопів на його території, а також організована та проведена вітрильна регата на Печензькому водосховищі
Листопад 2017	Взаємодія НГО, влади та закладів культури – запорука сталого розвитку громади	Організовано та проведено три тренінги для представників закладів культури Харківської області, які склалися з таких основних тем: - взаємодія НГО, влади та закладів культури – запорука сталого розвитку громади на прикладі організації та проведення фестивалів «Перлини Слобожанщини»; - капіталізація культурної спадщини; - основи проектного менеджменту. Розроблена та надрукована брошура з однойменною самою назвою.
Січень 2018	Фестиваль вертепів «Вертеп-Фест 2018»	Організовано та проведено Фестиваль «Вертеп-Фест2018» упродовж 13.01.2018 та 14.01.2018. У Фестивалі взяли участь понад 60 вертепних колективів з усіх областей України.
Серпень 2017 – квітень 2018	[Ctrl+S] Закон на захисті культурної спадщини	Мета проекту: врятувати культурну (архітектурну) спадщину України через внесення змін в чинне законодавство. Складові проекту: створення документального фільму «Зберегти неможна зруйнувати»; аналіз існуючої ситуації та розробка законопроекту, який мінімізує корупційні ризики в сфері охорони культурної спадщини України; розробка пам'ятки активісту «Що робити, якщо пам'ятку культури знищують»

Термін реалізації проекту	Назва програми/ проекту/заходу	Результати проекту
Червень 2018	«Слобожанські етнопоходження» (у партнерстві з кураном «Степові відьми» НСОУ «Пласт»)	Мега проект: відновлення Слобожанських традицій у приготуванні їжі, народного співу, гри на народних музичних інструментах; актуалізація народного строю. Результати: у заході взяли участь понад 60 людей з Харкова і Харківської області; проведено 5 майстер-класів з народних мистецтв, фотосесію в автентичних слобожанських строях.
Листопад 2018	Тренінг «Інформаційно-комунікаційні технології для НУО» (у партнерстві з Ресурсним центром ГУРТ)	Тренінг покликаний підвищити рівень професіоналізму менеджерів громадських, благодійних та інших неприбуткових організацій у сфері інформаційних технологій. У тренінгу взяли участь керівники організацій, менеджери проектів та IT-менеджери неприбуткових організацій
Грудень 2018	«Форум лідерів змін Харківської області «Солідарність та взаємодія НДО, влади та бізнесу — запорука сталого розвитку (на прикладах регіональних історій успіху)» (у партнерстві з фондом Конрада Аденауера)	« Форум лідерів змін Харківської області» – перший форум для реалізації спільного бачення прогресивного, економічного та безпечного майбутнього Харківщини та ролі кожного учасника та учасниці в ньому. Організатори зібрали на одній платформі великі і малі ініціативи та усіх охочих, щоб разом розглянути успішні проекти, що вдалось реалізувати протягом двох років завдяки успішній взаємодії різних учасників – громадського сектору, влади та бізнесу, що завдяки спільним зусиллям змогли просунутися далі за всіх у впровадженні результат-орієнтованих проектів.

Термін реалізації проекту	Назва програми/ проекту/заходу	Результати проекту
Жовтень 2018 – Січень 2019	Підготовка та проведення Фестивалю вертепів «Вертеп-Фест 2019» (із включенням акції «Нова радість стала», «Слобожанських етновечорниць»)	<p>III Всеукраїнський фестиваль вертепів «Вертеп-фест 2019» відбувся у Харкові 12 і 13 січня і зібрав понад 1000 учасників з близько 100 аматорських та професійних творчих колективів, зокрема учасників обласного календарного фестивалю «Святовид».</p> <p>Крім «Етновечорниць», ключовими подіями Фестивалю стали Вертепна хода від площі Конституції головною вулицею міста до площі Свободи. Там само відбулася акція одночасного виконання колядки «Нова радість стала», до якої приєдналися майже 50 міст України та 5 країн Європи. Після відкриття фестивалю колективи роз'їхалися по понад 40 локаціях, розташованих у межах Харкова. На другий день відбулися виступи дитячих вертепних гуртів на центральній сцені парку ім. Горького. Закривали «Вертеп-фест 2019» «Етновечорниця».</p>
Липень 2016 Червень 2018 Травень 2019	Ігри героїв	<p>До 20 ветеранів АГО – спортсменів з різних міст України – прийджають до Харкова на товариську зустріч зі своїми побратимами, щоб продемонструвати свій незламний дух.</p> <p>Головна мета Ігор – психологічна та фізкультурно-спортивна реабілітація наших Героїв, соціальна адаптація людей з інвалідністю, упровадження та поширення спортивного руху серед молоді, малозахищених та соціально вразливих верств населення.</p> <p>Учасники змагань прагнуть своїм особистим прикладом показати, що ім'ям сили повернутися до повноцінного життя, а також продемонструвати всім глядачам, зокрема молоді можливості сили волі</p>
Серпень 2014 – теп. час	Морально-психологічна підтримка військових ЗСУ на передовій, а також мирного населення – мешканців «сірої» зони	<p>Організовано та проведено понад 250 виїзних концертів за участю переможців і номінантів всеукраїнських музичних проектів</p>

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	3
Марія Баглай ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ: ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКІ РИСИ ТА ЛОКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СВЯТОГО ВЕЧОРА, 6 СІЧНЯ)	6
Бейбей Чжао ТРАДИЦІЙНА СПАДЩИНА КИТАЮ У ШКІЛЬНІЙ ХУДОЖНІЙ ОСВІТІ	16
Анастасія Боженко, Олеся Чаговець ІНДУСТРІАЛЬНА СПАДЩИНА: НЕ МОЖНА ЗНИЩИТИ	18
Назар Божинський ТРАДИЦІЙНЕ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА СЬОГОДНІШНЯ СИНЕРГІЯ ТРАДИЦІЙНОГО ОДЯГУ, КОБЗАРСТВА ТА АРХІТЕКТУРИ.....	22
Анна Боярська-Хоменко ПРОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ЯК ЗАПОРУКА ЗБЕРЕЖЕННЯ, ВІДТВОРЕННЯ ТА ПРИМНОЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ.....	23
Наталія Буднік, Тетяна Шелестова, Світлана Ізотова ЛИСИЧАНСЬКА «МАЙСТЕРНЯ» ТАЛАНТІВ.....	26
Оксана Ваврик НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ: ШЛЯХИ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	28
Олена Варенікова ЛЯЛЬКА-МОТАНКА У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)	34
Наталія Варич ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ІНОЗЕМЦЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ	36
Яна Волкова МАТЕРІАЛ КУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ І ФІНЛЯНДІЇ: ТРАДИЦІЇ ТА ЕЛЕМЕНТИ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ	36
Вікторія Ворожбіт-Горбатюк, Наталія Борисенко НАЦІОНАЛЬНА ТРАДИЦІЯ У ДУХОВНО-МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ.....	39
Лариса Гарбузенко ТРАДИЦІЇ У ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОМУ МИСТЕЦТВІ.....	41
Людмила Гураль, Вікторія Гавриленко НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СУМЩИНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК.....	44
Анжела Денисенко ЗМІСТОВНЕ ДОЗВІЛЛЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ФАКТОР ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТРАДИЦІЙ НАРОДУ УКРАЇНИ.....	49

Олена Жукова РОЗВИТОК ГРОМАД ЗА РАХУНОК ВИКОРИСТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ	55
Василь Зеленчук, Андрій Зеленчук ГУЦУЛЬСЬКА КОЛЯДА: ШІСТЬ ЧИ ВІСІМ НЕВИКОРИСТАНИХ ЖИТТІВ КОЛЯДИ У КРИВОРІВНІ	57
Петро Моценко ДЕКОРАТИВНЕ РІЗЬБЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ	59
Ірина Нестеренко ПАТРИОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ (З ДОСВІДУ ОСВІТНЬОЇ ТА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ)	62
Микола Пазич НАРОДНА ПІСНЯ – ПОВОДИР ДЛЯ КРАЇНИ	67
Панкова Анастасія КОНФЛІКТНІСТЬ КАЛЕНДАРНИХ СВЯТ	70
Наталія Пирогова ТРАДИЦІЇ ТА МЕГАПОЛІС: ПРОТИСТОЯННЯ АБО ЄДНІСТЬ	72
Любов Письменюк МУЗЕЙ «ВЕРХНІЙ САЛТІВ» ЗАПРОШУЄ ДЛЯ ТВОРЧОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	74
Ольга Полікарпова ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	76
Василь Рожко, Роман Миська ФЕСТИВАЛЬ «ТУ СТАНІ!» ЯК ПРИСКОРЮВАЧ РОЗВИТКУ ДЛЯ ПАМ'ЯТКИ, ЗАПОВІДНИКА, ГРОМАДИ	79
Влада Русіна ДЖЕРЕЛА ТА СТАН ПОВУТУВАННЯ НАРОДНОПІСЕННОЇ ТРАДИЦІЇ СЛОБОЖАНЩИНИ	81
Олена Садох «КОНТУРИ» І «ТІНІ» ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СВІТІ	85
Діана Сокол КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВУЛИЧНОГО «ЖИВОГО» ВЕРТЕПУ У КОНТЕКСТІ СЬОГОДЕННЯ	86
Соколенко Марина ЛЯЛЬКОВИЙ СВІТ ЯК РІЗНОВИД ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ	88
Валентина Сушко ТРАДИЦІЙНИЙ СТРІЙ СЛОБОЖАНЩИНИ	89
Цзен Гуанхай МУЗИКА І ХОРОВИЙ СПІВ У КУЛЬТУРНО-ВИХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ	92

Ксенія Цуріна	
ЕТНОТРАДИЦІЯ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	93
Наталія Чен	
УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЇ – ОСНОВА ЕТНІЧНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ.....	96
Олена Щербань	
ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ УСПІШНОЇ	
ЕТНОЕКОАГРОСАДИБИ-МУЗЕЮ «ЛЯЛИНА СВІТЛИЦЯ»:	
ПОКРОКОВИЙ КЕЙС ПРАКТИЧНИХ ПОРАД.....	99
Катерина Юр'єва	
ІНТЕГРОВАНИЙ КУРС «КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА»	
ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ.....	104
Тамара Ячина	
ІНТЕГРОВАНИЙ КУРС «КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА»	
В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ.....	108
ПРОГРАМА ФОРУМУ-СЕМІНАРУ «9 ЖИТТІВ ТРАДИЦІЇ».....	112
ПРОЕКТ МЕМАРАНДУМУ ПРО ВЗАЄМОДІЮ МІЖ УЧАСНИКАМИ	
ФОРУМУ-СЕМІНАРУ «ДЕВ'ЯТЬ ЖИТТІВ ТРАДИЦІЇ» ТА УСІМА	
БАЖАЮЧИМИ, ХТО ШАНУЄ НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ	
ТА ОПІКУЄТЬСЯ ЗБЕРЕЖЕННЯМ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЄЮ	
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ.....	116
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	118
БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ	
«БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД “ХАРКІВ З ТОБОЮ”».....	122

БО «Благодійний фонд Харків з тобою»
ГО «Дерево-життя»
КЗК «Харківський літературний музей»

ДЕВ'ЯТЬ ЖИТТІВ ТРАДИЦІЇ

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ФОРУМУ-СЕМІНАРУ
В РАМКАХ ПРОЕКТУ «ДЕВ'ЯТЬ ЖИТТІВ ТРАДИЦІЇ»
ЗА ПІДТРИМКИ
УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ФОНДУ
(13-15 ВЕРЕСНЯ 2019, ХАРКІВ)**

Підписано до друку 10.09.2019 г. Формат 60x84/16
Папір цифровий.
Наклад 250 прим. Зам. 1009-19

Видавництво ФО-П Шейніна О.В.
61052, Україна, м. Харків, вул. Слов'янська, 3
тел. +38 (057) 712-06-46, +38 (067) 962-28-68

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2779 від 28.02.2007 р.